

ГОРДАНА ШТАСНИ • НАТАША ДОБРИЋ

РЕЧИ ЗАВИЧАЈА

ЧИТАНКА ЗА СРЕДЊИ УЗРАСТ УЧЕНИКА
ОД 4. ДО 6. РАЗРЕДА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСЕБАН ПРОГРАМ ОБРАЗОВАЊА
И ВАСПИТАЊА У ИНОСТРАНСТВУ

24^М 0¹ 3^В 2^З 1^М 4^К

ГОРДАНА ШТАСНИ • НАТАША ДОБРИЋ

РЕЧИ ЗАВИЧАЈА

ЧИТАНКА ЗА СРЕДЊИ УЗРАСТ УЧЕНИКА
ОД 4. ДО 6. РАЗРЕДА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСЕБАН ПРОГРАМ ОБРАЗОВАЊА
И ВАСПИТАЊА У ИНОСТРАНСТВУ

ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ • БЕОГРАД

Рецензенти

Проф. др Павле Илић, ред. проф. методике наставе српског језика и књижевности

Проф. др Љиљана Пејировачки, ред. проф. методике наставе српског језика и књижевности

на Одсеку за српски језик и лингвистику Филозофског факултета у Новом Саду

Биљана Букинац, просветни саветник, наставник у допунској настави на српском језику у иностранству

Уредник

Јелица Негич

Одговорни уредник

Слободанка Ружичић

За издавача

Милољуб Албијанић,

главни уредник и директор Завода

Министар просвете Републике Србије, решењем број 650-02-00110/2011-06 од 09.02.2011. године, одобрио је овај електронски уџбеник за предмет српски језик за средњи узраст ученика од 4. до 6. разреда основне школе у образовно-васпитном раду у иностранству према Посебном програму основног образовања и васпитања у иностранству.

© ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ, Београд, 2011.

Ово дело се не сме умножавати, фотокопирати и на било који начин репродуковати, у целини нити у деловима, без писменог одобрења издавача.

Драги ученици и наставници,

Читанка за ученике 4, 5. и 6. разреда основног образовања у иностранству израђена је према захтевима Наставног плана и програма. Текстови у уџбенику организовани су према узрасту ученика, и повезани су у тематске целине. На крају сваке тематске целине налазе се задаци за самопроцену усвојеног знања.

Трудиле смо се да у потпуности реализујемо програмске захтеве у вези са прописаним текстовима, како на нивоу садржајне, тако и на нивоу књижевнотеоријске анализе. Верујемо да наш приступ може бити подстицајан за рад у настави. Међутим, с обзиром на комплексност учења српског језика и књижевности ван матице, у различитим културним и говорним срединама и у различитим условима, саветујемо наставницима да текстове из Читанке обрађују у складу са способностима и нивоом предзнања својих ученика.

Понуђени задаци у оквиру методичке апаратуре су разноврсни и диференцирани. Истовремено, наставницима смо оставиле могућност да сами модификују, прилагођавају и према датим моделима креирају задатке за своје ученике. У том смислу, у оквиру методичке разраде дале смо задатке различите тежине. Тежи задаци графички су означени једном или двама звездицама у зависности од своје сложености. У појединим лекцијама у оквиру методичке апаратуре понуђени су задаци различите намене и тежине – лакши за проверу разумевања текста и тежи (За оне који желе више) у циљу провере разумевања књижевнотеоријских појмова, примене стеченог знања и естетског доживљаја књижевног дела.

Желимо вам успешан рад,

Гордана Штасни и Најааша Добрић

ВОДИЧ КРОЗ ЧИТАНКУ

Кључне речи увешће те у тему о којој ће у текст у бити говора.

Звучни запис уз поједине текстове омогућиће ти да чујеш правилан изговор српског језика.

Текстови у уџбенику разврстани су у **тематске целине**.

Питања насловљена речју **Размишљајмо...** подстаћи ће те на самостално размишљање и закључивање.

Питања у вези са **текстом** помоћи ће ти да га боље схватиш и протумачиш његове поруке.

• КО ИМА ДРУГА, ИМА СВЕ

Душан Радовић

• ЦЕНОВНИК

Кључне речи: ценовник, природа, скупо, јефтито, бесплатно

Објашњење мање познатих речи и израза

ценовник, м. род – списак ствари са назначеним ценама;

прелиминар, ж. род – повад којом се унапред нешто плаћа (за воћнице, необичне књиге и сл.);

аврор, м. род – глас птица;

извор, м. род – место где вода извире, избија, излази на површину;

ушћу, с. род – место где се река или поток улива у већу реку или море;

бесплатно, бесплатно, бесплатно – који се не плаћа, који се добија без плаћања, пошта

– Колико се плаћа прегипата за цвркулт птица?
 – Колика је цена ваздуха у новим динарима?
 – Да ли се хлад дрвета плаћа на сат или на метар?
 – Да ли је цена Сунца иста лети и зими?
 – Да ли цвеће посебно наплаћује гледање, а посебно мирисање?
 – Колико времена треба да се сагради планина средње величине?
 – Да ли је река јефтинија на извору или на ушћу?
 – Извините, колико сте платили што сте се родили?

ШТА ЈЕ БЕСПЛАТНО?
 САМО ОНО ШТО ЈЕ
 НАЈВЕЋЕ,
 НАЈЛЕПШЕ,
 И НАЈВАЖНИЈЕ!

Разговарајмо о тексту...

Шта је ценовник?
 Где се он може наћи?
 Зашто је овај ценовник необичан?
 Свака реченица у тексту *Ценовник* је једно питање.
 Која питања песник поставља? Пронађи их у тексту и повуци их.
 Знаш ли да одговориш на нека од његових питања?
 Шта је бесплатно?
 Покушај да допуниш песников списак још нечим што је исто тако лепо и важно, а бесплатно је.

Размишљајмо...

Наведи још једном све што се налази у *Ценовнику* Душана Радовића.
Ценовник прелиминар латиницом у своју свеску.
 Зашто је песник у свој необичан ценовник ставио ваздух који удишемо, Сунце које нас греје, гледање и мирисање цвећа – оно што је у природи најлепше, најважније и највеће, оно што заправо нема цену? На шта је желео да нас подсети?

Причајмо...

Како се ти понашаш према природи која те окружује?
 Размишљаш ли о томе колико је природа важна? Зашто је важно да природа око нас буде лепа и здрава?

Стварајмо...

Састави и ти један необичан ценовник. Нека се у њему налази оно што је за тебе највеће, најлепше и највредније. Можеш га и илустровати.

Највеће	Најлепше	Највредније

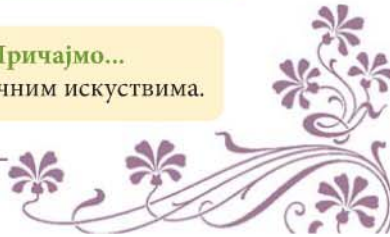
Неки **текст** је некад преузет у целини, а неки је скраћен и прилагођен да би ти било олакшано читање и разумевање.

Објашњења мање познатих речи и израза олакшаће ти разумевање текста, а усвајањем нових речи и израза обогатићеш свој речник.

Једном звездицом означени су сложени, а **двема звездицама** још сложенији задаци.

Док решаваш **стваралачке задатке**, доћи ће до изражаја твоја маштовитост и креативност.

Питања насловљена речју **Причајмо...** повезују текст са твојим личним искуствима.

Вежбе за богаћење речника прошириће и обогатиће твој речнички фонд.

На крају сваке тематске целине налазе се задаци за самопроверу стечених знања.

● **Богатимо речник**

За оно што не морамо да платимо каже се да је бесплатно. Начини придеве којима већ да означити оног који је:

- без имена _____;
- без краја _____;
- без вредности _____;
- без осећаја _____;
- без користи _____;
- без значаја _____.

Пази, глас з ће у неким речима прећи у с!

● **Одговоримо на питања...**

У које доба дана се дешава радња у песми? Олакше се враћају јунаци? Ко их дочекује? Ко се није вратио из рата? Како жали млада Ђурђевица свога господара? Шта је у знак жалости учинила за ручним девером? Кога највише жали? Прочитај стихове који о томе говоре.

● **ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ВИШЕ**

Сунце зађе за Невен, за гору...

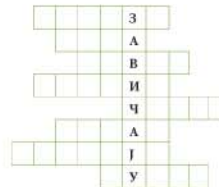
Прочитај песму пажљиво више пута. Ко је главна јунакиња ове породичне драме? Обрати пажњу на доба дана када младој Ђурђевици стижу вести о несрећи која ју је задесила. Већ се у првом стиху наслућује трагедија. Дан прелазни у ноћ, а тама се уклачи и у срце младе Ђурђевице. Ко се враћа из боја? Кога је све млада Ђурђевица изгубила? Наведи их редоследом којим се набрајају у песми.

Очи не могу нарасти, нити срце за братом рођеним

Троструки губитак повлачи и троструко жртвовање делова тела несрећне жене. Жалећи мужа, жртвије _____ У народу постоји обичај да жена која остане без мужа у знак жалости сече косу. За девером је _____ лице. Нагрђивање лица упућује на узлогу девера у свадби – он је први који од младожењиног рода види невестину

● **НАУЧИЛИ СМО...**

1. Од понуђених речи упиши у укрштеницу само оне које се јављају у песми *Завичају Добрице Ерића*.

ДРВО, БУЛКА, ТРПЕЗА, ВОДА, РЕЧ, ЧЕСМА, ЛЉУБАВ, ПТИЦА, КОМБАИН, САТ, ВАЗДУХ, РЕКА, ШУМА, ПЕСНИК, ОДЈАЧАР, ВЕНАЦ

2. У песми *Друј друју* Драган Лукић говори о друговима и другарству. Заокружи слова испред тачних одговора.

Ко има друга, има:

- а) помоћ у свакој прилици,
- б) времена за све,
- в) уво за тајну,
- г) још један пар руку,
- д) још једне очи и још једну памет.

Друг:

- а) зна да деси,
- б) зна да сабира за двојицу,
- в) уме да одузима,
- г) уме тачно да рачуна,
- д) не живи сам.

● **РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА**

А
Ал' или ово уради – Ала нам је ово успело!
ала, ж. род – чудовиште које личи на змија, акција
аршија, ж. род – весеље, забава, игра
аскија, м. род – сто
ашука, м. род – повад за трешак, цетарац

Б
башањошук, м. род – баштованство
бачија, ж. род – башта
бучаја, бучија – остаци буџаца целе ноћи
бел, м. род – господар
бескони (од нечи/несој) као од куће – безати од нечета што је јако опасно као кута, зарана болест од које је у средњем веку помирно немао много

Теже наставне јединице имају питања и задатке подељене у два нивоа тежине. Задаци првог нивоа су лакши и односе се на разумевање самог садржаја дела и препознавање његових основних уметничких порука. Задаци другог нивоа (ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ВИШЕ) повезују садржајну и књижевнотеоријску анализу дела и много су захтевнији.

На крају Читанке је Речник мање познатих речи и израза који се појављују у текстовима.

РАЗРЕД

КО ИМА ДРУГА, ИМА СВЕ

Добрица Ерић

ЗАВИЧАЈУ

Кључне речи: завичај,
родољубље, благостање,
мир

Објашњење мање познатих речи и израза

булка, ж. род
– зељаста
биљка црве-
ног цвета;

шријеза, ж. род
– овде: сто постављен
јелом;

љуљка, ж. род – колевка;

орији се до неба – надале-
ко се чути;

жуборији, жуборим –
тећи уз шум (о води);

весји, везем – израђивати
иглом и концем укра-
сне шаре на платну;

врейено, с. род – обли
дрвени штап на који
се при пре-
дењу намо-
тава конач;

Цвете, лепши
од руже и булке
Цветале ти
трпезе и љуљке!

Песма ти се
до неба орила
Свака чесма
љубав жуборила!

Игле везле
а вретена прела
Комбајн жео
воденица млела!

Хлебови ти
нарасли ко брда
Река млека
поплавила крда!

Песници ти
цветне венце вили
А војници
воће калемили!

Разговарајмо о стиховима...

Коме је песник посветио своје стихове? Које га је осећање подстакло да испева ову песму завичају?

Са чиме песник пореди свој завичај? Он се обраћа цвету, а на кога, у ствари, мисли? Зашто је песникова домовина лепа као цвет? Од којих је цветова лепша?

Коју жељу песник исказује на крају прве строфе? Шта он мисли када жели да „цветају трпезе и љуљке“?

Песник жели да су људи у његовом завичају весели, срећни и да свуда влада љубав. У којој строфи препознајеш те жеље? Прочитај стихове наглас.

Да су људи вредни и да сви раде, такође је песникова жеља. Како разумеш стихове:

„Игле везле
а вретена плела
Комбајн жео
воденица млела!“

Шта ти мислиш, одакле је песник – из града или са села? На основу чега то закључујеш? Воће и кукуруз беремо. Зрео кромпир се вади, купус се сече, а које се биљке жању?

У које доба године је жетва? Шта се у воденици меље? Шта се добија кад самелемо житарице или кукуруз?

Којим се стиховима исказује жеља за благостањем и изобиљем? Прочитај наглас те стихове.

Пажљиво прочитај стихове:

„Песници ти
цветне венце вили.“

Шта песник поручује овим стиховима?

Којим је стиховима песник изразио жељу да у његовом завичају влада мир?

Тема песме

О чему песник пева? У свакој строфи песник исказује нове жеље своје завичају. Које песниково осећање прожима целу песму?

Строфа

Од колико се строфа састоји ова песма?

Колико је стихова у свакој строфи?

Које се речи на крају стихова гласовно подударају, слично звуче? Подвуци их и гласно прочитај.

Вежбајмо ...

Допуни започете реченице глаголом у одговарајућем облику:
весити, оришити се, цвећити, жуборити, млеити, йресити. Пази на значење!

Цвеће је _____.

Песме су се _____.

Извор је _____.

Девојка је _____.

Бака је _____ вуну.

Млинар је _____ жито.

комбајн, м. род – пољопривредна машина која истовремено жање, врше и сређује сламу;

жењити, жањем – српом или пољопривредном машином (комбајном) косити жито, на пример пшеницу;

воденица, ж. род – постројење за млевење житарица, млин на води;

крдо, с. род – већи број животиња (крава, коња...) које заједно пасу, крећу се и сл.;

вијити, вијем – овде: плести;

калемити, калемим – уметати гранчицу с пуљком питоме биљке под кору сродне дивље врсте

Стварајмо – пишимо писмо ...

Где је твој завичај? Када си последњи пут био/била у свом завичају? Који од твојих рођака и другова тамо живе? Кога највише волиш да посетиш? С ким се тамо најрадије дружиш?

Нека те ова питања подстакну да напишеш **писмо** другу или рођаку из завичаја.

– Писмо се обично започиње и завршава на сличан начин: на почетку писма оловљавамо особу којој пишемо, нпр.:

*Драги, ујаче,
Јављам ти се овом приликом да...*

– На крају писма поздрављамо особу којој смо писали:

*Много ти поздравља твој сестрић
Марко*

– У средини се налази садржај писма – оно што желимо да саопштимо. На линијама напиши оно што желиш да кажеш у писму.

Писмо треба правилно адресовати. На предњој страни коверте пише се пуно име и презиме примаоца – особе којој пишемо, његова адреса и име државе у коју писмо путује, а на полеђини име и тачна адреса пошиљаоца – онога ко писмо шаље.

Prima:
Miloš Savić
Ulica cara Lazara 3/2
11 000 Beograd
Srbija

Šalje:
Marko Ivić
Hauptstrasse 55
Weter am Ruhr
Deutschland

Кључне речи: другарство,
помоћ, школа, несебичност

Драјан Лукић

ДРУГ ДРУГУ

Ко има друга, има све –
и пријатеља, и помоћ у свакој прилици,
и адресу за писма, и гитару за песму,
и још десет прстију када је мало својих десет,
и уво за тајну, и уво за жељу,
и још једне очи, и још једну памет.

Другарство није птица,
– птица одлети.
Другарство није бели зец,
– зец је плашљив.

Другарство није пахуљица,
– пахуљица је лепа, али се истопи.
Другарство није злато,
– злато се купује.
Другарство није шапутање,
– шапутање се претвара у јединицу.

Другарство је као храброст војничка,
као часна реч,
као стално сећање на друга.

Два друга и лопта су утакмица на мале голове.
Два друга у клупи јесу кућа у разреду.
Кад два друга поделе ужину,
то личи на свечани ручак.
Друг зна да сабира – али за двојицу.
Једна јабука и још једна јабука су – по једна јабука за два друга!
Друг зна да дели.
Кад се једна јабука подели на два друга,
добијемо по један румени образ јабуке за два друга.

Друг не живи сам, издвојен.
Две ноге и лопта нису довољни за игру.
У школској клупи не седи само један ученик.
Ужина није лепа када се једе кришом, без друштва.
Да би неко био друг, потребно је да нађе још једнога друга.

Објашњење мање познатих речи и израза

прилика, ж. род – згодна ситуација, повољан тренутак;

пахуљица, ж. род – зрнце снега;

шапутање, с. род – тихо говорење;

часна реч, ж. род – обећање да ће се оно што је речено испунити;

утакмица на мале голове – фудбал који се игра на мањем простору (у сали, на улици, мањем терену и сл.);

ужина, ж. род – мања количина хране која се узима између главних јела;

издвојен, издвојена, издвојено – овде: сам, усамљен;

кришом – у тајности, да нико не види, крадом

ДРУГ ЈЕ САМО ДРУГУ ДРУГ!
Дечак дечаку!
Девојчица девојчици!
Девојчица дечаку!
Дечак девојчици!

Тражимо себи другове –
једног,
десет,
читав разред другова.

Нека Милица буде другарица Јовици,
Јовица Влади,
Влада Петру,
Петар Верици,
Верица Буци,
Буца осталима, остали свима.
Нека запева разред пун другова:
„ШТО ВИШЕ ДРУГОВА,
ТО ЛЕПШЕ НЕБО!“

Ко има друга, има све...

Читај пажљиво прву строфу и наброј шта све има онај ко има друга.
Наведи у којим ти је све приликама потребна помоћ друга. У којим приликама ти можеш помоћи својим друговима?
Како разумеш песникове речи „онај ко има друга, има и адресу за писма и гитару за песму“?
Наведи стихове којима је песник описао да ти друг може помоћи да урадиш нешто што не можеш сам.
Шта све другу можеш испричати?

Другарство није...

Зашто другарство није ни птица ни зец?
По чему су слични другарство и пахуљица? Ипак, другарство није као пахуљица. Објасни зашто. Одговори стиховима из песме.
По којој особини су упоређени злато и другарство? Другарство је ипак вредније од злата. Објасни зашто.
Због чега шапутање није другарство? У шта оно може да се претвори?
Шта је за песника право другарство?

Друг зна да дели...

Фудбал не можеш играти сам. Каква је ужина кад је делиш са другом, а каква ако је једеш сам? У шта се претвара ужина кад је другови поделе? Одговори стиховима из песме.

Како прави друг сабира и дели? Настави започете реченице.

„Једна јабука и још једна јабука су _____“

„Кад се једна јабука подели на два друга, добијемо _____“

Шта је све много лепше и слађе радити у друштву?

Шта је потребно да би неко био прави друг?

Друг је само другу друг...

Шта песник поручује стиховима:

„Дечак дечаку!

Девојчица девојчици!

Девојчица дечаку!

Дечак девојчици!“

Шта песник саветује на крају песме? Наведи стихове којима завршава песму.

У друштву је лепше и слађе...

Песник каже: „Две ноге и лопта нису довољни за игру“ и „Два друга и лопта су утакмица на мале голове“. Поделите се у две групе. Нека једна група говори шта не можеш, а друга шта све можеш радити у друштву. Ми ћемо започети, а ти настави.

Друг и ја заједно можемо да играмо кликере.

Није лепо кад седиш сам у клупи.

Лепше је кад _____.

Не волим сама да идем у шетњу.

Вежбајмо...

Састави реченице у којима ћеш употребити следеће парове речи:

друг	другарици;	Влада	Петру;
девојчица	дечаку;	Петар	Верици;
Милица	Јовици;	Верица	Буци...

Посматрај урађени пример: Друг је помогао другарици да реши задатак.

Душан Раговић

ЈЕДНА ПТИЦА КУЦА, КУЦА, КУЦА

Објашњење мање познатих речи и израза

невидљив, невидљива, невидљиво – онај који се не види;

кљуцајши, кљуцам – кљупом узимати храну (о птици);

зрно, с. род – ситан плод биљке, семенка, бобица;

залогај, м. род – количина хране која се одједном стави у уста и поједе;

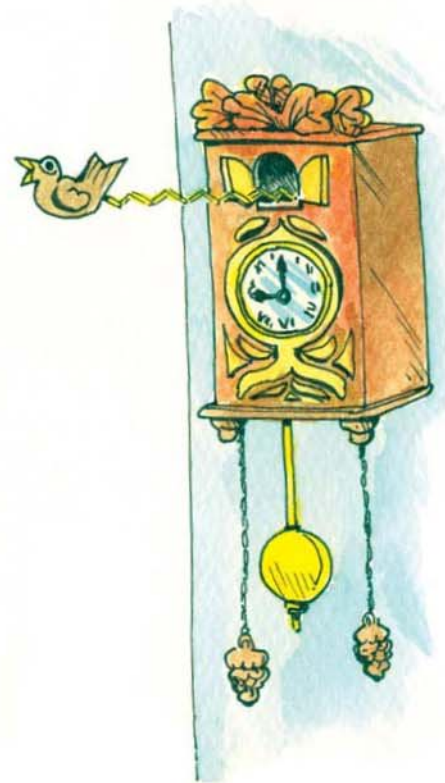
данашњи, данашња, данашње – који се односи на овај дан

Једна птица, куца, куца, куца,
невидљиве залогаје кљуца.
Кљуца зрна часова и дана
– чудна птица, врло смешна храна!

Тик-так, тик-так, тик-так!

Мала птица у маленом стану
појела је дан данашњем дану.
Прича, броји, тихо, ситно куца
– невидљиве залогаје кљуца!

Тик-так, тик-так, тик-так!

Разговарајмо о песми...

Ова песма је мала загонетка. На шта песник мисли кад говори о птици? Какве залогаје она кљуца? Шта је њена храна? Какав звук се чује док она кљуца? Шта је птица на крају појела? Како разумеш те стихове?

Вежбамо читање и рецитовање

Читај песму гласно.
Научи је напамет.

Знаш ли...

Знаш ли ти да гледаш на сат?
Зашто је важно да знаш колико је сати?
Да ли имаш свој сат?
Ако га имаш, реци кад си га добио и опиши како изгледа.

Добро је да знаш...

Обрати пажњу на речи којима се завршавају стихови у првој строфи: куца – кључа; дана – храна. Истакли смо у речима гласове који се подударају. Овакво гласовно подударање назива се **рима**. Кажи које се речи римују у другој строфи.

Вежбајмо...

1. Вага мери тежину, лењир мери дужину, а сат мери _____. Други назив за сат је _____, а сати се другачије називају _____.
У једном дану има _____ сата. Сваки сат има 60 _____, сваки минут има 60 _____.
Делови часовника који показују минуте и секунде називају се _____.

2. Сат куца. Напиши шта још куца.

3. Посматрај илустрације, па допуни реченице.

Сат који виси на зиду назива се _____ сат, на руци се носи _____ сат, а у цепу се носи _____ сат.
Сат који нас буди назива се _____, а сат који нема казаљке већ мали екран с бројевима је _____ сат.

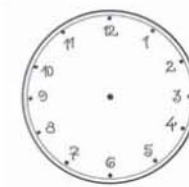
4. Умеш ли да гледаш на сат? Нацртај казаљке на овим сатовима тако да показују:

Сада је осам сати.

Тачно је два сата и тридесет минута.

Сад је пет сати и петнаест минута.

5. Некада давно људи нису имали часовнике. Знаш ли како су тада мерили време?

6. Реши осмосмерку. У њој се крију следеће речи:

**ЧАС, ЧАСОВНИК, ЈУТРО, КАЗАЉКА, МИНУТ, ПОДНЕ, ПОНОЋ,
САТ, СЕКУНД, ВЕЧЕ, ВРЕМЕ**

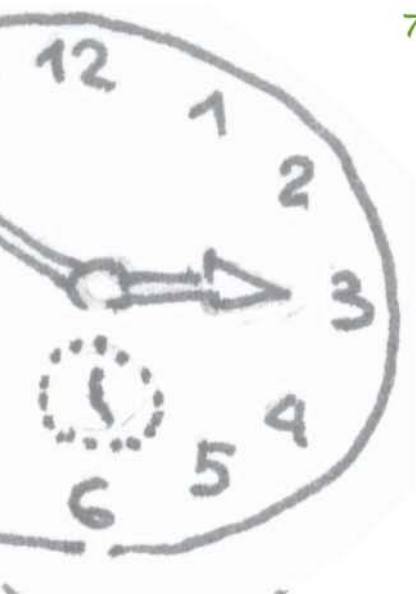
Заокружи слова која остану непрецртана. Сазнаћеш шта треба урадити са сатом ако желиш да он ради:

Ч	А	С	О	В	Н	И	К
А	Е	Е	Р	Р	П	С	А
С	Ч	К	Т	Е	О	А	З
Н	Е	У	У	М	Н	Т	А
А	В	Н	Ј	Е	О	В	Љ
П	О	Д	Н	Е	Ћ	И	К
Т	И	Т	У	Н	И	М	А

7. Реши загонетку:

Цео дан иде, а никуд не сйиже.

Решење: _____.

Кључне речи: чудно, смешно,
слатко

Душан Радовић

ДЕЦА ВОЛЕ

Деца воле чудне ствари
као што су оџачари,
као што су кочничари,
као што су, као што су...

Деца воле слатке ствари
као што су сутлијаши,
као што су грилијаши,
као што су, као што су...

Деца воле смешне ствари
као што су пападаћи,
као што су сумарени,
као што су, као што су...

Разговарајмо о песми...

Зашто деца воле чудне ствари?
Које је све чудне ствари песник навео?
Шта је ту необичније, ствар или њено име?
Које слатке ствари помиње песник?
Јесте ли јели сутлијаш и грилијаж?
Какве су то посланице?
Да ли сте некада чули за пападаће? То су инсекти слични комарцу, живе
близу мора.
Шта је то сумарен можете видети на илустрацији.
Ми то чешће називамо _____.

Објашњење мање познатих речи и израза

оџачар, м. род;

кочничар, м. род – онај
који зауставља, кочи;

сутлијаш, м. род – пири-
нач скуван у млеку и
ослађен;

грилијаж, м. род – слаткиш
од прженог шећера и
ораха;

пападаћ, м. род – врста
комарца;

сумарен, м. род – подмор-
ница

Причамо и пишемо

Које ствари су теби необичне?

Напиши неке смешне речи за које си чуо/чула, а не знаш шта значе.

Замоли наставника или наставницу да ти објасни шта значе те речи или их заједно потражите у речнику.

Наставком *-ар* граде се именице које значе вршиоца неке радње: онај који кочи је кочничар, онај који чисти оџаке је оџачар, онај који кува је _____, онај који слика је _____, онај који прави послатице је _____, онај који зида је _____.

Наставак *-аћ* у песми има именица *йаџагаћ*. Сигурно ти је ова реч била смешна. Овај наставак има неколико именица: *зелембаћ*, *црвендаћ*, *јолаћ* и *јлуваћ*. Можеш ли да претпоставиш шта ове именице значе?

Поиграјмо се...

Смисли и ти неке смешне речи са неким од наведених наставака за грађење речи (*-аћ*, *-аиш*, *-чић*, *-ача*, *-иш*, *-уша*...).

Објасни својим друговима и другарицама из разреда шта значе речи које си измислио/измислила.

ШТА ЈЕ УЧИТЕЉИЦА САЊАЛА

Једна учитељица сањала је најстрашнији сан на свету: као прозове она Ђорђа Николића да напише нешто на табли, а то више није Ђорђе него – крокодил! Излази из треће клупе прави правцати крокодил!

И учитељица види да је крокодил, али не верује.

– Шта је то, Ђорђе, јеси ли ти ученик или крокодил? Како то изгледаш?

А Ђорђе одговара:

– Молим, учитељице, ја сам крокодил.

И тако крокодил пође право на катедру.

Учитељица му довикује:

– Ђорђе, буди добар, сећаш ли се како смо се васпитавали?

А Ђорђе мумла:

– Не сећам се.

– Како да се не сећаш!... Децо, сећате ли се ви како смо се васпитавали?... Нека дигне руку ко се сећа!

А деца гледају у бившег Ђорђа, сада крокодила, и нико не диже руку.

А крокодил, као месечар, трепће сањивим очима, испружио руке и иде према катедри. Све ближе и ближе...

И ту се учитељица пробудила.

Кад је дошла у школу, у клупама је чекају њена деца. Сви лепо и нормални. У трећој клупи седи Ђорђе Николић.

– А ти, Ђорђе, тако, а? – каже учитељица Ђорђу.

Ђорђе не зна да је био крокодил. Он мисли на нешто друго.

– Молим, учитељице, нисам ја, то је Влада.

– Један од вас двојице био је ноћас крокодил у мом сну.

– Молим, ја нисам!

– Молим, нисам ни ја!

Учитељица их онда све лепо замоли:

– Децо, ако је неко љут на мене, нека ми то слободно каже. Немојте се претварати у крокодиле, јер ме једне ноћи можете и појести!

Објашњење мање познатих речи и израза

йрави йравцайи – одистински, стваран;

кайегра, ж. род – сто за наставнике;

мумлаји, *мумлам* – неразумљиво, неразговорно говорити;

месечар, м. род – особа која хода у сну;

сањив, *сањива*, *сањиво* – којем се спава, поспан

Разговарајмо о тексту...

Какав сан је сањала учитељица?
Ко се претворио у крокодила?
Како је он уплашио учитељицу?
Кад се учитељица пробудила?
Шта се догодило сутрадан у школи?
Учитељица је питала: „А ти, Ђорђе, тако, а?“ Шта је тада Ђорђе помислио?

Како се Ђорђе осећао кад га је учитељица прозвала? Заокружи одговарајуће одговоре.

а) збуњен је; б) изненађен је; в) свеједно му је; г) обрадовао се.

Како је дечак покушао да се оправда?
Шта ти мислиш, какав је дечак Ђорђе?
Како се он понаша у школи?
Зашто је баш њега учитељица сањала?
Шта је учитељица на крају замолила ђаке?

Разговарајмо...

Јеси ли се ти некада наљутио/наљутила на учитељицу?
Испричај када се то десило и зашто?
Како сте решили проблем?

Глумимо...

Читајте ову причу по улогама. Потрудите се да што занимљивије прикажете ликове.

Вежбајмо...

Учитељица грди Ђорђа јер ју је преплашио у сну:
– А ти, Ђорђе, тако, а? – каже учитељица Ђорђу.
Ђорђе се правда због нечег што је урадио на одмору следећим речима:
– Молим, учитељице, нисам ја, то је Влада.

Замисли да је на одмору Ђорђе случајно гурнуо другарицу, па је она пала и ударила се. Допуни започети дијалог.

Ивана: Јао, ударила сам руку! Рећи ћу учитељици шта си урадио. Сигурно ће те грдити.

Ђорђе: Извини, Ивана, _____

Ивана: Добро, али _____

Ђорђе: Хоћу, _____

ЦЕНОВНИК

- Колико се плаћа претплата за цвркнут птица?
- Колика је цена ваздуха у новим динарима?
- Да ли се хлад дрвета плаћа на сат или на метар?
- Да ли је цена Сунца иста лети и зими?
- Да ли цвеће посебно наплаћује гледање, а посебно мирисање?
- Колико времена треба да се сагради планина средње величине?
- Да ли је река јефтинија на извору или на ушћу?
- Извините, колико сте платили што сте се родили?

ШТА ЈЕ БЕСПЛАТНО?
САМО ОНО ШТО ЈЕ
НАЈВЕЋЕ,
НАЈЛЕПШЕ,
И НАЈВАЖНИЈЕ!

Разговарајмо о тексту...

- Шта је ценовник?
- Где се он све може наћи?
- Зашто је овај ценовник необичан?
- Свака реченица у тексту *Ценовник* је једно питање.
- Која питања песник поставља? Пронађи их у тексту и подвуци их.
- Знаш ли да одговориш на нека од његових питања?
- Шта је бесплатно?
- Покушај да допуниш песников списак још нечим што је исто тако лепо и важно, а бесплатно је.

Објашњење мање познатих речи и израза

ценовник, м. род – списак ствари са назначеним ценама;

прејийлајиа, ж. род – новац којим се унапред нешто плаћа (за новине, необјављене књиге и сл.);

цвркуи, м. род – глас птица;

извор, м. род – место где вода извире, избија, излази на површину;

ушће, с. род – место где се река или поток улива у већу реку или море;

бесилаиан, бесплатна, бесплатно – који се не плаћа, који се добија без плаћања, новца

Размишљајмо...

Наведи још једном све што се налази у *Ценовнику* Душана Радовића. *Ценовник* препиши латиницом у своју свеску.

Зашто је песник у свој необични ценовник ставио ваздух који удишемо, Сунце које нас греје, гледање и мирисање цвећа – оно што је у природи најлепше, најважније и највеће, оно што заправо нема цену? На шта је желео да нас подсети?

Причајмо...

Како се ти понашаш према природи која те окружује?

Размишљаш ли о томе колико је природа важна? Зашто је важно да природа око нас буде лепа и здрава?

Стварајмо...

Састави и ти један необичан ценовник. Нека се у њему налази оно што је за тебе највеће, најлепше и највредније. Можеш га и илустровати.

Највеће	Најлепше	Највредније

Богатимо речник

За оно што не морамо да платимо каже се да је бесплатно.

Начини придеве којима ћеш дазначиш оног који је:

без имена _____;

без краја _____;

без вредности _____;

без осећаја _____;

без користи _____;

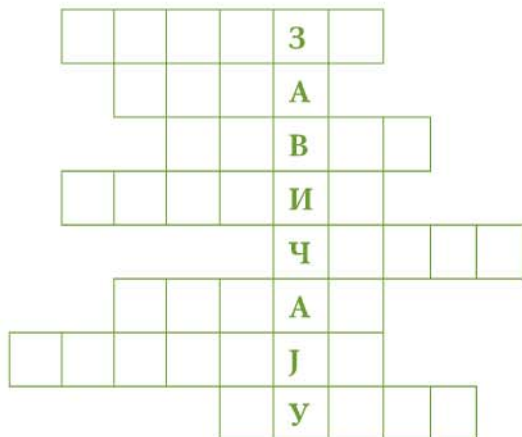
без значаја _____.

Пази, глас з ће у неким речима прећи у с!

НАУЧИЛИ СМО...

1. Од понуђених речи упиши у укрштеницу само оне које се јављају у песми *Завичају Добрице Ерића*.

ДРВО, БУЛКА, ТРПЕЗА, ВОДА, РЕЧ, ЧЕСМА, ЉУБАВ, ПТИЦА, КОМБАЈН, САТ, ВАЗДУХ, РЕКА, ШУМА, ПЕСНИК, ОЏАЧАР, ВЕНАЦ

2. У песми *Друї друју* Драган Лукић говори о друговима и другарству. Заокружи слова испред тачних одговора.

Ко има друга, има:

- а) помоћ у свакој прилици,
- б) времена за све,
- в) уво за тајну,
- г) још један пар руку,
- д) још једне очи и још једну памет.

Друг:

- а) зна да дели,
- б) зна да сабира за двојицу,
- в) уме да одузима,
- г) уме тачно да рачуна,
- д) не живи сам.

Другарство није:

- а) песма,
- б) птица,
- в) бели зец,
- г) ружа,
- д) пахуљица,
- ђ) злато.

Другарство је:

- а) лепо као цвет,
- б) као храброст војничка,
- в) као часна реч,
- г) као нежно шапутање,
- д) као стално сећање на друга.

3. Заокружи слово испред тачног одговора. Песме *Једна ийица куца, куца, куца* и *Деца воле* написао је:

- а) Драган Лукић, б) Душан Радовић, в) Добрица Ерић.

4. Повежи сваку реч са одговарајућим објашњењем:

залогај	место где подземна вода излази на површину
оџачар	оно што се не плаћа
месечар	место где се река или поток улива у већу реку или море
сањив	онај који хода у сну
ушће	онај који чисти оџаке
извор	онај коме се спава, који је поспан
бесплатно	количина хране која се одједном стави у уста и поједе

5. На основу објашњења напиши одговарајуће речи.

мања количина хране која се узима	у _____
између главних јела	
кљуном узимати храну	к _____
ситан плод биљке, семенка, бобица	з _____
онај који се не види	н _____
глас птица	ц _____
списак са ценама	ц _____

6. Састави по једну реченицу са речима из претходног задатка и напиши их на линијама.

КО ХОЋЕ ВЕЋЕ, ИЗГУБИ ИЗ ВРЕЋЕ

Кључне речи: пас, сенка, месо,
похлепа (грамзивост)

Досиџеј Обрадовић

ПАС И ЊЕГОВА СЕНКА

Носио пас парче меса. Пролазећи поред реке спазио је у води своју сенку. Помислио је да је у води неки други пас. Учини му се да је у устима оног другог пса веће парче меса, па скочи да му га отме. Тако испусти свој комад меса, те му га вода однесе. После тога пас се чудио како у исти мах нестадоше оба комада меса.

Објашњење мање познатих речи и израза

спазити, спазим – видети, приметити;

сенка, ж. род – тамни одраз, лик предмета који настаје због заклањања извора светлости;

мах, м. род – тренутак, моменат

Разговарајмо о басни...

Шта је пас носио?

Куда је пролазио?

Чију сенку је спазио у води?

Шта је помислио?

Како му је изгледало парче меса у води?

Зашто је скочио у воду?

Шта му се тад десило?

Чему се пас на крају чудио?

Размишљамо о поруци басне...

Подвуци народну пословицу која одговара овој басни:

- а) Ко нема у глави, има у ногама.
- б) Ко хоће веће, изгуби из вреће.
- в) Ко се хвали, сам се квари.

Објасни зашто си изабрао баш ту пословицу.

Добро је да знаш...

Кратке приче у којима су главни јунаци животиње називају се **басне**.

Животиње у баснама мисле, говоре и имају особине људи. Те особине су некад добре, а некад лоше.

Какав је пас из ове приче? Подвуци тачне одговоре:

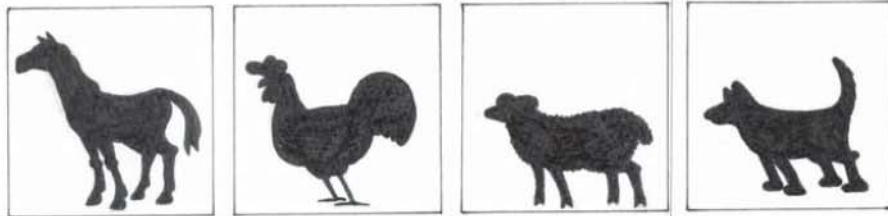
добар, несрећан, глуп, задовољан, незасит, храбар.

Пишимо, стварајмо...

Прочитај ову басну тако да у њој главни јунак буде лисица, а не пас. Код куће је овако измењену напиши у свеску.

1. Забављајмо се и учимо...

Препознај животињу по њеној сенци.

Објасни како си препознао животиње. Опиши их укратко.

2. Среди редослед догађања и према добијеном плану препричај басну *Пас и његова сенка*.

- У исти мах нестала су оба комада меса.
- Пас је носио парче меса.
- Скочио је у воду да отме веће парче.
- У води је спазио „другог пса“.
- Пас је испустио свој комад меса.

3. Постави питања за истакнуте речи.

Пас је носио месо.

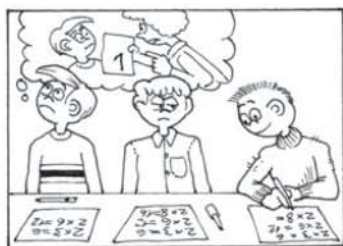
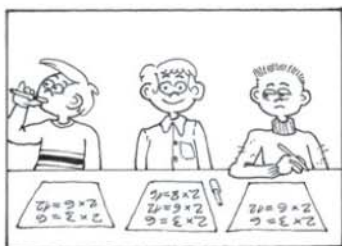
У води је видео своју сенку.

Скочио је у **чисту** воду.

Напао је **другог пса**.

На крају је изгубио оба комада меса.

4. Испричај причу према илустрацијама. Нека ти у томе помогну дата питања.

1. Шта су радили Марко, Милан и Јован на часу математике?
2. Ко је урадио све задатке?
3. Колико задатака су решили његови другови?
4. Који задатак не знају?

1. Коју оцену је добио Марко?
2. Како се сада осећа?
3. Зашто је Јован задовољан?
4. Шта мислиш коју оцену је добио Милан?

1. Шта је урадио Марко?
2. Зашто Јован није преписивао?
3. О чему је размишљао?
4. Коју оцену добија онај ко преписује?

5. Јован се ослонио само на своје знање. Добио је оцену коју је заслужио. Јеси ли некада био/била у сличној ситуацији? Испричај шта се тада десило.

Езој

МИШЈЕ ВЕНЧАЊЕ

Миш и мишица су имали врло лепу ћерку. Кад је дошло време да се она уда, многе мишје породице су се за њу заинтересовале.

Они су их одбијали говорећи: „Не желимо да удамо нашу ћерку за обичног миша!“

Док је једног дана мама мишица уживала на сунцу и штрикала џемпер, тата миш ју је упитао: „Драга, ко ће бити најбољи за нашу ћерку?“

„Она ће бити најсрећнија ако се уда за Сунце“, одговорила је мама мишица.

Тата миш се одмах обратио Сунцу: „Господине Сунце, ви сте најјачи на свету. Хоћете ли да узмете нашу ћерку за жену?“

Сунце је одговорило с осмехом: „Лепо је што мислиш тако, али има и јачих од мене.“

„Ко може бити јачи од тебе?“, упита миш.

У том тренутку црни облак заклони Сунце. „Видиш! Ништа не могу да учиним кад ме облак прекрије.“

Миш се онда обрати облаку: „Господине Облаче, пошто сте ви најјачи на свету, узмите моју ћерку за жену.“

„То није тачно. Ветар је јачи од мене.“ Тада поче да дува ветар и однесе облак далеко.

Објашњење мање познатих речи и израза

мишји, мишја, мишје – који припада мишу или се тиче миша;

венчање, с. род – склапање брака;

удајти се, удам се – ступити у брак (девојка);

понуда, ж. род – овде: брачна понуда;

обрати се, обратим се – питати некога нешто;

заклонити, заклоним – учинити да се неко или нешто не види добро;

прекријем – овде: заклонити;

прогризем – направити рупу зубима;

уживати на сунцу – уживати обасјан Сунчевим зрацима

Миш се онда обрати ветру: „Господине Ветре, ви сте најјачи! Узмите моју ћерку за жену.“

„А, не. Зид је јачи од мене. Не могу да га срушим колико год јако дувао.“ И ветар почне дувати, али зид се само смешкао. Није се нимало померио.

Онда тата миш замоли зид: „Господине Зиде, ви сте најјачи на свету. Узмите моју ћерку за жену.“

Зид одговори: „То није тачно! Миш је јачи од мене. Његови зуби прогризу зид.“ Тада миш својим оштрим зубима направи рупу у зиду. Кад је то видео, отац миш реши да своју ћерку уда за миша.

Према Езојовој басни

Разговарајмо о басни...

Ко су главни јунаци ове басне?

Зашто нису хтели своју ћерку да удају за обичног миша?

Ког зета су пожелели?

Шта је Сунце одговорило кад га је тата миш замолио да узме његову ћерку за жену?

Зашто ни облак ни ветар нису желели да се ожене мишицом?

Ко је јачи од ветра?

Ни Сунце, ни облак, ни ветар, ни зид нису желели мишицу за жену.

Када је тата миш схватио да је ипак најбоље да ћерку уда за миша?

Размишљамо...

Једна народна пословица се не слаже с овом басном.

Пронађи је и заокружи слово испред ње:

- а) Што не можеш имати, немој желети.
- б) Паметан не тражи што стићи не може.
- в) Где нема мачке, мишеви коло воде.

Вежбајмо...

У овој басни Сунце, облак и ветар упоређени су према јачини. Сунце је јако.

Облак је јачи, а ветар је јачи и од Сунца и од облака. Ветар је најјачи.

Угледај се на дате примере и састави реченице у којима ћеш наведене именице упоредити према:

величини – миш, мува, бува;

брзини – пас, коњ, гепард;

тежини – лав, слон, кит;

тврдоћи – дрво, гвожђе, камен;
дубини – поток, језеро, море.

Знаш ли...

Знаш ли ко су млада и младожења?

Девојка се удаје, а младић се _____.

Како се другачије каже венчање?

Јеси ли некада био на нечијем венчању? Опиши како то изгледа.

Говорна и писмена вежба

Састави план и према њему препричај басну *Мишије венчање*.

Богатимо свој речник

Мишица је женка миша. Како се зову женке следећих животиња?

лав _____

слон _____

зец _____

вук _____

медвед _____

лисац _____

ИЗОКРЕНУТА ПРИЧА

Ова прича је *препријела* земљопрес, *иа* је у њој све *испреиурано*. Покушајте ви да сваку ријеч *враиите* на њезино *право мјесто*.

Тек је брдо изашло иза сунца, а кривет скочи из пространог чиче, навуче ноге на опанке, стави главу на капу и отвори кућу на вратима.

– Гле, ноћас је земља добро поквасила кишу! – зачуђено прогунђа брк сучући чичу, па брзим двориштем пожури низ корাকে, истјера шталу из краве и рече:

– Рогата ливадо, иди паси у зеленој крави, а ја ћу ноге под пут, па ћу поћи у дрва да донесем шуме.

Чича стави раме на сјекиру и намигну бабом на своје око.

– Бако, скувај у јајету четири лонца док се посао врати с чиче. Данас ће ручак слатко појести старца.

Пут распали низ чичу дижући својом широком прашином облаке опанака. Од тога се уплашише нека кола, па у трку изврнуше коње, а узда испусти кочијаша и бубну ледином о леђа.

Догађај се уплаши овог необичног чиче и опружи поље преко ногу, јурећи брже него брдо преко зеца. Најзад, кад је бацио себе испод погледа, од зуба му зацвокота страх и глава му се диже на коси: из оближњег вука вирила је крволочна шума!

– Ау, сад је бостан обрао чичу!

Обузет лудим старцем, наш ти страх прескочи преко чакшира и подера трн, па брже од поља потрча преко звијезде.

Пред кућном бабом дочека га вјерни праг.

– Тако ми светог вука, ено недјеље у шуми! – Викну гласина храпавим чичом.

Кућа се препаде, ускочи у бабу и забрави врата на кључу, а сирото дрво попе се на чичу и горе се ухвати граном за руке очекујући двориште да дојури у вука.

Објашњење мање познатих речи и израза

испреиураи, испретурам – направити неред, испремештати;

ипроиран, пространа, пространо – који је велик, у којем има довољно простора;

ипроунђаи, прогунђам – неразговорно, неразумљиво нешто рећи;

сукати брке – заврћући, дотеривати, ушилићи бркове;

рогаи, рогата, рогато – који има рогове (о животињама);

намигнуи, намигнем – брзим покретом очног капка дати некеме неки знак, миг;

распалии, распалим – овде: кренути путем;

оипанак, м. род – врста сељачке обуће;

кочијаш, м. род – онај који управља кочијом;

бубнуи, бубнем – пасти;

ледина, ж. род – необрађено, запуштено земљиште;

оипружии, опружим – исправити;

зацвокоипаи, зацвокоћем – услед хладноће или страха почети брзо ударати зубима правећи нарочит звук;

крволочан, крволочна, крволочно – опасан;

босипан, м. род – лубенице и диње;

обузеи, обуздем – јако осећати нешто (страх, радост и сл.);

чакшире, ж. род – панталоне; *храпав*, храпава, храпаво – који има неравнине, није гладак;

ипреипаси се, препаднем се – уплашити се;

забравии, забравим – заклучати

Прича која је претрпела земљотрес...

Шта причу Бранка Ђопића чини необичном? Због чега је ову причу тешко у потпуности разумети? Ко је главни лик у њој? Који се још ликови појављују?

Да ли се прича може препричати? Због чега писац каже да је она „претрпела земљотрес“?

Најпре среди ову необичну причу. Води рачуна о томе да правилно повезујеш речи пазећи на значење и смисао преправљене реченице. Препиши причу у своју свеску. Гласно је прочитај. Да ли је прича и сада онако смешна као кад је била изокренута?

Богатимо речник

Када причу средиш, у њој ће се појавити неколико устаљених израза. Повежи сваки од израза са његовим правим значењем.

- 1) Израз *обрати бостан* значи:
 - а) обрати са њиве сав бостан;
 - б) лоше проћи, настрадати;
 - в) најести се обраног бостана.
- 2) Израз *бацити поглед* значи:
 - а) кратко погледати;
 - б) уперити поглед у некога;
 - в) дуго гледати у некога/нешто.
- 3) Израз *коса [ми, му] се диже на глави* значи:
 - а) имати лошу фризуру;
 - б) јако се уплашити;
 - в) намештати косу да стоји усправно.

Стварајмо...

Ако ти се допада овај пишчев поступак, одабери и ти неку причу, па је изокрени. Можеш, на пример, изокренути басну *Пас и његова сенка*.

Кључне речи: Еро, кадија,
превара, правда, суд

Народна њрича

ЕРО И КАДИЈА

Чувао Еро кадијина говеда, па имао и своју једну краву, те ишла с кадијиним говедима. Једанпут се догоди те се пободе кадијина крава с Ерином, па Ерина крава убоде кадијину на мјесто. Онда Еро брже-боље отрчи кадији:

- Честити ефендија, твоја крава убола моју краву.
- Па ко је крив, море, је ли је ко наћерао?
- Није нико, него се поболе саме.
- Е вала море, марви нема суда.

Онда Еро:

– Ама чујеш ли ти, ефендија, шта ја кажем: моја крава убола твоју краву!

– А, а, море, стани да погледам у ћитап.

А Еро га за руку:

– Нећеш, бог и божја вјера! Кад нијеси гледао мојој у ћитап, нећеш ни твојој.

Објашњење мање познатих речи и израза

Еро, м. род – Херцеговац;

кадија, м. род – судија;

јовео, с. род – крупна домаћа животиња из породице преживара (крава, биво и сл.);

убосићи на мјесто – убити;

ефендија, м. род – господин;

марва, ж. род – стока;

ћитап, м. род – света књига, законик

Разговарајмо о причи...

Чија говеда је чувао Еро?

Шта се једном приликом десило?

Како се Еро најпре пожалио кадији?

Шта му је кадија одговорио?

Зашто није желео да суди кад је чуо да је Ерина крава настрадала?

Кад је кадија одлучио да погледа у законик?

Зашто му Еро то није дозволио?

Прочитај наглас реченицу којом Еро објашњава кадији зашто неће судити Ериној крави.

Турски кадија

Размишљамо о Ери и кадији...

Које од следећих особина има Ера, а које кадија? Повежи особину са ликом. Пази, има особина које одговарају и једном и другом.

Еро

Кадија

сналажљив поштен праведан неправедан лукав досетљив дволичан

Глумимо...

У шаљивој причи о Ери и кадији има доста разговора – дијалога. Подвучи речи које изговара Еро и оне које изговара кадија. Поделите улоге, па одглумите овај дијалог на часу.

Стварајмо...

На основу ове шаљиве приче направи стрип.

Читајмо...

О Ери постоји доста шаљивих народних приповедака. Он је у њима приказан као врло бистар и духовит човек који успешно вара Турке (*Еро и Турчин, Херо и цар, Еро и кадија, Ера у цркви, Ере њоје врбу...*).

Потражи и прочитај још неку од наведених прича о Ери. Упореди их с причом *Еро и кадија*. Запажај и друге Ерине особине у овим причама.

Богатимо свој речник

Повежи називе за женке, мужјаке и младунчад са називима домаћих животиња:

крава кобила овца коза мачка пас

бик коњ керуша/куја ован јарац мачак

ждребе јагње јаре маче теле куче

Добро је да знаш...

У српском језику равноправна су два изговора – екавски и ијекавски. Глас *е* се у екавском изговара кратко или дуго.

Екавско кратко *е* је у ијекавском *је*: место : мјесто; песма : пјесма; девојка : дјевојка.

Екавско дуго *е* је у ијекавском *ије*: лек : лијек; век : вијек; сено : сијено; бело : бијело.

Научили смо...

1. Заокружи слово испред оних народних изрека које се односе на басну *Пас и њејова сенка*:

- а) Ко се једном опече и у хладно дува.
- б) У туђој руци увек је комад већи.
- в) Ко другом јаму копа, сам ће у њу упасти.
- г) Ко хоће веће, изгуби из вреће.

2. Басне и народне приче које си читао/читала говоре о добрим и лошим људским особинама – врлинама и манама. Међу следећим особинама подвуци оне које су добре и пожељне, а прецртај лоше – непожељне:

храброст похлепност хвалисавост сналажљивост
дволичност правичност досетљивост мудрост

3. Сваки глагол односи се на једну именицу из друге колоне. Повежи именицу са одговарајућим глаголима.

дува, хуји, звижди	ветар
сија, греје пече, пржи	киша
пада, лије, сипи, пљушти	снег
веје, пада, бели се	сунце

4. Попуни празна места називима за мужјаке или женке наведених животиња.

миш	_____
лисац	_____
_____	вучица
_____	лавица
медвед	_____
_____	зечица

5. У којој реченици је израз *коса [му, јој, ми] се диже на глави* правилно употребљен?

- а) Толико се обрадовао да му се коса дигла на глави.
- б) Од страха јој се чини да ће јој се коса дићи на глави.
- в) Збунио сам се толико да ми се коса дигла на глави.

6. Учинили смо да и прича о Ери и кадији „претрпи земљотрес“. У квадратиће испред делова из приче упиши одговарајући број и тако сложи причу правим редоследом.

– Није нико, него се поболе саме.
– Е вала море, марви нема суда.

Онда Еро брже-боље отрчи кадији:
– Честити ефендија, твоја крава убола моју краву.
– Па ко је крив, море, је ли је ко наћерао?

А Еро га за руку:
– Нећеш, бог и божја вјера! Кад нијеси гледао мојој у ћитап, нећеш ни твојој.

Онда Еро:
– Ама чујеш ли ти, ефендија, шта ја кажем: моја крава убола твоју краву!
– А, а, море, стани да погледам у ћитап.

Чувао Еро кадијина говеда, па имао и своју једну краву, те ишла с кадијиним говедима. Једанпут се догоди те се пободе кадијина крава с Ерином, па Ерина крава убоде кадијину на мјесто.

ЈУНАЧКО СРЦЕ

Народна ејска њесма

СТАРИ ВУЈАДИН

Хајдуци су били храбри борци против турске власти. Били су способни „стићи и утећи и на страшном мјесту постојати“. Живели су у шуми, у дружинама, а на челу дружине био је вођа – харамбаша. Хајдуци су се састајали у пролеће уочи Ђурђевдана, а растајали су се у јесен на Митровдан. Зато се каже: Ђурђев данак – хајдучки састанак, Митров данак – хајдучки растанак. Зиме су проводили кријући се од Турака код својих помоћника – јатака. Песма *Сџари Вујадин* говори о томе колико су хајдуци захвални својим јатацима, и зато отац упозорава своје синове да их ни по коју цену не одају.

Ђевојка је своје очи клела:
„Чарне очи, да би не гледале!
Све гледасте, данас не виђесте
ђе прођоше Турци Лијевњани,
проведоше из горе хајдуке,
Вујадина са обадва сина.

На њима је чудно одијело:
на ономе старом Вујадину,
на њем' бињиш од сувога злата,
у чем паше на диван излазе;
на Милићу Вујадиновићу,
још је на њем' љепше одијело;
на Вулићу, брату Милићеву,
на глави му чекркли челенка,
баш челенка од дванаест пера,
свако перо по литру злата.“

Кад су били бијелу Лијевну,
угледаше проклето Лијевно
ђе у њему бијели се кула;
Тад говори стари Вујадине:
„О синови, моји соколови,
видите ли проклето Лијевно,
ђе у њему бијели се кула?
Онђе ће нас бити и мучити,
пребијати и ноге и руке,
и вадити наше очи чарне.
О синови, моји соколови,
не будите срца удовичка,
но будите срца јуначкога;
не одајте друга ниједнога,
не одајте ви јатаке наше
код којих смо зиме зимовали,

Кључне речи: хајдуци, Турци, мучење, јунаштво, оданост

Објашњење мање познатих речи и израза

- клеји*, кунем – изрећи жељу да се некоме деси нешто лоше, зло;
- хајдук*, м. род – борац против турског насиља;
- бињиш*, м. род – скупоцен огртач од црвене тканине;
- џаша*, м. род – турски управник и господар веће области или града;
- диван*, м. род – царско или везирско веће у некадашњој Турској, скупштина;
- чекркли челенка* – украсна пера на капи која се окрећу;
- кула*, ж. род – висока зграда са мањим отворима или пушкарницама (као део неке тврђаве или као посебна грађевина, на пример, за осматрање);
- џроклеји*, проклето, проклето – зао, душмански, непријатељски;

Објашњење мање познатих речи и израза

срца удовичка – уплашен, кукавички;

јајњак, м. род – овде: човек који скрива хајдуке;

крчмарица, ж. род – застарело: жена која послужује госте у крчми, кафани;

шањница, ж. род – застарело: тамница, место где се држе заробљеници;

вијећаши, вијећам – договарати се, расправљати;

куја, ж. род – овде: ружан, погрдан назив за човека;

доходити, доходим – долазити;

хитар, хитра, хитро – брз и спретан;

којено – застарело: које;

варљив, варљива, варљиво – који вара, завава, доводи у заблуду

зимовали, благо остављали;
не одајте крчмарице младе,
код којих смо рујно вино пили,
рујно вино пили у потаји.“
Кад дођоше у Лијевно равно,
метнуше их Турци у тавницу,
Тавноваше три бијела дана,
док су Турци вијећ’ вијећали
како ће их бити и мучити.
Кад прођоше три бијела дана,
изведоше старог Вујадина,
пребише му и ноге и руке;
кад стадоше очи вадит чарне,
говоре му Турци Лијевњани:
„Казуј, кујо, стари Вујадине,
казуј, кујо, дружину осталу,
и јатаке куд сте доходили,

доходили, зиме зимовали,
зимовали, благо остављали;
казуј, кујо, крчмарице младе
код којих сте рујно вино пили,
пили рујно вино у потаји!“
Ал’ говори стари Вујадине:
„Не лудујте, Турци Лијевњани!
Кад не казах за те хитре ноге,
којено су коњма утјецале,
и не казах за јуначке руке,
којено су копља преламале
и на голе сабље ударале,
ја не казах за варљиве очи,
које су ме на зло наводиле,
гледајући с највише планине,
гледајући доље на друмове,
куд пролазе Турци и трговци.“

Народне песме о хајдуцима

У српској народној књижевности веома су бројне и лепе песме о хајдуцима и њиховој борби и отпору који су пружали Турцима. Песме су испеване и забележене у време када су Срби живели (били поробљени) под Турцима. Хајдуци су били омиљени у народу јер су били увек на страни сиромашних и поробљених. Народни певачи су их представљали као јунаке и праведне људе.

Ф. Кикерец, У заседи,
из „Виенца“, 1875.

Стари Вујадин

Како је на тебе утицала песма о Старом Вујадину? Које ти се осећање јавило док си читао/читала песму? Који су делови песме на тебе оставили најјачи утисак? Шта те је узбудило, одушевило, растужило? Прочитај те делове наглас и реци како се осећаш.

Време, место и ликови у песми *Стари Вујадин*

Када се дешава радња опевана у овој песми?
Где се радња одвија?
Ко су учесници у овом догађају?

Разговарајмо о песми...

Зашто је девојка своје очи клела? Шта она осећа према заробљеним хајдуцима?
Како изгледају заробљени хајдуци? Шта мислиш, зашто их је народни певач приказао у раскошним оделима?
Када се стари Вујадин обратио својим синовима? Пронађи те стихове и прочитај их наглас. Којим речима стари Вујадин ословљава своје синове? Јунаци се обично у народној поезији називају соколима. Шта мислиш због чега? Које су то заједничке особине сокола и јунака?

Не одајте друга ниједнога...

О чему говори стари Вујадин својим синовима?
Започети део песме допуни стиховима који недостају.
Задате стихове препиши у своју свеску и допиши оне који су изостављени:

„О синови, моји соколови,
не будите срца удовичка,

не одајте друга ниједнога,

код којих смо зиме зимовали,
зимовали, благо остављали;

код којих смо рујно вино пили,
рујно вино пили у потаји.“

Колико дана су хајдуци провели у тамници? Које је особине испољио стари Вујадин док су га Турци мучили? На који начин је стари хајдук победио сурове Турке? Прочитај његов одговор Турцима. Размисли и реци због чега он најмање жали за својим очима?

Соко

Богатимо свој речник

У народним песмама често се користе одређене речи и изрази да би се дочарала лепота девојке или снага и храброст јунака и сл.

Покушај да пронађеш такве изразе у песми *Стари Вујадин*. Ево мале помоћи:

чарне _____, _____ вино.

Народни певач на почетку песме описује девојчине очи и каже да су „чарне“.

Којим придевом стари Вујадин описује своје очи на крају песме?

Чарним очима песник описује девојачку лепоту, а о варљивим очима говори као о узроку хајдукове пропасти. На шта су га оне навеле?

Сви придеви које наводимо могу се довести у везу са очима. Разврстај их на оне који описују спољашњи изглед, и оне који говоре о човековом расположењу, стању или осећању:

плаве, црне, тужне, крупне, ситне, косе, радознале, змијске, мачје, уплашене, невинне, уморне, сањиве, блиставе

Састави неколико реченица у којима ћеш описати очи теби драге особе.

Речи и изрази са супротним значењем

Ево примера из песме: срца удовичка и срца јуначка. Каквог су срца стари Вујадин и његови синови?

Познајеш ли неког ко је „срца јуначкога“? Испричај нешто о тој особи.

ПЕПЕЉУГА

Бајка о Пепељуги послужила је као инспирација писцу Александру Петровићу да од ње направи занимљиву драмску игру. Бајка није само драматизирана, већ је писац створио нов, оригиналан текст. При том се мало и поиграо, унео у свој комад доста хумора и радњу сместио у савремено доба. Кад се Пепељугин отац поново оженио, у кућу су дошле маћеха и њене две кћери – Пепина и Роза. Пепина воли латиноамеричке игре и говори француски, а Роза се баш не може похвалити својом памећу. Пепељуга је све радила у кући, а њих две се забављају, купују хаљине и улепшавају се.

Кад је принц објавио вест да се жени, сестре се спремају за бал, а и Пепељуга би радо пошла...

МАЋЕХА (у *одушевљењу*): Чини ми се да сам већ принцезина мајка!...
Вршљам по двору!... Сваки дан одлазим у куповину!... На цео свет гледам с висине!... Надгледам куварице да не краду јаја!... И контролишем собаре како бришу прашину са шифоњера!...

МАЋЕХА (соло):

Хајд' у руке сви варјаче,
притисните мало јаче!
граби крпе, брже бриши,
нек севају сви партфиши!...

МАЋЕХА (*наједном сјане насред собе ѿносно ѿљесне дланом о длан*):

Кћери!... Покрет, децо!... Покрет!...

(*Долазе у колони једна ѿ једна: Пепина, Роза, Пепељуга.*)

ПЕПИНА: Падамо ли у очи?!...

ОТАЦ: Из авиона... (*Скандира, ѿ ѿакѿу удара длановима.*) Напред на-ше бу-ду-ће прин-це-зе!...

МАЋЕХА (*заусѿави Пепељугу која ѿ инерцији иде за Пепином и Розом ка излазу*): Чекај, куда ћеш ти, Пепељуго?...

(*Пепина и Роза изађу.*)

ПЕПЕЉУГА: Па ја ... овај ...

ОТАЦ (*дође до улаза и викне најоље*): Пепина!... Роза!... Причекајте пред кућом, ето и нас!

МАЋЕХА (*викне ѿреко рамена ка излазу*): Нека вас бар види комшилук да се секира!...

Објашњење мање познатих речи и израза

вршљати, вршљам – ићи тамо-амо без циља;

гледајти с висине – бити уображен, имати о себи високо мишљење;

надгледајти, надгледам – пратити и процењивати како неко ради;

шифоњер, м. род – ормар, гардеробер;

ѿарѿиши, м. род – четка на лугом штапу за скидање прашине и чишћење тешко доступних места;

скандирајти, скандирам – говорити по такту, у ритму; по инерцији – по навици;

зайејти, зайнем – овде: правити проблеме тешкоће;

кромѿир-бал, м. род – забава за сиромашне;

ѿоалејѿа, ж. род – свечана одећа;

ѿронуѿо – с узбуђењем, потресено, дирљиво

ОТАЦ (*враћа се код Пейељује и маћехе*): А где је овде запело?...

ПЕПЕЉУГА: Ја... мислила сам...

МАЂЕХА: И ти би на дворски бал?...

ПЕПЕЉУГА: Чувала бих ципеле Пепини и Рози, док играју!...

МАЂЕХА И ОТАЦ: Ха – ха – ха!... Хо – хо – хо!...

ОТАЦ: Гушчице моја мала, није то кромпир-бал!...

МАЂЕХА: На двору нико не игра бос!...

ОТАЦ: Па чак ни онај кога пеку лаковане ципеле!...

МАЂЕХА: И шта су ти одмах очи пуне суза!... Па нееееемам ниииии-ишта проооооотив...

ОТАЦ: Што ниси рекла, сине?... Требало је да кажеш, ја и не сањам да ти волиш да идеш на бал... пииии!...

МАЂЕХА: Могли смо се на време, срце моје мало, побринути за твоју тоалету... Тако ми је жао!...

ОТАЦ (*зајрли жену*): Ех, што ти, жено, имаш добру душу!... Само да си се сетила, ти би Пепељуги, иако није твоја права ћерка, купила

хаљину. (*Тронућо, јоћово сузно.*) А у причама су маћехе увек приказане као зле, то није правда!...

МАЋЕХА: Не плачи, злато моје слатко... (*Милује Пејелују њо коси.*) Ето, ако баш хоћеш, ти окрпи мало то што је на теби, па дођи на бал... Али само... (*Сјиројо.*) узми прво... (*Узима књижицу и њу-жа је Пејелуји.*)... да преведеш ову француску причу коју Пепина мора сутра однети као свој домаћи задатак! (*Оцу*): Хајдемо!...

ПЕПЕЉУГА (*лисџа књију*): Превешћу...

МАЋЕХА (*јолази с оцем и у огласку јовори њублици*): Превешће!... Ни електронски мозак не би до ујутру превео две хиљаде и осам стотина неразумљивих француских речи!... (*Она и оџац излазе.*)

Разговарајмо о драмској игри...

Шта је необично у овој драмској игри?

У које време је смештена радња?

Наведи ликове који се у њој појављују.

У чему су слични ликовима из Гримове бајке *Пејелуја*? Како је маћеха овде приказана?

Је ли она добра или зла? Објасни зашто тако мислиш.

Шта Пепељугин отац мисли о својој жени?

Кад ће Пепељуга моћи да пође на бал?

Упоређујемо, тражимо, откривамо...

Упореди Гримову бајку *Пејелуја* са овом драмском игром. Шта је слично, а по чему се разликују?

И овде су маћеха и њене ћерке зле према Пепељуги, али Пепељуга из овог комада не изазива у нама онакво сажаљење какво смо осетили читајући бајку. Објасни зашто је то тако.

Потражи у овој драмској игри детаље који је чине необичном и духовитом. Ми смо започели, а ти настави.

– Пепељуга би да чува ципеле Пепини и Рози док играју.

– _____
– _____
– _____
– _____
– _____

Међу понуђеним особинама заокружи оне које одговарају маћехи.

зла, уображена, досетљива, мудра, лукава, дволична, добродушна, пакосна, нежна

Кључнe речи: загонетке, брзалице, пословице, разбрајалице, ређалице, питалице, поређења, Вук Караџић

КРАТКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

ЗАГОНЕТКЕ

ЗАГОНЕТКЕ су необичне игре речима, питања која треба одгонетнути.

Одговор је садржан у самој загонетки. Морамо бити маштовити ако желимо да решимо загонетку. Одговор је увек сакривен, једно се описује, а на друго се мисли. Тако, на пример, у загонетки **Све њо кући изјоре, а кућа осџа**, лула је кућа. Дуван који се ставља у лулу изгори, али кућа – лула остане цела.

Размислимо и решимо...

Прочитај ове загонетке.

Решења су представљена илустрацијама.

Повежи загонетку са илустрацијом.

Испиши решења на линији.

Препиши загонетке и решења у свеску.

Шијем, боцкам – боцкам, шијем,
сад ме видиш, сад се скријем.

Водом иде – не бућка,
травом иде – не шушка.

Двадесет пањића,
на сваком пањићу
– тањирић.

Два лончића,
четири поклопчића.

Објашњење мање познатих речи и израза

боцкајџи – благо и учестано бости, убадати

лончић –

џоклојчић –

џањић – мали пањ (пањ је доњи део дрвета који остане у земљи кад се дрво посече)

бућкајџи – ударати, лупати по води

шушкајџи – правити слаб, нејасан звук, шум

16. Диј и есапи – '91
 15. Ђача и ввадо – '15
 14. Псти – '14
 13. Пж – '13
 12. Ексер – '12
 11. Мсао – '11
 10. Сена – '10
 9. Мраввади – '9
 8. Тили – '8
 7. Мача и вџаи – '7
 6. Пиндоли – '6
 5. Сри – '5
 4. Сен – '4
 3. Часовни – '3
 2. Хли – '2
 1. Секира – '1

Одговоре (решања)

Ево још неких загонетки, а ти буди маштовит/маштовита и одгонетај их.

1. Шта у шуми без мозга лаје?
2. Без коре уђе, с кором изађе.
3. Цео дан иде, а никуд не одмиче.
4. Беле коке с неба пале,
наша врата затрпале.
5. Грбаво прасе све поље попасе.
6. Пуна школа ђака, ниоткуда врата.
7. Чуча чучи – бјега бјежи,
скочи чуча, па ухвати бјегу.
8. Ти га ја, ти га ти;
ти га нећеш погодити.
9. Сам лончић у пољу ври.
10. Гором иде, не шушка, водом иде,
не брчка.
11. Шта је најбрже на свету?
12. Кога ударају највише по глави?
13. Ко је увек сам у својој кући?
14. Бирибићи везу,
бирибићи плету,
бирибићи голи ходе,
бирибићи коло воде.
15. Закукуљено, замумуљено,
задевећено, задесећено;
не може га нико
откукуљити, одмумуљити,
одеветити, одесетити,
него онај ко га је
закукуљио, замумуљио,
задеветио, задесетио.
16. Трчи, трчи трчуљак,
виси, виси висуљак;
Бога моли трчуљак,
да отпадне висуљак.

Упознај још неке народне мудрости.

БРЗАЛИЦЕ

БРЗАЛИЦЕ су необичне и смешне реченице које треба што више пута тачно и брзо изговорити.

Изговарај брзалицу што је брже могуће, али без грешке! Прво их читај у себи, затим наглас полако, па их научи напамет. Увежбавај затим да их што брже изговараш.

На вр' брда врба мрда.

Пита Петар Павла:
 – Пошто Павле пар патака?
 – Пар патака пет петака.

Свака сврака скака на два крака.

Четири чавчића на чунчићу
 чучећи цијучу.

ПОСЛОВИЦЕ

ПОСЛОВИЦЕ су кратке народне изреке које се дају као савет, упутство како се треба понашати и живети. У њима су садржане мудрости, поуке и зато се каже да су пословице поучне. Име им је дао Вук Караџић. Ево неколико пословица:

- Испеци па реци.
- Више ум замисли, него море понесе.
- Боље ишта него ништа.

Сложи речи правим редоследом и добићеш пословицу:

Ко не боји ради се глади. _____

Трипут сеци једном мери. _____

Сит верује гладном не. _____

Допуни следеће пословице.

Књига је човеков _____ друг.

Ми о вуку, а вук _____ вратима.

Чистоћа је пола _____.

Повежи стрелицама народне мудрости са њиховим називима.

ЗАГОНЕТКЕ

Испеци па реци!
Знање је највеће имање.

БРЗАЛИЦЕ

Зубе нема, руке нема
а ипак уједа. (УМИС)
Кућица у горици на
једној ножици.
(ПЕЧУРКА)

ПОСЛОВИЦЕ

Миш уз пушку, миш низ
пушку.
Клупчићем ћу те, калемчићем
ћеш ме.
Шаш деветорошаш како се
раздеветорошашио.

РЕЂАЛИЦЕ

РЕЂАЛИЦЕ су кратке приче којима се вежба памћење. Прочитај дате ређалице неколико пута и покушај једну од њих да поновиш не гледајући у текст.

Рано пођох на пазар

Рано пођох на пазар,
Купих вола за динар:
Ој ти, воле, кућо моја!
А ти, краво, музо моја!
А ти, коњу, трко моја!
А ти, вепре, рано моја!
А ти, овцо, стриго моја!

А ти, козо, бриго моја!
А ти, гуско, шевељајко!
А ти, патко, шиго-миго!
А ти, пијетле, рано дођи,
тер ми хој, тер ми пој!
А ти, коко, кокоражко!
А ти, пиле, питето!

Поче маца миша јести

Поче маца миша јести,
поче миша седлом стругат',
поче седло вранца бити,
поче вода ватру тулит',
поче ватра копље горет',

поче копље вука бости,
поче вуче шуту клати,
поче шута пелин пасти,
поче пелин брду расти.

РАЗБРАЈАЛИЦЕ

РАЗБРАЈАЛИЦЕ служе да се помоћу њих одреди место учесника у некој игри (први, други, трећи, итд.). Научи неку од разбрајалица и користи је у игри.

Енци

Енци
менци,
на каменци,
тамо
кују
дванаест
деци;
ин,
пин,
чарапин,
чараупе,
једи
супе
баш
ти!

Јединар

Јединар,
дводинар,
триносори,
сараори,
текутице,
текутан,
палатан,
праскеле,
тут келе,
десетица.

Бумбар

Бумбар,
Делипар,
Цео цар
На кантар,
Жарипан,
Пеливан,
Мерили га
По васдан,
Паде па се скљуси
И рече му – ту си.

Објашњење мање познатих речи и израза

сѝруѝаѝѝ, стружем – скидати, уклањати неравнине с неке површине;

биѝѝ, бијем – тући;

ѝулиѝѝ, тулим – гасити;

шуйѝ, шута, шуте – без рогава;

ѝелин, м. род – зељаста биљка врло горког укуса

ПИТАЛИЦЕ

ПИТАЛИЦЕ, као и загонетке, захтевају досетљивост у тражењу одговора и бар две особе које су спремне да учествују у игри: питача и одгонетача.

Повежи дате питалице са одговарајућим одговором.

Зашто човек иде?	Ђерка.
Из какве је чаше најбоље пити?	Без имена.
Која ватра не пече?	Зато што не уме да лети.
Шта је то: мамино дете, татино дете, а ничији син?	Угашена.
Без чега ништа не може бити?	Из пуне.

ПОРЕЂЕЊА

ПОРЕЂЕЊА се често могу чути у свакодневном говору. У њима се на сажет начин каже много тога. Кад кажемо да неко „бесједи као с коња“, то онда значи да говори одсечно, кратко и јасно, али и заповеднички. Онај који превише, а уз то и неразумљиво говори „меље као празна воденица“.

Висок као бор.
Витак као јела.
Дршће као прут.
Румен као јабука.
Вредан као пчела.

Љут као рис.
Лети као муња.
Чист као сунце.
Меље као празна воденица.

КРАТКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ обухватају: пословице, загонетке, питалице, брзалице, ређалице, разбрајалице итд. Створио их је народ и у њима су садржани народна мудрост и искуство. Оне су се некада преносиле само усменим путем, али **Вук Караџић** их је записао и многе од њих сачувао од заборавља.

Вук Караџић

ЗЛАТНО ЈАГЊЕ

ИЗ ДЕТИЊСТВА РАСТКА НЕМАЊИЋА

(Одломак)

Дечак се бојао вукова.

Урликали су, ноћу, из шума око града – тврђаве у којој је живео. Град се звао Рас, а дечак Растко. Био је најмлађи син господара града, великог жупана Стефана Немање. Док их је слушао како завијају, дечаку је изгледало да су врло близу, па ће часком стићи под кулу у којој је, на самом врху, спавао са своја два брата, Вуканом и Стефаном. У каменој просторији, кружној и пространој, прекривеној овчијим кожама, биле су намештене њихове три постеље.

Једне зимске ноћи, кад је снег био висок, ваздух леден а месечина блештава – а такве су ноћи у свакој причи о вуковима, зар не? – постало је страшно. Растку се учинило да су се и стражари, ту доле, испод куле, узнемирили. Чуо их је како ужурбано корачају, смрзнути снег је шкрипао под њиховим чизмама од лисичијег крзна. Шапутали су, као да се договарају. Чудио се браћи: како могу тако мирно да спавају док вуци бесне. Или се само праве да спавају?

Одједном сав премре: као да се неко шуња уз уске, камене степенице које вијугају од приземља до њихове собе? Не, тај што се шуња никако не може бити човек: тако нечујно испуњава простор својим кретањем само дивља звер. То се неки вук, непримећен, увукао у кулу и сад се већ попео, ту је. Испред врата.

Дечак је, сав укочен, лежао испод покривача. Срце му је ударало као војнички бубањ: бум-бам, бум-бам. А вук је стајао пред вратима и дахтао, јесте, дечак је јасно чуо.

Збацио је покриваче, усправио се у својој постељи на поду и завриштао.

Пробудила су се браћа, дотрчали стражари, соба се испунила људима са буктињама у рукама.

Сутрадан није могао да се одбрани од подсмеха. Браћа су га – Вукан је, као и увек, предњачио у томе – називала кмекавцем, плачљивком и плашљивком. Стидели су се због његове ноћашње вриске и узбуне коју је био подигао. Зар се тако понаша син великог жупана? Сигурно је и отац несрећан што му је најмлађи син такав страшљивац.

Објашњење мање познатих речи и израза

жујан, м. род – племић;

кмекавац, м. род – који стално кмечи, плаче, плачљивац;

презирајући, презирем – омаловажавати некога/нешто, сматрати га безвредним, лошим;

путић *намерник*, м. род – путник који случајно наиђе;

наложити, наложим – овде: наредити;

вијугајући, вијугам – кретати се мењајући правац, кривудати (о путу, реци);

сјајити, сјакам – светлети, сјајити;

узмицајући, узмичем – ићи од страха уназад;

јубица, ж. род – уста и ноздрве животиње, њушка

Покушао је да им објасни како му се стварно чинило да је вук ту, иза врата, али нису хтели ни да га чују. Јако су га презирали. Вукан му је чак рекао да ће молити оца да он, Растко, више не спава у истој просторији са њима.

Те вечери је Растко, после молитве, лако и безбрижно утонуо у сан. После много месеци први пут му није ни пало на памет да послушају ли се вуци, оданде, из шуме.

Одједном, у сну, угледа лопту сву од чудесног сјаја како се котрља према њему. Што му је бивала ближе, то је он постајао радоснији. Гле, па и то није лопта него оно мало златно јагње, које се невероватном брзином премеће преко главе. Баш је смешно и слатко! Хоп, хоп, хоп – и зауставило се пред Растком. Погледало га је и проговорило:

– Слушај ме – рекло је – и сутра ће бити диван дан. Немој да останеш у књијници. Изађи да се играш с лоптом и играј се сам. У подне, капије града ће се, као и обично, отворити да приме гласнике и путнике намернике. Ти неопажено истрчи, у игри, за лоптом и, исто тако у игри, приближи се шуми. Лопта ће се откотрљати у шуму а ти потрчи за њом. Слободно. Не бој се. Кад се нађеш у шуми, испред тебе ће изићи велик и страشان вук. Пожелећеш да побегнеш, али то никако не смеш да учиниш. Савладај свој страх како знаш и умеш, примакни се вуку, погледај га у очи и мирно му заповеди да седне као да није вук него обичан пас. Ако будеш миран и одлучан – а ја знам да ћеш бити – вук ће те послушати. Али, аку му окренеш леђа и почнеш бежати, стићи ће те и онда ти нема спаса.

Чим је то изрекло, мало златно јагње примакне своју главу дечаковој, лизне га по носу и нестане.

Кад се пробудио, Растко је одмах осетио да је некако јачи у себи. Сетио се сна и златног јагњета. Погледао је кроз прозорчић – било је прелепо и провидно јутро. Обећавало је диван дан, баш као што је јагње и рекло. Још једном се загледао и у себе: да, био је спреман да уради све што му је јагње наложило.

Цело пре подне играо се на пољанчету, сам.

Пред подне, кад су се капије отвориле, почео је да им се приближава бацајући лопту. Скакутала је, склизнула кроз градску капију и брзо се откотрљала изван градских зидина па, низбрдо према шуми.

Дечак је трчао за лоптом.

– Не удаљуј се, кнежевићу – викнуо је један од стражара. – Не смеш, опасно је!

– Одмах се враћам – довикнуо је Растко и наставио да јури за лоптом. Улетела је у шуму, а Растко за њом. Котрљала се све даље, вешто вијугајући између дрвећа. Најзад ју је сустигао и ухватио, сав задихан. Усправио се са лоптом у рукама и – у тами шуме, пред собом, угледао огромног вука.

Био је страшан и зао. Очи су му сјактале, а режао је и кезио зубе, спреман на скок.

Растко је стајао укопан. Није могао ни да јекне, ни да бекне. Ни да се макне.

Одједном, као да га је нека сила гурнула ка вуку, коракнуо је унапред једном, па други, па трећи пут.

А вук је, режећи, узмицао. Јесте, узмицао је. Више и није изгледао тако страшан.

Обузет чудном снагом, Растко га погледа право у очи.

Вук престаде да режи, мада је још кезио огромне зубе. Затим се сасвим примири.

Гласом који као да није био његов, Растко му заповеди:

– Седи. Седи доле.

Огромни вук је гледао у дечака, а дечак у вука. Онда звер послушно обори главу и седе.

Растко му приђе, подиже својом малом руком која је још подрхтавала опасну вукову губицу и мирно рече:

– Пођи са мном. Ти си мој. И ти си добар.

На градској капији стражари су запрепашћено гледали необичан приказ: под јарким подневним сунцем ишао је мали кнежевић Растко са лоптом у рукама, а огроман сиви вук га је послушно пратио. Стражари дограбе лукове и стреле, али им Растко довикну:

– Не, не, он је мој. Неће вам ништа.

Из Књије за Марка

Подсетимо се детаља из приче...

Овај одломак говори о Растку Немањићу.	тачно	нетачно
Растко Немањић познатији је као Свети Сава.	тачно	нетачно
Он је био најстарији син Стефана Немање.	тачно	нетачно
Његова браћа су се звала Вук и Бранко.	тачно	нетачно
Растко се плашио завијања вукова.	тачно	нетачно
Као жупанов син није смео да покаже страх.	тачно	нетачно
Дечак је сањао златну лопту.	тачно	нетачно
У сну је добио савет како да победи страх од вука.	тачно	нетачно
Дечак се ипак плашио да послуша савет.	тачно	нетачно
На ливади је сусрео страшног вука.	тачно	нетачно
Вук је престао да режи када му се дечак приближио.	тачно	нетачно
Дечак и вук постали су пријатељи.	тачно	нетачно

Мада је кнежевић, он је само дечак...

Шта младог кнежевића буди и плаши сваке ноћи? Какви звуци допиру до њега? Шта му се чини док слуша режање и завијање вукова? Опиши ноћ која му је била веома страшна. Чему се дечак чуди? У ком тренутку је мислио да ће премрети од страха? Шта све Растко чује и осећа? Шта ти мислиш, да ли је вук заиста био пред његовим вратима? Пронађи реченице у тексту које ће потврдити твоје мишљење. Шта се догодило када је Растко завриштао од страха?

Сутрадан није могао да се одбрани од подсмеха...

Којим именима су га сутрадан браћа називала? Зашто су Стефан и Вукан осећали стид? Због чега су му се подсмевали?

Златно јагње...

Када је дечак престао да мисли о вуку? Шта је те ноћи сањао? Опиши златно јагње из дечаковог сна. Испричај шта је јагње саветовало дечаку. Када је јагње нестало?

Суочавање са највећим страхом...

Када је дечак осетио да може испунити оно што му је јагње наложило? Како се осећао тог јутра? Како је успео да превари стражаре и изађе ван градских зидина? Куда га је лопта водила?

Пронађи и прочитај наглас Растков сусрет с вуком.

Када је вук почео да узмиче пред дечаком? Шта се догодило кад га је Растко погледао право у очи? Шта му је заповедио? Како Растко поступа с вуком? Којим му се речима обраћа? Које се тако обраћамо?

Како су стражари реаговали на необичан призор – мали кнежевић и огромни сиви вук који га је пратио?

Чијим се речима завршава овај одломак?

Како победити страх...

У овом одломку дечак је победио страх:

- а) тако што се трудио да заборави шта га је мучило;
- б) слушајући савете своје браће;
- в) тако што се суочио с њим.

Ко му је помогао да победи страх? Због чега је дечак детаљно запамтио сан? Шта овај сан чини необичним? Шта ти мислиш, због чега се у сну појављује баш јагње?

Извор дечаковог страха је вук. Има ли дечак стварних разлога да страхује од вука? Објасни зашто.

Због којих је својих особина вук заиста страшан? Наведи реченице из одломка у којима је вук описан.

И у стварности и у причама најчешћа вукова жртва је јагње. У којој улози се јагње појављује у овој причи? Зашто је оно најбољи саветодавац уплашеном дечаку? Изабери један од понуђених одговора и образложи свој избор.

- а) Јагње је златно, јавља се у сну и има чудесну моћ да говори.
- б) Јагње разуме његов страх јер и само може постати вукова жртва.
- в) Оно је већ помагало дечаку кад је био у тешким ситуацијама.

Богатимо речник

Повежи изреку са одговарајућим значењем:

И вук сит и овце на броју.	опасна ситуација
Вук у јагњећој кожи.	сви су задовољни
Тешко овци с вуком путујући.	човек који се претвара да је добар

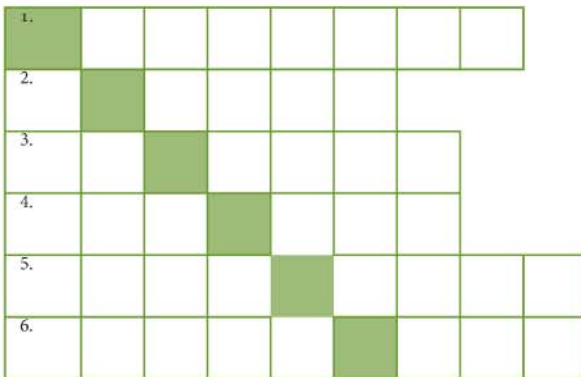
Писмена вежба

Подели текст на мање целине и свакој целини дај наслов.

Научили смо...

1. Попуни укрштеницу:

1. особина коју су морали да имају сви борци против турске власти, одважност;
2. хајдучки помагачи, они који су хајдуке скривали у својим кућама;
3. име главног јунака из песме о хајдуцима;
4. управљати поглед (очи) у неком правцу;
5. други назив за зрно или метак;
6. „Ој, синови моји соколови,
не будите срца удовичког,
но будите срца _____.“

У обојеним пољима добићеш реч:

2. Допуни реченице:

Пепина, маћеха, Роза, отац, јунаци су драмске игре _____.
Александар Петровић је ову драмску игру направио по угледу на _____ Пејелџића.

3. Заокружи слово испред тачног одговора. Израз *гледајћи с висине* значи:

- а) попети се на брдо и одатле гледати надоле;
- б) бити уображен;
- в) бити висок.

4. Играјмо се. Поделите се у групе и такмичите се. Победник је група која освоји највише бодова. Сваки тачан одговор, вреди један бод.

Питања за 1. групу

- a. Реши загонетку:
Водом иде – не бућка,
травом иде – не шушка.
- б. Брзо реци девет пута: Миш уз пушку, миш низ пушку.
- в. Допуни народну пословицу:
Чистоћа је _____ здравља.
- г. Допуни народно поређење:
Вредан као _____.

Питања за 2. групу

- a. Реши загонетку:
Зубе нема, руке нема, а ипак уједа.
- б. Брзо реци девет пута: На врх брда врба мрда.
- в. Допуни народну пословицу:
Ко ради, не боји се _____.
- г. Допуни народно поређење:
Румен као _____.

Питања за 3. групу

- a. Реши загонетку:
Беле коке с неба пале, наша врата затрпале.
- б. Брзо реци девет пута: Свака сврака скака на два крака.
- в. Допуни народну пословицу:
Сит _____ не верује.
- г. Допуни народно поређење:
_____ као бор.

5. Среди редослед догађања из текста *Златно јагње* уписујући на линије одговарајући редни број. Према добијеном плану препричај текст.

_____ Растко је послушао савет златног јагњета и отишао да се суочи с вуком.

_____ У сну му се јавило златно јагње.

_____ Браћа су му се подсмевала.

_____ Дечак се страшно плашио вукова.

_____ Вуку су очи сјактале, режао је и кезио зубе.

_____ Растко је прилазио градској капији, а огромни сиви вук га је пратио.

_____ Вук је послушно оборио главу и сео.

5.

РАЗРЕД

ОДБЛЕСЦИ СУНЦА

Десанка Максимовић

Кључне речи: завичај,
небо, Сунце, Месец, олуја,
утеха

НЕБО У ЗАВИЧАЈУ

Нигде небо није тако лепо као у мом крају,
Сунце се буди пре шума и сељака;
звезде се прве роде а још трају
одблесци Сунца из старог буквика.

Свештеник Месец огрне златну ризу
и сву ноћ бди и службу свету служи:
редом до сваког крова спусти се близу,
над сваком њивом и ливадам кружи.

И нигде нема тако суморне и суре
и претеће као на небу нашем олује,
нигде црњих облака немају буре,
нигде муње не личе толико на гује.

И ниодакле толико утехе не сија
као с неба под којим је рођен мој деда
и прадедови сви, и моја мати, и ја.
И одакле ме душа мога оца гледа.

Одблесци Сунца...

Која осећања буди у песникињи размишљање о родном крају?
Какво је небо у њеном завичају?
Шта још увек траје у старом буквику док се рађају прве звезде на небу?

Месец са златном ризом...

Ко бди сву ноћ над крововима, ливадама и њивама?
Како га песникиња замишља и представља у другој строфи песме?
Како је дочарала лепоту и сјај Месеца?

Објашњење мање познатих речи и израза

одблесак, м. род – одбијена светлост, одсјај;

буквак, м. род – шума у којој расте листопадно дрво буква;

свешћеник, м. род – лице које врши црквени обред;

риза, ж. род – хаљина коју носи свештеник;

бдеиши, бдим – остати будан целе ноћи;

служба, ж. род – црквени обред;

суморан, суморна, суморно – тужан, невесео;

сур, сура, суро – који је боје олова или пепела, сив;

претићећи, претећа, претеће – који прети, застрашује, плаши;

бура, ж. род – јак и хладан приморски ветар праћен кишом или снегом;

џуја, ж. род – змија

Коме Месец „службу свету служи“? Уочи везу између „месеца свештеника“ и правог свештеника. Месец службу служи, сву ноћ ока не склапа:

- а) јер као и свештеник о свакоме брине,
- б) јер је радознао и завири у свачију кућу,
- в) јер га мучи несаница.

Заокружи слово испред одговора који сматраш тачним.

Претеће олује...

Небо је песникињи једнако лепо и кад је обасјано Сунцем и кад га осветљава Месец. Лепо је и посебно чак и кад га потресају олује и парају муње. Какве су олује на небу у завичају песникиње? Подвуци придеве којима је она описала олују и облаке. На шта је подсећају муње које севају небом?

Утеха која сија...

Зашто песникињи небо над завичајем пружа утеху? Ко је све рођен под тим небом?
Чија је душа с неба гледа?

Добро је да знаш...

За разлику од епских дела (бајке, приповетке, романи...) у којима се приповедају догађаји који имају развијену фабулу, лирска песма не описује догађаје, већ песникове осећања. Она је сачињена од песничких слика, уметничких појединости и детаља. Најмања тематска јединица којом се описује један предмет, једно лице, једна ситуација назива се **мотив**. У лирској песми *Небо у завичају* појављују се мотиви неба, Сунца, звезда, Месеца... Остале мотиве наведи сам. Покушај да одредиш **главни мотив** (тему) ове песме.

Начин на који се мотиви повезују у уметничку целину назива се **композиција песме**.

Уочи украсне придеве који се јављају у песми *Небо у завичају*: *злајна риза, суморне, суре, ирејшеће олује...*

Епитет је најчешће придев који се додаје именици или прилог који стоји уз глагол. Он је **стилска фигура**. То није било који придев или прилог, већ само онај који има посебну уметничку вредност и доприноси сликовитости и изражајности песничког израза.

Рецитијмо...

Одабери строфу која ти се највише допала, научи је напамет и рецитиј.

Сава Шумановић,
Пејзаж, 1935,
Галерија слика
„Сава Шумановић“, Шид

ЗИМСКО ЈУТРО

Објашњење мање познатих речи и израза

мраз, м. род – хладно време са температуром испод нула степени Целзијусових;

лисје, с. род – лишће, збирна именица од лист;

раван, м. род – равна земљина површина, равница;

снизак, сниска, сниско – низак;

тршчан, тршчана, тршчано – који је од трске (биљке шупљег стабла којом се покривају кровови);

видокрућ, ж. род – простор који се може обухватити погледом;

живосно – живахно, весело;

ремејшић, реметим – кварити ред, узнемиравати;

промукли глас, м. род – храпав, шкрипав, нечист глас;

мамим, мамим – дозивати, вабити;

Јутро је. Оштар мраз спалио зелено лисје,
А танак и бео снег покрио поља и равни,
И сниски, тршчани кров. У даљи губе се брезе
И круже видокруг тавни.

У селу влада мир. Још нико устао није,
А будан петао већ, живосно лупнувши крилом,
Поздравља зимски дан – и звучним ремети гласом
Тај мир у часу милом.

Ил' каткад само тек звиждање јасно се чује
И тежак, промук'о глас. То ловац пролази селом,
И брзе мамећи псе, погурен у поље жури,
Покривен копреном белом.

Свуда је пустош и мир. Ноћна се кандила гасе,
А свежи, јутарњи дах пролече долине мирне,
И шум се разлеже благ, кад својим студеним крилом
У голе гранчице дирне...

(1884)

Сава Шумановић,
Зимски њејзак, 1939,
Галерија слика
„Сава Шумановић“, Шид

Ослушкујемо и размишљамо...

Прочитај наглас ову песму.

Каква осећања и расположења она подстиче у теби? Одабери неке од понуђених одговора и заокружи их:

- а) срећу,
- б) нерасположење,
- в) тугу,
- г) смиреност,
- д) узнемиреност,
- ђ) усхићеност.

Образложи свој избор и наведи детаље из песме који буде у теби та осећања.

Замишљајмо и откривајмо...

Прочитај пажљиво у себи прву строфу песме и покушај да замислиш описани предео.

Шта мислиш, којим бојама би га приказао сликар?

Размишљај о уводној песничкој слици: *Оштар мраз је сјалио зелено лисје.*

Који придев је употребљен уз именицу мраз?

Придев *оштар*, *-шра*, *-шро* употребљавамо и у свакодневном говору. Међу понуђеним именицама заокружи оне уз које овај придев може да стоји:

нож, снег, лист, реч, глас, брег, хладноћа, поглед, петао, пас, шум.

Зашто је овај придев песник повезао с мразом? Подсети се шта је епитет.

Сигурно си био у прилици да осетиш такву хладноћу. Какав осећај тада имаш по лицу и рукама? Опиши га помоћу неколико глагола и придева.

Потражи у првом стиху глагол којим је песник описао шта је мраз учинио лишћу.

Како разумеш овај стих?

Јесу ли ти јасни следећи стихови:

...У даљи јубе се брези
И круже видокруј шавни.

Песници понекад ради потреба стиха или веће изражајности скраћују поједине речи или их употребљавају у необичним облицима. Тако овде у *даљи* значи у даљини, *брези* су брегови, а *круже* значи окружују. Прочитај поново наведене стихове замењујући речи које је песник употребио речима којима смо их објаснили. Сад сигурно разумеш значење стихова, али да ли су они, овако измењени, подједнако лепо и изражајни као песникови?

Објашњење мање познатих речи и израза

йојурен, погурена, погурено – онај који је тела савијеног према напред;

којрена, ж. род – провидна и танка тканина коју жене обично носе на глави или преко лица, вео;

јустшош, ж. род – пуст крај, крај у којем нема никог;

кандило, с. род – мала стаклена посуда напуњена уљем која се обично држи пред иконом и у њој гори слаб пламен;

гах, м. род – овде: свеж пролећни ваздух;

шум, м. род – неодређени звук;

разлејати се, разлежем се – ширити се, распростирати се;

сјуген, студена, студено – веома хладан

Мир у часу милом...

Какав мир влада у селу? Ко га једини ремети? Наведи који се све звуци чују. Који део дана дочаравају у песми певање првих петлова, пролазак ловца кроз село и гашење ноћних кандила? Који део јутра је описан?

Ловац пролази селом...

Осим песниковог погледа који лута пределом, шта је још у песми у покрету?

Зашто је ловац у журби?

Како разумеш стих: *Покривен којреном белом?*

Свуда је пустош и мир...

Последња строфа поново доноси смирење.

Допуни песничке слике којима је тај мир дочаран.

Свуда је _____;

_____ *іасе*;

Шум се _____;

_____ *іролѣће долине мирне и*

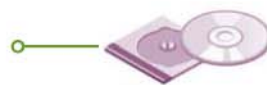
својим сїуденим крилом _____.

Којом од ових песничких слика се наговештава присуство човека?

Кључне речи: момак, девојка,
такмичење, симпатија

Народна лирска њесма

НАДЖЊЕВА СЕ МОМАК И ДЕВОЈКА

Наджњева се момак и девојка:
момак најње двадест и три снопа,
а девојка двадесет и четири.

Кад увече о вечери било,
момак пије двадест и три чаше,
а девојка двадесет и четири.

Кад ујутру бео дан освану,
момак лежи, ни главе не диже,
а девојка ситан везак везе!

Објашњење мање познатих речи и израза

жетви, жањем – српом или
пољопривредном ма-
шином косити жито, на
пример пшеницу;

наджњевајши се, наджње-
вам се – такмичити се у
жетви;

сној, м. род – повезани
скуп стабљика жита,
гранчица, жица и сл.;

освануши, осванем – раз-
дани се;

везак, м. род – ситан вез,
шара, украс извезен на
платну

Наджњева се момак и девојка...

У чему се такмиче момак и девојка?

Ко побеђује у том такмичењу?

Какве способности треба имати да би се победило у наджњевању? Подвуци особине које сматраш да су за то потребне:

прецизност – способност да се нешто тачно уради

снага – способност за физички рад

хитрина – брзина

спретност – способност да се нешто вешто и брзо уради

издржљивост – способност да се нешто дуготрајно ради

Шта ти мислиш, због чега девојка побеђује? Које осећање покреће момка и девојку на надметање, такмичење?

У чему се момак и девојка још надмећу? Ко односи победу и у тим надметањима? За колико снопова и чаша девојка побеђује? Чију победу си ти очекивао/очекивала? Објасни зашто? Зашто се девојка толико труди да победи младића? Шта она заправо њему жели да поручи? Каква победа се смеши обома?

Богатимо речник

Начини именице од глагола по угледу на урађени пример:

надметати се – надметање

такмичити се – _____

наджњевати се – _____

подстицати – _____

очекивати – _____

мислити – _____

Научили смо...

1. Напиши једну строфу из песме *Небо у завичају* Десанке Максимовић.

2. Наведи што више придева којима се може описати небо.

3. „А будан петао већ, живосно лупнувши крилом,
Поздравља зимски дан.“

„Јутро је. Оштар мраз спалио зелено лисје...“

„Ил' каткад само тек звиждање јасно се чује
И тежак промук'о глас.“

„Ноћна се кандила гасе.“

„А танак и бео снег покрио поља и равни...“

„...У даљи губе се брезе
И круже видокруг тавни.“

„И шум се разлеже благ...“

Наведене песничке слике су из песме *Зимско јуџиро* Војислава Илића.
Разврстај их на оне које се:

а) „виде“

б) „чују“

4. Заокружи слова испред тачних одговора. У народној песми *Надјњева се момак и девојка* момак и девојка се такмиче у томе ко ће:

- а) покосити више снопова жита,
- б) обрати више кукуруза,
- в) појести више хлеба,
- г) попити више чаша вина,
- д) дуже спавати,
- ђ) раније ујутру устати.

5. Начини прво лице једнине садашњег времена датих глагола по угледу на урађени пример:

јести	<u>једем</u>	чути	_____
пити	_____	дизати	_____
жети	_____	устати	_____
будити се	_____	лећи	_____

6. Састави по једну реченицу са следећим речима: утеха, сијати, мраз, златан, кров, муња, олуја.

КОЛА МУДРОСТИ, ДВОЈА ЛУДОСТИ

Кључне речи: женидба, цар Душан (Стјепан), пут, Латини, прерушени јунак, подвала, јунаштво, спретност, досетљивост, препознавање

Народна њесма

ЖЕНИДБА ДУШАНОВА

(Одломак)

Српски цар Стјепан (цар Душан) испросио је у латинском граду Леђану Роксанду девојку. Он је кренуо по њу са дванаест хиљада сватова. Међутим, на захтев будућег пријатеља краља Михаила, он није повео ниједног сестрића због њиховог, наводно, недоличног понашања. Сестрићи су, ипак, одлучили да трећи, најмлађи брат Милош крене прерушен у младо Бугарче, и да буде међу сватовима не би ли се ујаку нашао у невољи. А показало се да су невоље биле неизбежне. Овај одломак управо говори о препрекама које је Милош морао савладати да би се освојила Роксанда девојка. Латини се с куле обраћају српском цару: прва препрека коју Милош треба да савлада јесте да победи у борби са витезом који се бори уместо латинског краља и Милош врло успешно обавља овај задатак. Цар га награђује, али убрзо стиже и нови задатак...

Тек што Милош сједе пити вино,
ал' повика са града Латинче:
„Ето, царе, под Леђаном градом
на ливади три коња витеза,
под седлима и под ратовима,
и на њима три пламена мача,
врхови им небу окренути:
да прескочиш три коња витеза!
Ако ли их прескочити нећеш,
нећеш изић ни извешт ђевојке.“
Опет викну телал по сватов'ма:

„Није л' мајка родила јунака,
и у свате цару опремила,
да прескочи три коња витеза
и на њима три пламена мача?“
Тај се јунак наћи не могаше.
Ал' ето ти млада Бугарина
пред шатора српског цар-Стјепана:
„Је л' слободно, царе господине,
да прескочим три коња витеза?“
„Јест слободно, моје драго д'јете!
Него скини бугар-кабаницу,

Објашњење мање познатих речи и израза

- џелал*, м. род – онај који оглашава вести, добошар;
- кулаш*, м. род – коњ риђе, пепељасте или жућкастосиве длаке;
- рај* (рахт), м. род – накит на коњу;
- бујар-кабаница*, ж. род – чобанска кабаница од грубе чохе;
- џерзија*, м. род – кројач;
- џејива*, ж. род – еластична веза (од животињске жиле, еластичне жице и сл.) између крајева лука о коју се запињу стреле;
- једнолик*, једнолика, једнолико – једнак, исти;
- машији се*, машиним се – по-сегнути за нечим, дохватити руком нешто;
- слабо је у џе џоузгање* – не могу да ти верујем, нисам сигуран у тебе;

бог убио онога терзију
 који ти је толику срезао!“
 Говори му Милош Војиновић:
 „Сједи, царе, пак пиј рујно вино,
 не брини се мојом кабаницом!
 Ако буде срце у јунаку,
 кабаница неће ништа смести:
 којој овци своје руно смета,
 онђе није ни овце ни руна!“
 Па он оде у поље леђанско.
 Када дође до добријех коња,
 он проводи својега кулаша,
 па кулашу своје проговара:
 „Чекај мене у седло, кулашу!“
 А он прође с оне друге стране,
 заигра се преко поља равна,
 и прескочи три коња витеза
 и на њима три пламена мача,
 устави се на својем кулашу;
 па он узе три коња витеза,
 одведе их српском цар-Стјефану.
 Мало време затим постајало,
 ал' повика са града Латинче:
 „Хајде сада, царе Србљанине,
 под највишу кулу у Леђану;
 на кули је копље ударено,
 на копљу је од злата јабука:
 ти стријељај кроз прстен јабуку!“
 Милош више не шће ни чекати,
 већ он пита цара честитога:
 „Је л' слободно, царе господине,
 да стријељам кроз прстен
 јабуку?“
 „Јест слободно, мој рођени
 синко!“
 Оде Милош под бијелу кулу,
 запе стр'јелу за златну тетиву,
 устријели кроз прстен јабуку,
 пак је узео у бијеле руке,
 однесе је цару честитоме;
 лијепо га је царе обдарио.

Мало време затим постајало,
 ал' повика са града Латинче:
 „Ето, царе, под бијелом кулом
 изишла су два краљева сина,
 извели су три л'јепе ђевојке,
 три ђевојке, све три једнолике,
 и на њима рухо једнолико:
 или познај које је Роксанда;
 ако ли се које друге машиш,
 нећеш изић ни изнијет главе,
 а камоли извести ђевојке!“
 Кад је царе р'јечи разумио,
 он позива Тодора везира:
 „Иди, слуго, те познај ђевојку!“
 Тодор му се право кунијаше:
 „Нијесам је, царе, ни виђео,
 јер су ми је по мраку извели
 када сам је ја прстеновао.“
 Цар с' удари руком по кољену:
 „Јао мене до бога милога!
 Надмудрисмо и надјуначисмо,
 пак нам оста цура на срамоту!“
 Кад то зачу Милош Војиновић,
 он отиде цару честитоме:
 „Је л' слободно, царе господине,
 да ја познам Роксанду ђевојку?“
 „Јест слободно, моје драго д'јете,
 ал' је јадно у те поуздање:
 како ћеш ти познати ђевојку,
 кад је нигда ни виђео ниси!“

 Оде Милош низ поље широко.
 Када дође ђе стоје ђевојке,
 збаци с главе бугарску шубару,
 скиде с леђа бугар-кабаницу –
 засија се скерлет и кадифа,
 засјаше се токе на прсима
 и злаћене ковче на ногама:
 сину Милош у пољу зелену
 као јарко иза горе сунце –
 пак је простре по зеленој трави,

**Објашњење мање
 познатих речи и израза**

скерлеи, м. род – скупоце-
 на тканина љубичасте
 боје;

кадифа, ж. род – врста
 тканине, плиш, сомот;

џока, ж. род – метал-
 на плоча и дугме на
 одећи које се ставља
 као украс, некада и као
 штитник у биткама;

ковча, ж. род – копча;

скуи, м. род – предњи део
 одеће који при седењу
 покрива колена;

нећак, м. род – сестрин
 син;

конак, м. род – прено-
 ћиште

Паја Јовановић, *Женидба цара Душана*, око 1900, Народни музеј у Београду

просу по њој бурме и прстење,
ситан бисер и драго камење.
Тад извади мача зеленога,
па говори трима ђевојкама:
„Која је ту Роксанда ђевојка,
нек савије скуте и рукаве,
нека купи бурме и прстење,
ситан бисер и драго камење;
ако ли се која друга маши,
вјера моја тако ми помогла,
осјећ ћу јој руке до лаката!“
Кад то чуше три л’јепе ђевојке,
обје крајње средњу погледаше,
а Роксанда у зелену траву;
сави скуте и свил’не рукаве,
пак покупи бурме и прстење,
ситан бисер и драго камење;
а ђевојке двије побјегоше.

Кад су били кроз поље Косово,
Милош хоће граду Вучитрну,
па говори српском цар-Стјепану:
„Збогом остај, мој мили ујаче,
мој ујаче, српски цар-Стјепане!“
Тада се је царе досјетио
да је оно Милош Војиновић,
па говори својему нећаку:
„Та ти ли си, дијете Милошу!
Та ти ли си, мој мили нећаче!
Благо мајци која те родила
и ујаку који те имаде!
Зашто ми се отприје не кажеш,
него сам те путем намучио:
и конаком, и глади, и жеђу?“
Тешко свуда своме без својега!

Тема песме и ликови

Која је тема ове народне песме? Ко су главни ликови у песми? Песма носи наслов *Женидба Душанова*. Да ли је цар Душан и **главни лик** у овој песми? Ко је **главни јунак** песме? Које задатке и препреке је морао да савлада да би доказао своје јунаштво? Које особине су му за то биле потребне?

Је л' слободно, царе господине...

На други позив и претњу Латина „не нађе се јунак“ међу сватовима. Којим речима цар Стјепан прати младога јунака? Прочитај те стихове. Како разумеш стихове којима Милош одговара цару? Ко је помогао Милошу у овом подухвату?

Након што је Милош прескочио три коња на којима су три пламена мача, стиже нови задатак. Шта је сада морао да учини?

Које особине јунак треба да има да би савладао ове препреке?

Ја ћу познат Роксанду ђевојку...

Како је Милош препознао Роксанду ђевојку? Шта мислиш о таквом његовом поступку? Коју особину он у овој епизоди испољава?

Какав је исход ове женидбе?

Како и када је цар Стјепан препознао свога сестрића? Зашто се песма завршава стиховима: „Тешко свуда своме без својега“?

Време и место радње у песми

У које доба је смештена радња ове народне песме?

Одреди место радње у наведеном одломку.

За боље разумевање песме

У песми постоје одређене историјске чињенице. Цар Стјепан и Милош Војиновић су историјске личности. Великашка породица Војиновића владала је западним областима Душановог царства, а сам Милош се помиње у неким документима из 1333. године.

Период владавине цара Душана обележиле су везе са Византијом на истоку, али и са латинским светом на западу. Породица Војиновића била је у сталном контакту са западом, а неретко је долазило и до превирања у западним областима српског царства.

Добро је да знаш...

Песма *Женидба Душанова* је **епска народна песма**. У епским народним песмама опевани су важни догађаји и личности, историјске или измишљене. У песми постоји развијена радња. Теме епских песама могу бити различите – двобоји и мегдани, зидање задужбине, женидбе јунака, борба с Турцима, подвизи великих јунака... Епске песме испеване су у стиху

који се назива **епски десетерац**. Он се састоји од десет слогова, са паузом (цезуром) после четвртог слога (4+6). Прати ову шему у стиховима које смо обележили:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
„Бо/же/ ми/ли, // чу/да ве/ли/ко/га!“

Покушај и ти да поделиш следећи стих. Обележи га бројевима и провери да ли је пауза и у том стиху после четвртог слога:

„Тешко свуда своме без својега!“

У песми *Женидба Душанова* лепота песничког израза постигнута је употребом епитета. У народној поезији се поједини епитети увек јављају уз одређене именице. Такви се епитети називају **сталним епитетима**. Ево примера: бијели двори, кићени сватови, рујно вино, верна љуба...

Поред епитета, народни песник користи врло успело **поређење**. У тренутку кад Милош скида бугар-кабаницу, на њему засијају скерлет и кадифа, златне токе на грудима и златне копче на ногама:

„Сину Милош у пољу зелену
као јарко иза горе сунце.“

Одреди реч која се пореди и реч с којом се пореди. Која им је заједничка особина?

У народној књижевности честа су поређења. Користе се и у свакодневном говору. Нека устаљена поређења сигурно већ знаш. Допуни започете реченице:

_____ као уписан. Румен као _____.
Здрав као _____. Вредан као _____.
_____ као ветар. _____ као теле у шарена врата.

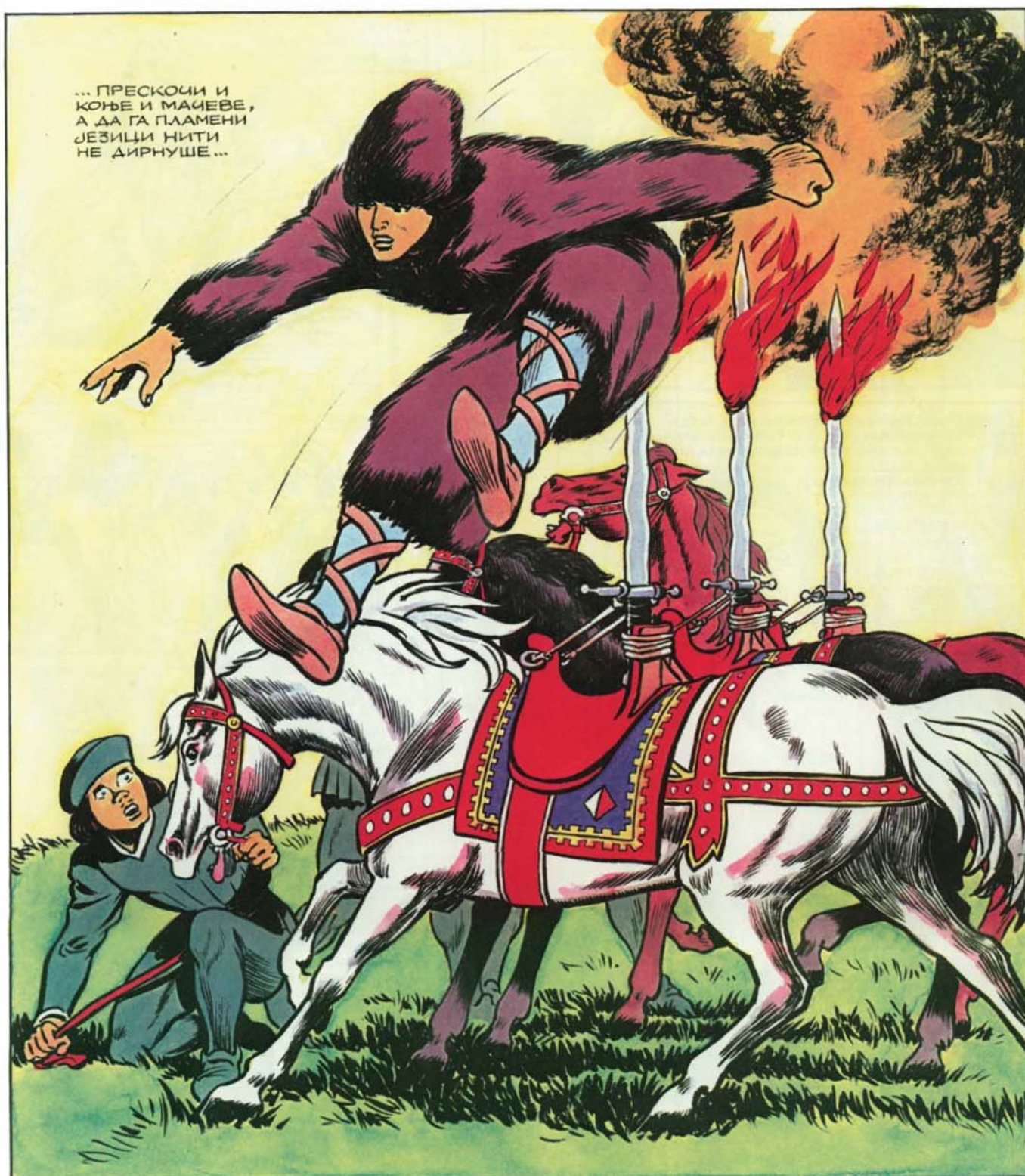
Чудесни свет Ђорђа Лобачева...

На наредним странама прочитаћеш одломак из стрипа *Женидба Душанова*, који је, на основу народне песме, нацртао и написао познати цртач стрипова Ђорђе Лобачев. Упореди текст народне песме са текстом у стрипу. У чему је разлика? Како је стрип-цртач текст песме прилагодио својој уметности?

Шта је у стрипу важније: текст или слика? Да ли је, по твом мишљењу, Ђорђе Лобачев верно приказао јунаке народне песме? Да ли их ти другачије замишљаш? Опиши како.

ЖЕНИДБА ДУШАНОВА

(Из истоименог стрипа Ђорђа Лобачева)

ТРЕНУТАК
ПОТРАЈА
ЧИТАВУ
ВЕЧНОСТ...
СТРЕЛА
ФИЈУКНУ...

ЗАПРЕПАШЋЕНИ, ЛЕБАНИ СУ
ЈЕДВА МОГЛИ ВЕРОВАТИ
ОЧИМА...

... А У ЛОГОРУ ДУШАНОВОМ
ПО НОВО ГРОМКО ЗАКЛИКТАШЕ.

У
ЛЕБАНУ,
КРАЈ
МИХАИЛО
КИПТЕО
ЈЕ
ОД БЕСА.
⚔

ТВОЈИ САВЕТИ НИШТА НЕ ВРЕ-
ДЕ! НЕ МОЖЕШ ДА НАДМУДРИШ
ОБИЧНОГ ЧОБАНИНА...
ИЗМИСЛИ ШТОГОД ИЛИ БЕШ,
ТАКО МИ БОГА, ИСТРУМИТИ У
ТАМНИЦИ! ИМАШ
ДВА САТА
ВРЕМЕНА!

СВАТОВИ
ИШЧЕКИВА-
ШЕ
КАКВУ
ДАЉУ
ПОДАЛУ
ЛАТИНИ
СМИШЉАЈУ.
АЛИ,
ЈЕДАН
САТ
ПРОБЕ
А ВЕСНИК
СЕ НЕ
ОГЛАСИ...

ВИШЕ СЕ НЕ ЈАВЉАЈУ! ИЗГЛЕДА
ДА СМО, ЗАХВАЉУЈУЋИ
ЧОБАНЧЕТУ, ДОСКО-
ЧИЛИ ЛАТИНИМА!...
ЗАТРУБИТЕ ЗБОР!
ПОЛАЗИМО
ПО ДЕВОЈКУ!

И ДУШАН, ПРЕДВО-
ДЕЋИ ДВАНАЕСТ ХИЉАДА
СВАТОВА, КРЕНУ КА ЛЕБАНУ...

Занемели лебани посматрали су младића како везује коње и окреће их пут сватовског логора...

У КОТО ВРЕМЕ

Трећи услов ипак неће моћи испунити!.. То ти, краљу, ја јамчим!

... где је громогласним одобравањем дочекано ново јунаштво незнатог чобанчета...

Једва да је чобанче прешло пола пута до логора, кад се поново зачуше трубе, а са куле весник објави:

Царе српски, видиш ли највишу кулу лебанску? На њој је копље победено, а на копљу од злата јабука...

... главу избући негеш, ако кроз прстен не устрелиш јабучу!

Добро смишљено! Хеј ти, пази та ни јабучка се одавде не види! Ха-ха-ха!

Пријатељу, поведи коње док ја скокнем по лук и стрелу... Реци цару да не брине... имам око орловско!

Као бледа тачкица назира се на врху копља јабучка...

Не обазирући се на подсмехе лебана, чобанче мирно сјаха... Осмотри циљу, намести стрелу, напе лук...

ЕВО ТИ, ЦАРЕ,
И ЗАТОЧНИКА
И ЊЕГОВА
ДОРАТА!

ХВАЛА ТИ, СИНКО!
БИГЕШ ДОСТОЈНО
НАГРАЂЕН...

У СРПСКОМ
ЛОГОРУ
ОДУШЕВЉЕ-
ЊЕ СЕ ЈОШ
НИЈЕ НИ
СТИШАЛО,
КАД СЕ
СА КУЛА
ЛЕЂАНСКИХ
ПОНОВО
ОГЛАСИШЕ
ТРУБЕ...

ЈАКИМ
ГЛАСОМ,
ВЕСНИК
ВИКНУ:

ЦАРЕ, ПОД ГРАДОМ ИМАШ САДА ТРИ
КОЊА-ВИТЕЗА... НА ЊИМА СУ ТРИ ПЛА-
МЕНА МАЧА, А ОД ТЕБЕ СЕ ТРАЖИ ДА
ИХ СВА ТРИ ПРЕСКО-
ЧИШ!... БЕЗ ТОГА, НИ
ГЛАВУ НЕГЕШ ЧИТАВУ
ИЗНЕТИ, А ПОГОТОВО
ДОБИТИ ДЕВОЈКУ!...

ЦАРСКИ
ТЕЛАЛ
ПОНОВО
ЗАБЕ
ПО
СВАТОВИ-
МА...
АЛИ
НИКО СЕ
ДОВОЉНО
ЈУНАЧАН
НЕ
НАЂЕ...
ЗАДАТАК
ЈЕ
БИО
ОДВЕГ
ТЕЖАК,
А
РИЗИК
ПРЕВЕ-
ЛИК...

ЗАР У МОЈИХ
ДВАНАЕСТ
ХИЉАДА
СВАТОВА
НИЈЕ ДАН
ЈУНАК ДА
СЕ НАЂЕ...

ЦАРЕ МОЈ, ДОЗВОЉА-
ВАШ ЛИ МИ ДА
ПОНОВО ПОКУШАМ?
У ПЛАНИНИ ПРЕСКА-
КАО САМ И
ВИШЕ...

ОПЕТ ТИ?! ПОБИ, ДЕТЕ
МОЈЕ, АЛИ СКИНИ БАР ТУ
КАВАНИЦУ, ДА ТЕ У СКОКУ
НЕ ОМЕТЕ!

ХВАЛА, ЦАРЕ!...
А ЗА КАВА-
НИЦУ НЕ
БРИНИ...

... БУДЕ
ЛИ СРЦА
У ЈУНАКА,
ОНА НЕГЕ
ЗАСМЕТАТИ!

МЛАДИГ
ОДЈАХА ТРИМА КОЊИМА...

МРТВА ТИШИНА ЗАВЛАДА И МЕЂУ
СВАТОВИМА И НА
БЕДЕМИМА
ЛЕЂАНСКИМ...
НАБИВШИ ШУ-
БАРУ ДО ОЧИЈУ,
ЧОБАНЦИЈЕ ЈЕ
НЕКОЛИКО ТРЕ-
НУТАКА ОДМЕРА-
ВАЛО ОДСТОЈАЊЕ...
ОДЈЕДНОМ, КАО
ОД ПЕТА СРЕЛА,
ПОЛЕТЕ И...

СВЕТИ САВО

Кључне речи: Грачаница, благо, задужбине, Свети Сава, Стефан Немања

Објашњење мање познатих речи и израза

збор зборији – разговарати;

ђенуји се, ђенем се (денути се) – овде: нестати, изгубити се;

грош, м. род (мн. грошеви) – ковани новац који је имао различиту вредност у различитим земљама; сребрни новац који се у средњем веку почео ковати у Француској, Мађарској, Италији, Турској; назив за ситан новац, новчић уопште;

расковаји благо – овде: претопити благо у оружје;

дукаји, м. род – златни новац различите вредности;

нацак, м. род (мн. нацаци) – врста буздована, који с једне стране има секиру, а са друге маљ или куку;

раји (рахт), м. род – накит на коњу;

Збор зборила господа ришћанска
Код бијеле цркве Грачанице:
„Боже мили, чуда великога!
Куд се ђеде цар Немање благо,
Седам кула гроша и дуката?
Ту се деси Немањићу Саво,
Па говори господи ришћанској:
„Ој Бога вам, господо ришћанска!
Не говор’те о мом родитељу,
Не говор’те, не гријеш’те душе:
Није бабо расковао благо
На нацаке ни на буздоване,
Ни на сабље ни на бојна копља,
Ни добријем коњма на ратове;
Већ је бабо потрошио благо
На три славна српска намастира:
Једну бабо саградио цркву:
Б’јел Вилиндар насред Горе свете,
Красну славну себе задужбину,
Вјечну кућу на ономе св’јету,
Да се њему поје летурђија
Оног св’јета, као и овога;

Олгица Стефановић,
Стефан Немања и Сава Немањић,
2000.

Другу бабо саградио цркву:
Студеницу на Влаху староме,
Красну славну мајци задужбину,
Својој мајци царици Јелени,
Вјечну кућу на ономе св’јету,
Да с’ и њојзи поје летурђија
Оног св’јета, као и овога;
Трећу бабо саградио цркву:
Миљешевку на Херцеговини,
Красну славну Сави задужбину,
Вјечну кућу на ономе св’јету,
Да с’ и њему поје летурђија
Оног св’јета, као и овога.“
У глас викну господа ришћанска:
„Просто да си, Немањићу Саво!
Проста душа твојих родитеља!
Проста душа, а честито т’јело!
Што носили, свијетло вам било!
Што родили, све вам свето било!
И што рече господа ришћанска
На састанку код бијеле цркве,
Штогађ рекли, код Бога се стекло.“

Куд се ђеде цар-Немање благо...

Где се окупила хришћанска господа? Грачаница је једна он најлепших српских средњовековних цркава. Њу је подигао краљ Милутин. Налази се на Косову, у близини Приштине. О чему хришћанска господа расправља испред Грачанице?

Ту се деси Немањићу Саво...

Зашто песма није посвећена Стефану Немањи него Сави Немањићу? Шта знаш о Савином пореклу и о његовом делу и заслугама за српски народ? Којим се речима Сава Немањић обраћа хришћанској господи? Пронађи те стихове и прочитај их наглас. С каквим осећањима Сава говори о свом оцу Стефану Немањи?

Како разумеш следеће стихове:

„Ој Бога вам, господо ришћанска!
Не говор'те о мом родитељу,
Не говор'те не гријеш'те душе...“

Сава је својим одговором отерао сумњу српских великаша. Шта су они мислили о томе како је цар Стефан потрошио „седам кула гроша и дуката“? Зашто су то помислили? Шта народни певач сматра вреднијим – војничку славу или подизање задужбина?

Већ је бабо потрошио благо На три славна српска намастира...

Како је, у ствари, цар Стефан потрошио благо? Које је манастире он подигао? Због чега је тако поступио? Кома је све саградио „вечну кућу“ како би се појала литургија „оног св'јета као и овога“?

Просто да си, Немањићу Саво! Проста душа твојих родитеља!

Како је хришћанска господа дочекала Савине речи? Песма се завршава благословом Сави Немањићу и његовим родитељима. Прочитај наглас те речи. Због чега су важни српски манастири?

Да ли си био/била у неком од споменутих манастира? Да ли су они и данас нама битни, и зашто?

Објашњење мање познатих речи и израза

буздован, м. род – средњовековно оружје, гвоздена кутла са шиљцима натакнута на краћу дршку, топуз;

намасѿир, м. род – манастир;

лиѿурђија, ж. род – главно богослужење у православној цркви, литургија;

задужбина, ж. род – манастир, црква или друга грађевина подигнута за душу, у спомен некоме;

Влах Сѿари – област у Рашкој, планински предео између Ибра и Лима

Грчаница

У 14. веку Грчаница је била духовно и културно средиште Срба. У њој је била и прва српска штампарија у 16. веку. Током ратовања с Турцима манастир је био напуштен, а у цркви су се окупљали људи ради службе. После Другог светског рата, манастир су обновили монахиње и од тада он служи као женски манастир. Данас у њему живи двадесетак сестара које се баве иконописањем, везом, пољопривредом... Данас Грчаница представља духовно и национално средиште српског народа овога краја са тежњом да обезбеди опстанак и живот српског народа на Косову и Метохији.

Б'јел Вилиндар насред Горе Свете...

Манастир Хиландар се налази у Грчкој, на Светој гори. Хиландар су подигли у 12. веку (1198. године) Стефан Немања, у монаштву назван Симеон, и његов син Сава. Године 1200. у манастиру је умро Стефан Немања.

Хиландар представља једно од најзначајнијих средишта српске културе и духовности. У њему је очувана најбогатија збирка оригиналних старих рукописа, икона, фреска, тако да он у данашње време представља најзначајнију ризницу српске средњовековне културе уопште.

Студеница на Влаху староме...

Манастир Студеницу је основао Стефан Немања 1190. године. У Студеници се Немања замонашио и узео име Симеон. Сава Немањић, Немањин трећи син, пренео је мошти Светог Симеона у Студеницу, где су и данас. Под Савиним старатељством, Студеница је постала политички, културни и духовни центар средњовековне Србије. У Студеници је била основана и прва болница за лечење монаха и сиромаша. Болница се звала „Свети Дух“.

Миљешевка на Херцеговини...

Манастир Милешева налази се у близини Пријепоља, на реци Милешевци. Подигао га је краљ Стефан Владислав (1234–1243) у првој половини 13. века, као своју задужбину, а у њој је и сам сахрањен. У Милешевци су биле положене мошти Светог Саве. Њих су Турци 1594. године, приликом освајања пренели у Београд, на Врачар, и спалили их у покушају да сломи српски дух. На овом месту је данас подигнут Храм Светог Саве. Чувене су фреске у Милешевци, и оне се убрајају међу најбоља европска остварења 13. века. Најпознатија од њих је фреска *Бели анђео*.

Истражуј и стварај

Пронађи податке о животу Стефана Немање и Саве Немањића. На основу резултата свог истраживачког рада напиши састав о двојници српских великаша и светаца.

ЂЕВОЈКА ЦАРА НАДМУДРИЛА

Објашњење мање познатих речи и израза

- варијши*, варим – кувати;
ѝочинујши, починем – спавати;
ѝињајши, ж. род – лонац, котлић;
боб, м. род – једногодишња махунарка слична пасуљу чије се зрнелве користе за исхрану;
рало, с. род – дрвена или метална направа која служи за орање;
ѝасајши, пасам – проћи;
ѝовјесмо, с. род – свежањ вуне, кудеље или лана који се веже за преслицу;
сѝавијши се, ставим се – овде: схватити, досетити се;
ѝумина, ж. род – дебело уже којим се везују бродови;
куђеља, ж. род – конопљина или ланена влакна припремљена за предење;
сѝајши, м. род – део разбоја;
ѝресакајши, пресакам – исушити;
сѝуја, ж. род – овде: кучина, кудеља;
ѝасајши, пасам – проћи;
кароца, ж. род – врста кочије

Неки сиромах живљаше у једној пећини и немаше ништа до једну шћер која бијаше много мудра и иђаше свуда у прошњу, па и оца свога учаше како ће просити и паметно говорити.

Дође једном сиромах к цару да му штогођ удијели; цар га упита окле је и ко га је научио мудро говорити. Ови му одговори окле је и како га је шћер научила. „А шћер твоја од кога се научила?“, упита цар, а сиромах одговори: „Бог је њу умудрио и наша јадна сиромаштина.“ Тада му цар даде тридесет јаја и рече му: „Понеси ово твојој шћери и реци јој нека ми из тијех јаја излеже пиплад, пак ћу је добро даровати, ако ли пак не излеже, хоћу те ставити на муке.“

Сиромах отиде плачући у пећину и каже све шћери. Она позна да су јаја варена и рече оцу да пође починути, а да ће се она за све бринути. Отац је послуша и отиде спавати, а она дохвати пињату и настави на ватру пуну воде и боба, па кад свари боб, зовне ујутру оца и рече му да узме рало и волове пак да иде орати покрај пута куда ће пасати цар и рече му: „Кад видиш цара, узми боб пак сиј и вичи: 'Хај, волови, помози Боже да роди варени боб.' Кад те цар запита како може родити варени боб, а ти реци: 'Као из варенијех јаја излећи се пиплад.'“

Сиромах послуша шћер па отиде те стане орати; кад угледа цара ће иде, он стане викати: „Хај волови, помози Боже да роди варени боб.“ Чувши цар ове ријечи, стане на путу и рече сиромасу: „Сиромаше, како може родити варени боб?“ А он му одговори: „Честити царе, као из варенијех јаја излећи се пиплад.“ Стави се цар одмах да га је шћер научила, па заповједи слугама те га ухвати и доведу преда њ, па му онда пружи повјесмо лана говорећи: „Узми то и од тога имаш учинити гумину и једра и све што је од потребе за један брод; ако ли не, изгубићеш главу.“

Ови сиромах с великијем страхом узме повјесмо и плачући отиде дома и каже све својој шћери. Шћер га пошаље да спава обећавајући да ће она све то учинити. Сјутрадан узме мали комад дрвета, пак про-

буди оца и рече му: „Нâ ти ово дрво и понеси га цару нека ми од њега направи куђељу и вретено и стативе и остало што требају, пак ћу ја њему направити све што наређује.“

Сиромах послуша шћер и ис-каже цару све као што га је она научила. Цар, чувши ово, зачуди се и стане мислити шта ће чинити, па онда дохвати једну малу чашицу и рече му: „Узми ову чашицу и понеси твојој шћери нека ми њом пресека море да остане поље.“

Сиромах послуша и плачући понесе шћери ону чашицу и каже јој све што је цар рекао. Ђевојка му рече да остави до сјутра и да ће она све учинити. А сјутрадан зовне оца и дâ му литру ступе и рече: „Понеси ово цару и реци му нека овијем затисне све изворе и сва језера, пак ћу ја пресакати море.“

Сиромах отиде и овако цару рече. Цар, видјећи да је ђевојка много мудрија од њега, заповједи му да је доведе пред њега; а кад је доведе и обоје се поклоне пред њим, онда је цар запита: „Погоди, ђевојко, шта се може најдаље чути?“ Ђевојка одговори: „Честити царе, најдаље се може чути гром и лаж.“ Тада се цар дохвати за браду и обрнувши се својој господи запита их: „Погодите колико ваља моја брада?“ Кад једни стану говорити оволико, други онолико, онда ђевојка одговори свијема да нијесу погодили, пак рече: „Царева брада ваља колико три кише љетне.“ Цар се зачуди, па рече: „Ђевојка је најбоље погодила.“ Па је онда запита хоће ли бити његова жена, и да друкчије не може бити него тако. Ђевојка се поклони и рече: „Честити царе, како ти хоћеш нека буде, само молим да ми напишеш на карти својом руком, ако би се кадгођ на ме расрдио и мене од себе оћерао, да сам госпођа узети из твога двора оно што ми је најмилије.“ Цар јој ово одобри и потпише.

Пошто паса неколико времена, цар се на њу ражљути и рече јој: „Нећу те више за жену, него хајде из мога двора куда знаш.“ Царица му одговори: „Свијетли царе, послушаћу, само ме пусти да преноћим, а сјутра ћу поћи.“

Цар јој допусти да преноћи. Онда царица кад су били при вечери помијеша му у вино ракију и нека мирисна биља и нудећи га да пије говораше му: „Пиј, царе, весело јер ћемо се сјутра растати и вјеруј ми да ћу бити веселија него кад сам се с тобом састала.“

Цар се опјани и заспи, а царица справи кароцу и понесе цара у камену пећину. Кад се цар у пећини пробуди и види ће је, повиче: „Ко ме овђе донесе?“ А царица му одговори: „Ја сам те донијела.“ Цар је упита: „Зашто си ти то од мене учинила? Да ли ти нијесам рекао да више нијеси моја жена?“ Онда му она извадивши ону карту рече: „Истина је, честити царе, да си ми то казао, али погледај што си на овој карти потписао: што ми буде најмилије у твојему дому да понесем собом кад од тебе пођем.“ Цар, видјећи то, пољуби је и поврате се опет у царски двор.

Проверимо да ли смо разумели приповетку...

Сиромах и његова ћерка су живели:

- а) у колиби,
- б) у дворцу,
- в) у пећини.

Пећина је:

- а) рупа ископана у земљи,
- б) велика природна шупљина која се протеже унутар брда или планине,
- в) кућа направљена од камена.

Девојка се надмудривала са:

- а) царем,
- б) оцем,
- в) момком.

Надмудрити некога значи:

- а) показати се паметнијим од некога,
- б) показати се јачим од неког,
- в) показати се храбријим од неког.

Цар:

- а) се оженио девојком,
- б) је усвојио девојку,
- в) се удао за девојку.

Цар је после неког времена хтео своју жену да:

- а) пошаље у манастир,
- б) отера,
- в) награди златом и драгим камењем.

Девојка је цара:

- а) опиала и надмудрила,
- б) пољубила и одбродвољила,
- в) послушала и отишла.

Препричавајмо причу...

Подели овај текст у целине и свакој целини дај наслов. Ми ћемо почети, а ти настави.

– Сиромах и његова мудра шћер

ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ВИШЕ

Бог је њу умудрио и наша јадна сиромаштина...

Шта те је све зачудило у овој народној приповеци?

Присети се онога што си о мудрости прочитао/прочитала до сада. У ком периоду свог живота је човек најмудрији? Који ликови су у народној књижевности носиоци мудрости? Како се мудрост стиче?

Обрати пажњу на окружење у којем девојка одраста. Какав утицај оно има на њену мудрост?

Нека ми из тијех јаја излеже пиплад...

Како цар искушава девојчину мудрост? Какве задатке јој поставља?

Колико задатака је девојка требало да реши пре но што је дошла пред цара?

Каква питања јој цар поставља? Размисли о девојчиним одговорима. Разумеш ли шта значи: „Царева брада ваља колико три кише љетне“?

Како девојчина мудрост делује на цара? Шта је пожелео кад је чуо одговоре?

Да ми потпишеш...

Шта је девојка предвидела?

Како се обезбедила?

Јеси ли могао/могла да наслутиш шта ће царица понети као најмилије из двора кад цар реши да је отера?

Препричај како је још једном надмудрила цара и однела га у своју пећину.

Шта је цар схватио кад му је девојка показала оно што је потписао?

Размишљајмо о тексту...

Шта мислиш о цару и задацима које поставља пред девојку? Зашто то чини?

Које се све цареве особине испољавају у овој приповеци?

И кад је постала царица, она мора да се бори да би сачувала оно што је својом мудрошћу стекла. Шта ти ова народна приповетка поручује о односима који су некада владали између жена и мушкараца? На чијој страни су твоје симпатије?

Богатимо свој речник

Речи: *мудросѝ, мудар, мудрац, мудрица, умудриѝи, надмудриѝи, мудроваѝи* припадају истој породици речи. Допуни сваку реченицу једном од понуђених речи.

Девојка је била веома _____.

Њен отац баш није био неки _____.

Цар се дивео њеној _____.

Девојка је успела да _____ цара.

Њу је _____ њихово сиромаштво.

Не треба превише _____, треба радити.

Баш си права _____.

Прочитај и народне пословице о мудрости:

Где су кола мудросѝи, ѝу су двоја лудосѝи.

И мудри некад ѝоѝреше.

Мудре је лако саветоваѝи.

Мудре је ѝешко ѝревариѝи.

Мудрије је јуѝро од вечери.

Боље с мудрим ѝлакаѝи неѝо с лудим ѝеваѝи.

Мудросѝи свеѝом влада.

Изабери једну од пословица; покушај да објасниш њено значење и да наведеш ситуацију кад се она може употребити.

Кључне речи: Еро, загробни свет, превара, Туркиња, лаковерност, лукавост, препреденост, сналажљивост

ЕРО С ОНОГА СВИЈЕТА

Копео Турчин с Туркињом кукурузе, па на подне отиде Турчин да препне и да напоји коња, а Туркиња остане одмарајући се у хладу. Утом удари однекуд Еро:

– Помоз бог, кадо!

– Бог ти помогао, кмете! А одакле си ти, кмете?

– Ја сам, кадо, с онога свијета.

– Је ли, бога ти, а нијеси ли виђео тамо мога Мују, који је умро прије неколико мјесеци?

– О, кадо, како га не би виђео! Он је мој први комшија.

– Па како је, бога ти, како живи?

– Хвала богу, здраво је, али се богме, доста мучи без ашлука. Нема зашто да купи дувана, нити има чим да плати каву у друштву.

– А хоћеш ли ти опет натраг? Не би ли му могао понијети, да му пошљем мало ашлука?

– Би, зашто не би, ја идем сад управо тамо.

Онда Туркиња отрчи тамо ђе јој се муж био скинуо од врућине, те узме кесу с новцима, и што гођ буде новаца у њој, да Ери да понесе Муји. Еро докопа новце, па метне у њедра, па бјежи уз поток. Тек што Еро замакне уз поток, ал' ето ти Турчина ђе води коња да напоји, а Туркиња те пред њега:

– Да видиш, мој човјече! Туда сад прође један кмет с онога свијета, па каже за нашега Мују да се мучи без ашлука: нема за што да купи дувана, нити има чим да плати каву у друштву, те сам му ја дала оно новаца што је било у твојој кеси, да му понесе.

А Турчин:

– Па куд оде? Куд оде?

А кад му жена каже да је отишао уз поток, онда он брже-боље скочи на гола коња, па поћерај уз поток. Кад се обазре Еро и види Турчина ђе трчи за њим, а онда бјежи! Кад дође под брдом у једну воденицу, а он утрчи унутра, па повиче воденичару:

– Бјежи, јадна ти мајка! Ето Турчина да те посијече, већ дај мени твоју капу, а на теби моју, па бјежи уз брдо туда око воденице.

Објашњење мање познатих речи и израза

ѝрејнуѝи, препнем – свезати коња за нешто тако да може да пасе;

наѝојниѝи, напојим – дати воде;

када, ж. род – госпођа;

кмеѝ, м. род – сељак без земље који живи и ради на имању свога господара и даје му део прихода од земље;

ашлук, м. род – новац за трошак, џепарац;

њедра, ж. род – део одеће који покрива груди;

обазреѝи се, обазрем се – окренути се и погледати назад, осврнути се;

ѝосијећѝи, посијечем – овде: убити;

начиниѝи се, начиним се – направити се;

буквик, м. род – букова шума;

снебиваѝи се, снебивам се – нешто не учинити (због стида, из страха) устезати се, устручавати се;

савиѝи шѝѝе – покуњити се и отићи необављена посла

Воденичар, видећи Турчина ђе трчи на коњу, поплаши се, и не имајући куд питати зашто ће и кроз што да га посијече, да Еро своју капу а Ерину баци на главу, па изнад воденице бјежи уз брдо. Еро метне воденичареву капу на главу, па још узме мало брашна те се поспе и начини се прави воденичар. Утом и Турчин дотрчи пред воденицу, па сјаше с коња и улети у воденицу.

– Камо, море, таки и таки човјек, што је сад ту ушао у воденицу?

А Еро му каже:

– Ено га, видиш, ђе утече уз брдо.

Онда Турчин:

– Држи ми, море, коња.

Еро узме коња, а Турчин уз брдо за воденичаром овамо-онамо по буквику. Кад га већ стигне и ухвати, а он:

– Камо новци што си преварио моју жену, те узео да понесеш Муји на они свијет?

Воденичар се стане крстити и снебивати:

– Бог с тобом, господару! Ја нити сам виђео твоје жене, ни Мује, ни новаца.

И тако им прође читаво пò сата, док се освијесте и виде шта је. Онда Турчин потрчи наврат-нанос к воденици; али хоћеш! Еро узјахао коња, па отишао без трага, а Турчин савије шипке, па пјешице к жени. Кад га жена опази без коња, а она повиче:

– Камо, човјече, шта уради?

– Ти си му послала новаца да купи каве и дувана, а ја сам му послао и коња, да не иде пјешице.

Th. Valério, *Сељак*,
из „Le Tour du Monde“, 1870.

Еро

Приповеда се да је Еро (Херо, Херцеговац) „живео у Херцеговини и био нашег племена. О њему се разна прича, обично како превари Турчина, и то досетљиво“. – Вук Караџић

Помоз бог, кадо!

Како Еро започиње разговор с Туркињом? Какве намере има?
Које Туркињине особине су помогле Ери да је превари?
Зашто Туркиња не сумња нимало у истинитост Ериних речи?
Шта Туркиња сазнаје од Ере о Мујином „животу на оном свијету“?
Изведи с другом/другарицом разговор који су водили Еро и Туркиња.
Потрудите се да будете што уверљивији.

Куд оде?

Шта је Еро учинио брже-боље чим је узео новац?
Верује ли и Туркињин муж у постојање „онога света“? Шта му је одмах било јасно?
Туркињу је преварио захваљујући њеној лаковерности, а како је преварио воденичара?
На крају је успео да превари и Турчина. Испричај како.
Прочитај гласно Турчинове речи на крају приповетке. Зашто Турчин није рекао жени шта се заиста догодило?

Размислимо о...

Како то да Ери сви верују и да нико не сумња у истинитост његових речи и поштеност његових намера?
Ко је у овој шаљивој причи, према твом мишљењу, најнаивнији? Ко је највише изгубио?
Које све особине Еро има? Размисли и о месту и околностима у којима се радња одвија. Колико су оне допринеле Ерином успеху?
Да ли је лепо то што је Еро урадио? Да ли се то што је преварио троје људи овде ипак може сматрати успехом?
Зашто је народни приповедач на Ериној страни?

Вежбајмо...

Поред сваке реченице упиши одговарајући редни број водећи рачуна о редоследу збивања у причи. Тако ћеш добити план приче односно њену композицију.

- ___ Туркиња узне кесу с новцима и да Ери.
- ___ Помоз Бог, кадо!
- ___ Ја му дала оно новаца што је било у кеси.

- ___ Ја нити сам виђео твоје жене, ни Мује, ни новаца.
- ___ Турчин брже-боље скочи на гола коња, па поћерај уз поток.
- ___ Ја сам му послао и коња да не иде пјешице.
- ___ Бјежи уз брдо око воденице, ето Турчина да те посијече!

Према добијеном плану препричај причу *Еро с онога свијета*.

Стварајмо...

Замисли да си новинар и да је твој задатак да направиш интервју са Ером.
Навешћемо Ерине одговоре, а ти на основу њих састави питања.

Новинар: _____

Еро: Помислио сам да је ова Туркиња сигурно наивна. Баш ћу је лако преварити.

Новинар: _____

Еро: Кад је питала за свог Мују, пало ми је на памет да јој кажем да долазим са онога света.

Новинар: _____

Еро: Нисам се уплашио кад сам видео да ме Турчин јури. Помислио сам да ћу успети да преварим и њега.

Новинар: _____

Еро: Морао сам и воденичара преварити јер нисам имао другог избора.

Новинар: _____

Еро: Не знам шта се на крају десило с воденичаром и Турчином. Надам се да воденичар није настрадао.

Кључне речи: сан, жеља за дететом, Биберче, савладавање препрека, јунак, похвала јунака, заслужена награда

БИБЕРЧЕ

Била жена нероткиња, па је молила Бога да јој дâ да роди, макар било дете као биберово зрно. Бог јој даде по жељи, те роди мушко дете као биберово зрно. Испочетка, у радости, није марила што је толишно дете родила, али после дође јој на жао гледајући другу децу, која су се с њезиним родила, где нарастоше за женидбу и удадбу; а њезино остало као биберово зрно. Онда окрену у плач и јаук сваки дан.

Једанпут дође јој у сан неко и каже да не плаче више, биће њен син велики као јаблан. Иза тога сна остане весела, али не задуго, јер потом дође јој син и рече да мора ићи куд му је у сну речено. И тако он оде, а мати остане плачући.

Ишавши он задуго, дође у један царски двор па уђе у башчу, кад тамо – царска кћи седи под једним дрветом и плаче. Он јој назове „помоз бог“ и запита је зашто плаче, а она му одговори да је то дрво, под којим сеђаше родило три златне јабуке, да јој је отац заповедио да их чува, али дође ала испод земље те за три јутра однесе све три јабуке једну по једну, те сад не сме оцу да каже, а отац сазвао сутра силне госте да им покаже шта му је бог дао.

Он јој каже да ућути, он ће јој све три јабуке донети, само да му дâ две своје слуге да иду с њим.

Потом он купи једну овцу и, заклавши је, сва четири черега метне у торбу, а остало баци, па понесавши и једно уже оде са слугама иза града на језеро, и онде дигне један камен, па рече слугама да га на уже-ту спусте доле, па кад задрма уже, да га вуку горе.

Тако га слуге спусте, кад тамо – лепа башча и кућа.

Кад уђе у кућу, а то ала седи код ватре и у великом казану нешто вари. Ала, како га угледа, скочи на њ, а он јој брже баци један черег

Ђорђе Лобачев, *Биберче*, слика из истоименог стрипа

Објашњење мање познатих речи и израза

неројкиња, ж. род – жена која не може да рађа децу;

јаблан, м. род – високо дрво са узаном крошњом, симбол висине и виткости;

башча, ж. род – башта;

ала, ж. род – чудовиште које личи на змаја, аждаја;

череј, м. род – четвртина, четврти део нечега (овде овце);

испирошена девојка – девојка која је обећана момку, која ће се за њега удати;

завијен у црно – у великој жалости;

избавиши, избавим – спасити;

осведочиши се, осведочим се – уверити се, видети доказе за нешто;

поискајши, поиштем – побискати, чешкати по коси;

већма – више;

сведочанство, с. род – овде: доказ

меса. Док се она сагну и узме месо, он украде једну јабуку. Ала опет на њега насрне, а он јој баца други черег; па узме и другу јабуку. Кад ала онај черег прогута, она опет на њега насрне, а он јој баца трећи, па узме и трећу јабуку. Кад ала четвртом на њега насрну, он јој баца и четврти черег; па бјеж' натраг, и тек да се ухвати за уже, ала испадне напоље, а он брже одсече од своје ноге меса, па јој баца и задрма уже, те га извуку горе.

Потом преда царској кћери јабуке, па оде.

Мало време затим прође, а ала почне сваки дан горе излазити, те је сваки дан јела по једну девојку, коју су јој морали из града слати редом. Тако дође ред и на царску кћер, која је била испрошена. Отац и мати и сва господа испрате је до језера, и онде, изгрливиши се с њом и изљубивши, отац и мати врате се кукајући, а она остане сама да чека алу. Чекајући тако, стане се молити богу да јој пошаље Биберче, које јој јабуке од але донело, да је сад избави.

Утом Биберче дође у град, а град сав у црно завијен. Кад он запита што је, и они му кажу, он брже на језеро и нађе царску кћер где седи и плаче, па је запита хоће ли поћи за њега, ако је од але избави. Она му рече:

– Хоћу, али ти ме не можеш избавити; један је само који би могао, али тога нема.

– А који је тај? – запита он, а она одговори:

– Истина је да је мали као биберово зрно, ал' он би мене избавио.

Биберче се насмеја и рече јој да је Биберче сад велики момак и да је дошао да је избави. Она се зачуди, а кад види прстен што му је дала онда кад јој је донео јабуке, осведочи се да је он баш. Онда јој он каже да га мало поиште, и ако заспи, да га пробуди кад се језеро задрма. Он легне њој у крило и она га почне поискати, те он заспи; кад уједанпут језеро се зањиха, а она почне плакати, и суза кане њему на образ, а он се тргне, узме мач и стане да чека алу.

Ђорђе Лобачев, из стрипа *Биберче*

Утом ето ти але са девет глава, он је дочека и одсече јој једну главу, а ала јуриш на њега, а он јој одсече и другу и тако свих девет глава. Потом заиште од девојке једну мараму, па повади свих језика девет и веже у мараму, а девојци каже да ником не казује ко ју је избавио, он ће већ доћи кад буде време, па онда оде.

Кад девојка пође кући, сrete је њен младожења и каже јој: ако неће казати да ју је он избавио, да ће је убити, па јој је свеједно. Она се размисли опомињући се шта јој је Биберче казало, да ће доћи

кад буде време, обећа да ће казати да ју је он избавио. Младожења се врати те понесе за сведочанство свих девет одсечених глава.

Кад она дође с њим своје оцу и матери, није се могло знати кога већма грле и љубе, њу или њега, и науме одмах да их венчају, али се она начини болесна. Кад прође неколико дана, ето ти Биберчета и каже да је он избавио девојку. Сад цар коме ће да верује? Девојка не сме да каже, онај прети да ће је убити; те цар нареди да им суд суди. Кад изађу на суд, суд рече: ко има сведочанство, онога је девојка. Кад онај изнесе главе а овај језике, опет суд не зна коме ће да верује, јер онај каже да није главе одмах посекао, него потрчао с девојком к оцу, а кад овај изнесе девојачку марамицу, он каже да је девојка од страха изгубила.

Онда цар рече да ујутру иду оба у цркву на молитву, тамо ће бити и девојка, па ко пре дође, његова је. Биберче није хтело ићи док не зазвони, а онај се дигне у по ноћи, али чим корачи у цркву, провали се под њим земља, и сав се исече на ножеве. Онда девојка упали свећу и седне код јаме да чека суђенога.

Кад удари звоно, ето ти Биберчета. Онда цар види ко је прав, и венча своју кћер за Биберче.

Потом Биберче оде својој матери да види да је он велики.

Разговарајмо о бајци...

Какву молбу је упутила Богу жена нероткиња на почетку бајке?

Кад је поново осетила незадовољство и жалост?

Зашто је важан сан који су уснили Биберче и његова мајка за даљи ток радње?

Како започиње Биберчетова авантура?

Како Биберче помаже царевој кћери?

Препричај што детаљније Биберчетов силазак у доњи свет код але.

Зашто царска кћи не препознаје Биберчета кад поново дође у град?

Како јој је Биберче доказао да је он јунак који ју је спасао?

По чему можеш закључити да се Биберче свиђа царевој кћери?

Коме је она обећана?

Зашто се баш он, мали и ситан као биберово зрно, једини усудио да се супротстави али?

Како је Биберче савладао алу?

Које све особине има Биберче?

Која је од тих особина најважнија, управо она због које побеђује тако моћног непријатеља?

Који је лик нанео највише зла Биберчету?

Пронађи у бајци и прочитај наглас шта је рекао девојци када је дошла кући?

Како је он кажњен?

Ко је помогао Биберчету да докаже да је спасио принцезу?

Размисли и допуни...

У бајкама се боре добро и _____. У тој борби увек побеђује _____.

Међу понуђеним особинама заокружи оне које мора да има јунак да би савладао зло.

храброст издржљивост верност лукавост

спретност нежност лењост доброта

У овој бајци најпозитивнији лик је _____, а најнегативнији су _____ и _____.

Где се види да је зло тешко победити?

Упореди два најнегативнија лика у бајци.

Добро је да знаш...

Фабулу чини низ догађаја у причи, који су повезани хронолошким редом.

Фабула је оно што се приповеда, а **сиже** је редослед којим се фабула приповеда. Сигурно примећујеш да бајке имају веома развијену фабулу. Приче грађене хронолошким редоследом обично имају следећу структуру: **увод, заплет, врхунац, преокрет, расплет.**

Потражи ове елементе у бајци *Биберче*. Ми смо започели, а ти настави.

Увод: Биберчетово рођење

Заплет: _____

Врхунац: _____

Преокрет: _____

Расплет: _____

Према овим тезама писмено препричај бајку *Биберче*.

Научили смо...

1. Заокружи слова испред тачних одговора.

Српски цар Стјепан, чија женидба је описана у народној песми *Женидба Душанова*, је позната историјска личност. То је:

- а) цар Стефан Дечански,
- б) цар Стефан Првовенчани,
- в) цар Душан Силни.

Цар Душан је припадао владарској породици:

- а) Немањића
- б) Мрњавчевића
- в) Војиновића

Отац Светог Саве звао се:

- а) Стефан Првовенчани,
- б) Стефан Немања,
- в) Стефан Урош.

Свети Сава и његов отац подизали су:

- а) манастире,
- б) галерије,
- в) музеје.

2. Повежи сваку реч са одговарајућим значењем.

задужбина
манастир
литургија

главно богослужење у православној цркви
грађевина подигнута за душу, у спомен некоме
црква са зградама у којима по утврђеном правилима живе монаси, калуђери

3. Песме *Женидба Душанова* и *Свети Саво* испеване су у _____ десетерцу. То је стих који се састоји од _____ слогова.

Заокружи слово испред одломка песме у епском десетерцу:

а)
„Ако буде срце у јунаку,
кабаница неће ништа смести:
којој овци своје руно смета,
онђе није ни овце ни руна!“

б)
„Рано пођох на пазар
Купих вола за динар.“

4. Наводимо ликове, а ти напиши наслове дела у којима се они јављају.

Милош Војиновић
Роксанда
цар Стјепан

Свети Саво
хришћанска господа
Стефан Немања

Биберче
ала
принцеца

Туркиња
Турчин
Еро
воденичар

цар
сиромах
девојка

5. Наводимо непотуну фабулу народне приче *Биберче*, у којој се налазе и делови фабуле из приче *Еро с онога свијетла*. Те делове прецртај и замени их одговарајућим.

- Биберчетово рођење
- Јунак полази у свет.
- Сусреће се са Туркињом.
- Јунак превари Туркињу и односи новац.
- Ала односи девојке и стиже ред и на принцецу.
- Јунак открива принцези ко је и спасава је од але.
- Принцезин младожења хоће на превару да добије девојку.
- Пред црквом се открива ко је прави јунак.
- Турчин јури воденичара, а преварант бежи.
- Биберче се жени принцезом.

ЉУБАВ ЈЕ КРХКИЈА ОД СТАКЛА

Гроздана Олујић

Кључне речи: дечак, стаклар, чаролија, стваралаштво, љубав, Светлоока, опомена, повређена сујета, престанак чаролије, живот у реалном свету, прича се понавља

СТАКЛАРЕВА ЉУБАВ

„Бајка дарује детету управо то (највеће што се живом створу може дати), дарује му поверење у самог себе, златне кључеве наде и поруку да ништа није изгубљено, нити за сва времена.“ – Гроздана Олујић

Сав занесен, дечак је посматрао како се надимају очеве груди, а безоблична ужарена маса, на врху дуге стакларске цеви, претвара у стаклену зделу за воће и колаче.

– Кад порастем и ја ћу постати стаклар! – рече малишан једног дана, а отац га, одложивши посао, збуњено погледа.

– За стакларе су потребна јака плућа, а ти једва успеваш да угасиш рођенданску свећу. Није то посао за тебе, синко!

– Иди, играј се, дете... – отац уздахну. – И не долази више овамо!

Али, дечак није био у стању да послуша његов савет. Сјај и прозирност стакла привлачили су га више од било чега на свету. У блеску росе видео га је, у бојама дуге, у сну. Чак му је и поток личио на неко течно стакло које скакуће преко камења и негде у даљини претвара у стаклено језеро насељено прозачним језерским вилама. Је ли чудо што крадомице настави да одлази у стаклару? Што занемари и сан и игру? Али, без обзира колико се трудио, грудва на врху дуваљке није се претварала у пехар или зделу. Мртва и мутна, висила је неко време, затим се откидала и падала на тле као нека наказна воћка.

Брже од иверја низ планинску реку, отицали су дани, месеци, године. Али, дечак није одустајао. Делимично због тврдоглавости, делимично због прича старих стаклара да у рудачи живи чаробњак који се

Објашњење мање познатих речи и израза

занесен, занесена, занесено – овде: који осећа страст, занос;

надимати се, надимам се – ширити се пунећи се ваздухом, надувати се;

безобличан, безоблична, безоблично – који нема одређени облик;

ужарен, ужарена, ужарено – који је веома врућ, усијан;

здела, ж. род – чинија;

прозирносћ, ж. род – провидност;

блесак, м. род – светлостање;

бежати (од *нечеї/некої*) као од *кује* – бежати од нечега што је јако опасно као куга, заразна болест од које је у средњем веку помрло веома много људи;

Објашњење мање познатих речи и израза

крадомице – крадом, кришом, да нико не зна;

ћехар, м. род – већа украшена посуда за пиће или посуда од скупогеног материјала коју добија победник на спортском такмичењу;

ћиле, с. род – земљиште, тло;

наказан, наказна, наказно – који је веома ружан, унакажен, изобличен;

иверје, ср. род – ситан отпад који настаје док се обрађује дрво;

шврдоглавоси, ж. род – особина онога који упорно, и онда када није у праву, остаје при свом мишљењу;

рудача, ж. род – руда;

мехур, м. род – округло испупчење испуњено ваздухом;

ћровејавати, провејавам – слабо и мало падати (о снегу);

крошња, ж. род – круна дрвета;

ћлочник, м. род – пут покривен плочама или асфалтом;

жидак, житка, житко – ре-дак, течан;

наћрезање, с. род – рад с посебним напором, уз употребу све снаге;

појављује једном у сто година, ономе ко га угледа дарујући способност да од стакла начини све што жели: од стакленог цвета до птице.

– Кад би ми се, макар на тренутак, указао! – сањарио је малишан и из све снаге дувао у цев све док стаклена маса није почела да се шири као мехур. Али да од мехура направи зделу, није му полазило за руком, и он се зарече да више неће одлазити у стаклару. Па ипак, већ сутрадан је ишао тамо као да га ноге саме носе.

Понекад му се чинило да у стаклу види нечије лице како се смеши, али то би трајало тек трен и смешак би се гасио као да га није ни било. Но, и поред неуспеха, дечак је у стаклару одлазио све чешће и остајао све дуже. Једне ноћи он виде како провејава крупан и влажан снег и затрпава крошње дрвећа и плочнике. – Не начиним ли ноћас стаклени цвет прозачнији од мехура сапунице, више никада нећу овамо доћи! – промрмља дечак у себи и замочи цев у врелу, житку масу.

Већ су га груди болеле од напрезања, а грудва никако да се почне ширити. Тек пред зору, он виде како се стаклена маса увија и преображава у кристални цвет какав никада нико није видео. Ван себе од радости, он сави дугу светлуцаву дршку, направи за њу постоље и одложи цвет на полицу. Затим узме нову грудву, и зачуди се: као да је од пене било начињено, стакло се поче тањити и претварати у птицу дугог репа у коме су се преливале најнежније и најблиставије дугине боје. „Да направим још једну пре него што мајстори ућу у стаклару”, помисли али, када се стаклени мехур рашири, он виде како се, уместо у птицу, тмаста и безоблична грудва преображава у девојчицу тако прозачну и блиставу да су га од сјаја њеног лица очи болеле.

Као опчињен стајао је неко време и зурео у њу.

– Ај, кад би проговорила или коракнула... – уздахну и истовремено поругну самоме себи: ко је још видео стакло које корача или говори? Само будала може пожелети нешто што не бива...

– Ко то каже? – стаклена девојчица се закикота, поскочи и малим хладним прстом дотаче дечаков образ, па поче да расте. Била је већ скоро дечакове висине кад мали стаклар чу кораке радника који су долазили на посао.

– Е, свашта! – прогунђа дечак. – Већ је почело да ми се привиђа стакло које расте и говори! – он надланицом протрља очи уверен да сања, али девојчица је и даље, свеједно, стајала крај њега и прекорно га посматрала.

– А што не би говорило? – рече љутито.

– Зато што је то немогуће! – одврати дечак.

– Па, ти веруј да је немогуће, ако ти се то свиђа! – својом маленом шаком дотаче дечаково раме и осмехну се. – А сад ме води својој кући јер ускоро ће радионица бити пуна људи.

– Шта да кажем родитељима? – забрину се малишан. – Запањиће се кад те виде...

– Неће ме видети! – рече девојчица. – Ја ћу бити видљива само за тебе... – нечујно, она пође за дечаком и исто тако нечујно уђе у његову кућу.

Од тога дана дечакова мајка није могла рођеним очима да поверује. Је ли тај насмејани младић њен вечно уплашени син? С ким он то у мраку разговара? Покушавала је да сазна, али је на сва њена питања дечак ћутао и растао очију пуних неког радосног сјаја.

Заједно с њим расла је и девојчица, нежна и прозирна као да ју је водена вила родила, и била стално уз дечака: у кући, у школи, у сну и на јави. Мајстори из стакларе су га у чуду посматрали и покушавали да докуче ко му то у раду помаже. Такве стаклене цветове, птице и пехаре још нико није успео да направи. Да није чаробњак из стаклене рудаче ту умешао своје прсте? Од кога је момчић све то научио? Узалуд су се трудили да прокљуде његову тајну. Мали стаклар је ћутао а дани су се као пупољци отварали.

Крај реке, док је посматрао облаке како се огледају у води, он помисли како нема срећнијег човека на свету и истог трена осети како му, као нож, кроз груди пролете језа. Шта ако Светлоока оде као што је и дошла? Ако, једноставно, ишчезне?

– Бићеш увек са мном? – прошапута бојажљиво. – И волећеш ме вечно?

Објашњење мање познатих речи и израза

преображавати се, преображавам се – добијати другачији изглед;

тмасти, тмаста, тмасто – таман, мрачан, непрозиран;

зурити, зурим – изненађено гледати у нешто;

надланица, ж. род – део шаке изнад длана;

докучити, докучим – дохватити, овде: дознати;

прозиран, прозирна, прозирно – провидан;

прокљувити, прокљувим – открити, дознати;

крхак, крхка, крхко – лако ломљив, осетљив, нежан;

иворевина, ж. род – дело, оно што је радом створено;

резак, реска, реско – продоран, оштар

– Док ме не удариш или не гурнеш, запамти! Љубав је крхкија од стакла. За њу је потребно много стрпљења, много нежности...

Лепотица од стакла се осмехну а младић ускоро заборави и своју стрепњу и њену опомену.

Недеље и месеци су летели као златне стрелице и он поверова да ће увек тако бити. Под његовим прстима стакло се савијало у гранчице, у светлוצаве влати траве, цвeтoвe пузавице, и његова слава је расла. Људи су издалека долазили да виде његове творевине од стакла, да им се диве.

– Од ове грудве направићу паучину с капима росе. На дневном светлу блистаће као бисери... – рече мали стаклар, али му посао не пође за руком и Светлоока се, нехотице, насмеја.

– Та ти паучина личи на резанце... – рече а он је, у љутини, не размишљајући, гурну.

Истoгa чaсa чу се некакав рески звук, као да се стакло ломи, и он, сав очајан, виде како се девојка претвара у гомилицу стакленог праха и у струји ваздуха излеће кроз прозор.

– Опрости ми, врати се! – повика ван себе од туге и запрепашћења и потрча за стакленим прахом који се све брже осипао, док на крају сасвим не нестане.

Узалуд ју је звао, узалуд за њом трагао. Ни у сан му није свраћала а дани су се као снежне пахуље ковитлали. Једино му се, с времена на време, чинило да је у сјају стакла види, а онда и то престаде и он поверова да је све било само сан.

Полако поче да заборавља, ожени се, изроди децу. Већ му и белина косу на челу покри, кад једне ноћи опази како се његов најмлађи син искрада и одлази у стаклару. Затим угледа његов први стаклени цвет и тихи радосни сјај у очима. Не питајући га ништа схвати да прича не престаје да се понавља.

Разговарајмо о тексту...

Којим се занатом бавио отац?

Шта је дечак желео?

Зашто је отац мислио да дечак не треба да буде стаклар?

Шта је ипак дечак радио?

Шта се десило једне ноћи?

Од те ноћи дечак је почео да се мења. Какав је био дечак пре те ноћи, а какав је постао после?

Ко је све приметио те промене?

Чeгa се јeднoг дaнa дeчaк уплaшиo?

Нa штa гa је дeвoјчицa упoзoрилa?

Зашто је дечак заборавио на опомену?

Шта се десило једног дана?
Како се дечак осећао када је схватио шта је урадио?
Како се бајка завршава?

ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ВИШЕ

Тражимо, размишљамо, откривамо...

Пронађи делове текста који показују дечакову љубав према стакларском занату.

Колико је дуго одлазио у стаклару? Колико је времена прошло док се није појавила девојчица? Шта је он за то време радио? Шта је дечак прво успео да направи? Да ли му је у томе помогла девојчица?

Зашто је само дечак могао да види девојчицу?

На који начин је девојчица помогла дечаку?

Колико је дуго девојчица била уз њега? Када се појавила, а када је нестала?

Објасни какву је улогу девојчица имала у животу младог стаклара.

Размисли да ли би он постао тако вешт и славан стаклар и да није било Светлооке. Образложи своје мишљење.

Какву поруку носе речи стаклене девојчице: „љубав је крхкија од стакла“?

Бајка носи наслов *Стакларева љубав*.

Стакларева љубав је:

- а) љубав према девојчици,
- б) љубав према стакларском занату,
- в) љубав према једном сну,
- г) _____.

Заокружи тврдњу с којом се слажеш (или допиши своју тврдњу) и објасни свој избор.

Пажљиво прочитај последњу реченицу у бајци. Како је ти разумеш?

Упоредимо и описујмо...

Упореди прве дечакове покушаје да направи предмете од стакла које је стварао пре него што је направио Светлооку, са онима које је правио кад је постао вешт стаклар. Опиши их. Потруди се да користиш нове речи које си научио/научила читајући ову бајку.

Стварајмо...

„Да направим још једну пре него што мајстори уђу у стаклару, помисли али, када се стаклени мехур рашири, он виде како се, уместо у птицу, тмаста и безоблична грудва преображава у девојчицу тако прозачну и блиставу да су га од сјаја њеног лица очи болеле.“

Настави да описујеш Светлооку. Опиши детаљно њен изглед и карактерне особине. Говори о њеним осећањима и односу према дечаку. Потруди се да твој опис буде што потпунији, лепши и маштовитији. Можеш и нацртати како је замишљаш. Тако ћеш створити њен **портрет**.

Опис лика са свим његовим особинама и спољашњим (изглед) и унутрашњим (карактерне особине) назива се **портретом**.

Да ли знаш...

Бајка може бити **народна** и **уметничка**. Народне бајке су се преносиле „од уста до уста“, из једног народа у други, с генерације на генерацију. Приповедали су их пастири, мајстори, војници, путници – обични људи из народа. Свако од њих би бајку испричао углавном онако како ју је чуо, али нешто би јој додао, понешто заборавио, нешто другачије протумачио... *Стиакларева љубав* је уметничка бајка. Уметничке бајке имају свог писца – аутора. Сигурно си чуо за познате светске писце бајки: браћу Грим – Јакоба и Вилхелма, Ханса Кристијана Андерсена и Шарла Пероа. И данас писци пишу бајке. Веома лепе бајке на српском језику написали су Стеван Раичковић, Гроздана Олујић, Десанка Максимовић...

Кључне речи: школа, другарство, дечаци-хајдуци, епидемија, забуна, хајдучка заклетва

Бранислав Нушић

ХАЈДУЦИ

(Одломак)

Главни јунаци овог Нушићевог романа за децу су хајдуци. Али ови се хајдуци разликују од хајдука из јуначких епских песама, којима смо се дивили због њиховог јунаштва и подвига у борби против Турака. Нушићеви хајдуци су деца, а њихови подвизи ће те насмејати до суза. Сада ћеш их упознати у школској клупи, а када прочиташ дело у целини, сазнаћеш зашто су се одметнули у хајдуке и како се њихово хајдуковање завршило.

ЕПИДЕМИЈА

Сутрадан одосмо као и обично у школу, где нас је очекивало једно врло пријатно изненађење. Школска врата затворена, а на њима цедуља и на њој пише:

Због епидемије нема предавања до даље наредбе

– Живела епидемија! – кликнусмо сви у један глас, па се у трку отиснусмо низ улицу како би што пре стигли кући да бацимо књиге.

– Живела епидемија! – узвикнуо сам ја кад сам стигао кући и бацио књиге увис тако високо да су удариле у плафон, а расуто лишће као снег засуло целу собу.

– Де, шта ти је! – пита ме мајка.

– Немамо школе због епидемије!

– Каква ти је то епидемија?

– Па епидемија, знаш ваљда шта је епидемија!

– Не знам – вели мајка – реци ми па ћу знати.

– Не знам ни ја, али не морам ни знати, главно је да због ње немамо школе.

Разуме се, чим сам тако савесно испунио своју ђачку дужност и бацио књиге увис, те се раскупусале, ја сам оставио сестру да збира и саставља листове, а ја сам похитао право тамо, на храстово стабло.

Затекао сам их, већ, сви озарена лица као да су добили главне згодитке на лутрији. Још само нису били ту Цврца и Чеда. Цврца се извесно задржао код куће да доручкује, а Чеди није била потребна

Објашњење мање познатих речи и израза

кликнуџи, кликнем – весело викнути;

оџиснуџи се, отиснем се – отићи, запутити се;

раскуџусаџи се, раскупуса се – распадати се на листове као главица купуса, разлистати се;

џохџиџи, похитам – пожурити;

озарен, озарена, озарено – ведар, срећан;

зџодџиџак, м. род – овде: награда;

Ал' нам ово уџали – Ала нам је ово успело!

џосџи, м. род – према црквеним прописима уздржавање од одређене хране и сваке врсте греха;

еџиџиџиџа, ж. род – црквена казна за вернике и свештенике, а састоји се у посту или извршењу неког тешког задатка;

оџруџни начелник, м. род – онај који је на челу округа, подручја;

наџрџиџи, нагрџим – учинити ружним, унаказити;

џакосно – завидно, злурадо, опако;

епидемија, он и без епидемије не иде у школу, али извесно није чуо да нема школе, иначе би већ био ту.

– Ала нам ово упали! – рећи ће Дроња.

– А, истина, зна ли ко од вас шта је то епидемија? – запитаће Глуваћ.

– Па епидемија, ја мислим – вели Трта – то је пост, велики пост.

– Ама какав пост, то је епитимија што си ти чуо!

– Није, него епидемија – тврди Трта.

– Ама епитимија, кад ти кажем. Имам ја једног стрица свештеника, па га послали три месеца у манастир, те нам је он причао да је због епитимије грувао три месеца постан пасуљ. Баш, упамтио сам добро, епитимија.

– А знате ли ви шта је то епидемија? – рећи ће Врабац. – То је жена окружног начелника, па мора бити да је данас њен имендан, те зато немамо школе.

– Иди, молим те, како она може да се зове епидемија? – пита Дроња.

– Јесте, брате, чуо сам ја – тврди Врабац.

– Јеси ли баш добро чуо? – пита га Дроња.

– Ама баш добро; једанпут сам чуо кад је моја тетка казала: „Убио га бог са кумом, што нагрди онако красну жену. Млада, лепа и отмена жена, а зове се Еуфемија; унаказио жену са именом.“ Ето, то сам чуо.

– Бре – узвикну Глуваћ – толико вас па не знате шта је то епидемија.

– Па што ти не знаш? – вели му Врабац.

– Знам ја, него нећу да вам кажем! – одговара Глуваћ.

– Знаш, јест, не знам у којој си школи учио? – додаје пакосно Врабац.

– Па знам, јест, јер имам брата у четвртој разреду гимназије, па ми он казао; питао сам га па ми је казао.

– Е, па ‘ајд кажи шта је – навалисмо сви.

– Епидемија, то је једна богиња из старе грчке историје. Ето ти! – одсече Глуваћ.

– Па што ми због грчке богиње да немамо школе? – пита Врабац.

– Е, то не знам! – одговара Глуваћ кратко.

Још бисмо ми дуго о томе разговарали да не наиђе Цврца.

– Где си море ти досад? – пита Дроња.

– Знаш – правда се Цврца – није ми отац веровао да немамо школе. Кад сам дошао кући и казао да због епидемије нема школе, а он суну на мене:

– Лажеш, лажеш, ти, него не знаш лекцију па си побегао из школе. Каква епидемија и шта има због некакве епидемије да се распуштају школе?

Објашњење мање познатих речи и израза

сунути, сунем – насрнути на кога, навалити;

саниџејска власи, ж. род – орган власти који брине о хигијени и здрављу становништва;

зараза, ж. род – болест која се лако шири, преноси на друге, епидемија;

косиши, косим – овде: уништавати;

разбијати главу – размишљати о нечему;

заједати се, заједају се – изговарати коме увредљиве, заједљиве речи;

ухваћити (с неким) се у кошњац – овде: почети борбу;

јербо – јер;

срџба, ж. род – љутња, бес;

заклејва, ж. род – свечана изјава да ће онај који је даје говорити истину;

раздор, м. род – неслога

Сава Шумановић,
Дечаџи на реци њри куџању,
1939, Галерија слика
„Сава Шумановић“, Шид

Па ме узе за руку да ме одведе у школу натраг. Дођосмо тамо, кад и сам директор стоји пред гимназијом. Мој отац му приђе па му вели:

– Ама, господине директоре, је ли истина да нема школе?

– Јесте – вели директор – морали смо је растуриџи по наредби санитетске власти.

– Па знам – пита њега мој отац – зашто због некакве епидемија да деца губе школу?

– Па зато, брате, што је то зараза, болест, која је почела да коси децу.

– А, тако – вели мој отац – па што не кажете тако да вас човек разуме, него ми разбијамо главу са епидемијом.

Директор се окрете па прочита ону цедуљу на вратима и као љутну се мало:

– Ето – вели – секретар већа, млад професор, сад тек дошао са универзитета, па, ето, воли да стрпа страну реч и где не мора.

Па извади из џепа писаљку, превуче ону реч *е п и д е м и ј а* и исписа *з а р а з а*.

– Ето, зато сам се задржао толико – заврши своје казивање Цврца.

– Ето ти – рећи ће Врабац Глуваћу – твоја богиња из старе грчке историје.

– Шта знам ја – брани се Глуваћ – тако ми је казао брат, а морао сам му веровати, он учи четврти разред гимназије. А знаш шта, ако и није богиња из старе грчке историје, е није ни Тртин велики пост.

– Море то – брани се Трта – и није богзна шта. Чуо сам реч епитимија па ми се учинило слично. Али бар нисам био глуп као Врабац, па да кажем да је епидемија жена окружног начелника. Толико глуп нисам био!

– Уху, ху! – церека се Врабац. – Епидемија велики пост!

– Уху, ху, ху! – још више се цери Трта. – Епидемија жена окружног начелника!

И тако почеше да се заједају, да се подсмевају један другом, па онда боме и да се вређају, док тек плануше и један и други, па стадоше један према другом и испрсише се, а стегоше песнице.

Још мало па да падне крв због епидемије, јер то није шала кад се два хајдука ухвате у коштац, али хвала богу, спазисмо низ пољану Чеду, те Цврца викну:

– Ево га ‘Арамбаша!

Одмах се убојице раставише и сви се дигосмо на ноге те дочекасмо ‘Арамбашу.

Чеда се сасвим променио. Пре је ишао као и ми сви што смо ишли, а сад некако крупно корача и узноси главу и спусти обрве, а набрао чело те некако мрко гледа. Кад дође међу нас, он нас јуначки поздрави:

– Помози бог, браћо!

– Бог ти помого, ‘Арамбашо! – одговорисмо у један глас.

Он седе, па се окрете нама и рече:

– Седите!

Ми поседасмо, а он нас најпре све строго премери.

– Чујем да немате школе? – запитаће ‘Арамбаша.

– Јест, немамо због епидемије! – рећи ће Врабац, да олакша својој срцби од малочас.

– ‘Арамбашо – окрете се Трта Чеди – ја те молим, нареди му да се не задева, јербо свашта може бити!

Брба ‘Арамбаша мрко погледа и једног и другог.

– Не трпим – вели – раздор у чети. Хоћу да живите међу собом у слози. Ко ми сеје раздор, казнићу га страшном казном.

И Врабац и Трта умукоше. Тад ‘Арамбаша настави:

– Сутра, у зору, положићемо заклетву. Сутра ће свако од вас, већ у седам сати ујутру, да крене од куће друмом уз Дунав. Тамо на десној страни Дунава, испод Спасићевих винограда, читав сат хода од вароши, ја ћу вас на одређеном месту чекати. То место, то је гроб Максе Жабе. Заклећемо се на гробу Максе Жабе.

Ето, тако је гласила наредба ‘Арамбашина.

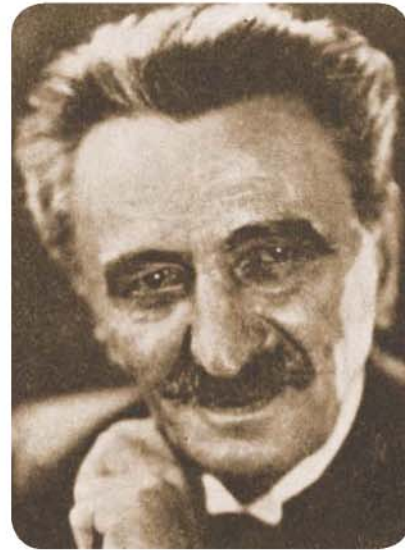
Дечји смех је највећа радост старости

Упутивши се једном приликом у посету пријатељу, Нушић је затакао децу како читају његову књигу која је за одрасле и смеју се. Нушић им је обећао да ће написати нешто и за њих. Тако је писац романом *Хајдуци* пред крај свог живота 1933. испунио задату реч. Фабула романа није потпуно измишљена, већ је добрим делом у његовом детињству одистински и преживљена.

„Ако се моји мали читаоци из ове приче немају чему поучити, извесно је да ће се имати чему насмејати. Највише можда мени. Ја ћу се томе њиховом смеху радовати јер дечији смех је највећа радост старости.“

Размисли о пишчевим речима. Је ли те овај одломак више поучио или насмејао? Шта си све ново из њега сазнао/сазнала? Шта те је највише насмејало? Обележи у тексту тај део, подели улоге и одглуми га са својим друговима и другарицама из одељења.

Која је главна тема овога одломка? Она се може поделити у две уже тематске целине.

Бранислав Нушић

Епидемија – шта ли је то?

Како су деца дочекала вест о епидемији? А њихови родитељи? Да ли ико од њих схвата озбиљност епидемије? Зашто не схватају? Да ли си ти знао/знала шта је то епидемија пре него што је директор школе одгонетнуо значење ове стране речи?

„Ето – вели – секретар већа, млад професор, сад тек дошао са универзитета, па, ето, воли да стрпа страну реч и где не мора.

Па извади из џепа писаљку, превуче ону реч е п и д е м и ј а и исписа з а р а з а.“

Која је поука свима нама садржана у директоровим речима?

Како се на језику земље у којој живиш каже зараза? Да ли користите реч епидемија?

На храстовом стаблу...

Храстово стабло је место где се хајдучка дружина састаје сваког четвртка и недеље. Овога пута повод за састанак била је епидемија. На шта је све дечаче подсетила ова реч? Које ти је тумачење речи епидемије било најсмешније? Прочитај наглас тај део текста.

У овом одломку упознајеш све „хајдуке“, а из њиховог разговора о епидемији могуће је уочити какви су њихови међусобни односи.

Чеда 'Арамбаша се појављује последњи на храстовом стаблу. Зашто? Коју му је важну улогу писац доделио? Којом се особином он издваја од осталих дечака?

Добро је да знаш...

У најширем смислу дијалог је сваки разговор који се води између два лица. Дијалог је и књижевни облик. Он се у овом одломку води између дечака и његове мајке, између самих дечака, између дечаковог оца и директора школе, између дечака и 'Арамбаше. Дијалог доприноси развијању радње, кроз дијалог се истичу разлике међу личностима, и они у разговору откривају своје мисли и осећања. Која је основна тема свих дијалога који се воде? Које особине дечаки испољавају у разговору? Ко се највише сукобљава у дијалогу о томе шта је епидемија? Како се тај дијалог могао завршити да се 'Арамбаша није умешао?

Глумимо...

Поделите улоге и одглумите дијалоге из овог одломка.

Играјмо се...

Забуна је у одломку из Нушићевих *Хајдука* настала због неразумевања и погрешног тумачења речи епидемија. С којим речима су Нушићеви јунаци довели у везу реч епидемија? Које ти је тумачење речи епидемија било најсмешније?

Сети се и препричај ситуацију у којој је забуна настала због неразумевања неке речи.

Стварајмо...

Пишемо службено писмо

Свако службено писмо треба да садржи следеће опште податке:

- име пошиљаоца, адресу и телефон за контакте, адресу за електронску пошту. Сви ови подаци треба да се налазе на врху писма;
- име примаоца и адресу;
- место и датум писања (нпр.: Нови Сад, 8. мај 2010. или 8. 5. 2010).

Службено писмо започиње обраћањем особи којој је писмо намењено.

Кад се обраћаш службено, користи пуно име и презиме особе којој се обраћаш (нпр.: Поштована госпођо Милић,

Обраћам Вам се с молбом да...; писмо започни речима: *Поштовани*, ... уколико не знаш коме се тачно обраћаш.

У службеном обраћању веома је важно нагласити тему писма, наведи је у писму у виду наслова (нпр.: Одобравање одсуства).

Научили смо...

1. Којој књижевној врсти припада текст *Сџакларева љубав*? _____

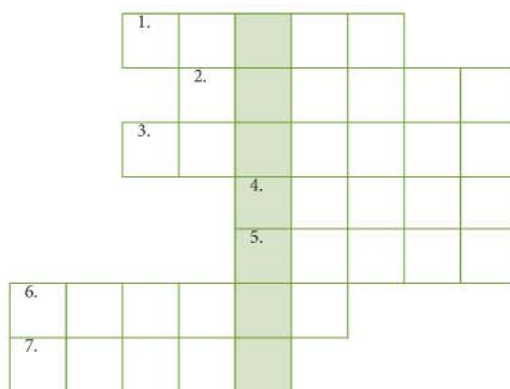
Шта је у њој бајковито? _____

2. „Љубав је крхкија од стакла. За њу је потребно много стрпљења, много нежности...“

Наведена реченица из *Сџаклареве љубави* представља:

- а) тему бајке,
б) основни мотив у бајци,
в) поруку бајке.

3. Попуни укрштеницу:

1. онај који ради у месари,
2. онај који прави намештај,
3. онај који израђује накит од злата,
4. онај који кува,
5. онај који лечи људе,
6. онај који прави брашно,
7. онај који прави хлеб и пециво.

У обојеним пољима добићеш назив још једног занимања: _____.

4. Пажљиво прочитај следећи одломак.

- Живела епидемија! – кликнусмо сви у један глас, па се у трку отиснусмо низ улицу како би што пре стигли кући да бацимо књиге.
- Живела епидемија! – узвикнуо сам ја кад сам стигао кући и бацио књиге увис тако високо да су удариле у плафон, а расуто лишће као снег засуло целу собу.
- Де, шта ти је! – пита ме мајка.
- Немамо школе због епидемије!
- Каква ти је то епидемија?
- Па епидемија, знаш ваљда шта је епидемија!
- Не знам – вели мајка – реци ми па ћу знати.
- Не знам ни ја, али не морам ни знати, главно је да због ње немамо школе.

Назив дела: _____

Писац: _____

5. Када правилно распоредиш слова, добићеш речи којима се означавају књижевнотеоријски појмови које сте учили:

г л ј и о д а	Д _____
о о н о г л м	М _____
р о в д а и е њ е п п	П _____
и с п о	О _____

РАЗРЕД

КАО ЗЛАТНЕ ТОКЕ

Душан Васиљев

Кључне речи: домовина, љубав, радост, споне, жеље, тајне, снови

ДОМОВИНА

Објашњење мање познатих речи и израза

груд, ж. род – грудва, грумен земље, за родну земљу се често каже родна груд;

разлејати се, разлеже се – ширити се, проносити се;

класје, с. род – збирна именица од клас (1. гроздаста цваст на врху стабљике жита (пшенице, јечма, ражи...), плод који се развија из такве цвасти. 2. клип кукуруза са зрном; окруњени клип кукуруза);

свенути, свенем – изгубити свежину и влажност, осушити се;

сјона, ж. род – веза

Домовина, то није мртва груд
која нас гвозденом руком веже;
то је љубав за облак, што плови овуда,
за песму, што се овде разлеже;

љубав за класје што богато буја,
за руже што су на гробљима свеле,
за тресак летњих, бесних олуја,
за тугу тица које се селе.

Домовина, то су све оне споне
којима нас живот за се спаја;
радост, кад наша звона зазвоне,
топлота мајчиног загрљаја.

Домовина, то су: жеље, тајне,
магла што преко поља плови;
то су наше бајке бескрајне,
домовина – то су сви наши снови.

Сава Шумановић, *Вечерњи облаци*, 1937,
Галерија слика „Сава Шумановић“, Шид.

Разговарајмо...

1. Све што смо навели **јесте** домовина. Подвуци шта је од тога песник одабрао за своје стихове:
 - а) – љубав за облак, за песму
– туга због палих јунака
– љубав за класје, за руже, за тресак олуја, за тугу тица
– лепота Сунчевог сјаја и ветар благ
 - б) – споне којима нас живот спаја
– зујање пчела
– радост, кад наша звона зазвоне
– летња киша
– топлота мајчиног загрљаја
– први пролећни цвет
 - в) – жеље, тајне
– знање и учење
– магла што преко поља плови
– снежне планине и сребрне јеле
– то су наше бајке бескрајне
– маштања и прве љубави
– сви наши снови
2. Пронађи у песми стих који говори о томе шта домовина **није**. Препиши га.
3. Какво је песниково осећање према домовини? Када песник изражава љубав, а када тугу? Пронађи те стихове и прочитај их наглас.
4. Међу појединим речима које се римују постоји значењска веза. Уочи ту везу и објасни је у својој свесци. Ми ћемо започети, а ти настави:
– *сјаја* и *загрљаја* (у загрљају се спајају две особе, загрљајем се изражава блискост, повезаност, пријатељство).

ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ВИШЕ

Домовина, то није мртва грудa...

Које је осећање песника покренуло да пева о својој домовини? Домовина се често назива родном грудом. Зашто песник истиче да она није мртва грудa? Какву везу са домовином осећа? Шта песник жели да истакне када супротставља следеће песничке слике:

„Домовина, то није мртва грудa
која нас гвозденом руком веже;
то је љубав за облак, што плови отуда,
за песму, што се овде разлеже...“

Песник ниже слике своје домовине које у њему изазивају љубав. Тако слика класја које богато буја изазива у њему осећање радости и задовољства. Али љубав и радост нису једина осећања која се у песнику јављају. Повежи осећања туге, страха, сигурности са одговарајућим песничким сликама.

У каквом су односу следеће песничке слике:

»...љубав за класје што богато буја,
за руже што су на гробљима свеле...«

Пронађи речи које најбоље илуструју уочени однос.

Домовина, то су све оне споне...

На који је начин песник довео у везу домовину са животом сваког човека? Запази којом песничком сликом се дочаравају човекове жеље, тајне и снови. Зашто су они доведени у везу са маглом што преко поља плови? Шта им је заједничко?

Живот се састоји од тренутака...

За песника је домовина заправо сам живот. Прочитај још једном песму у себи и наведи од каквих се тренутака човеков живот састоји.

Добро је да знаш...

Песма *Домовина* је лирска песма. У **лирској песми** нема причања о догађајима, нема фабуне; она је кратка и сва је усмерена на оне моменте којима се појачава основно осећање у њој.

Одреди тему ове лирске песме. По многим својим особинама теми је близак књижевни појам који називамо **мотив**. Лирска песма обично је састављена од низа мотива који говоре о истој теми појачавајући њен утисак. Први мотив у песми уједно је и **главни мотив**, преко кога се исказује тема песме. Даље се та тема развија увођењем нових детаља – мотива (по сличности или по супротности) и завршним мотивом даје се нека врста емоционалног закључка – **поенте**, којом песник открива смисао и изражава став према теми.

Откривајмо мотиве у песми...

Одреди главни мотив у песми *Домовина*.

Остале мотиве у песми распореди на оне:

- а) повезане по сличности,
- б) повезане по супротности.

Издвој мотив у којем је садржана поента песме.

Рецитујмо...

Одабери стихове из песме које ћеш научити напамет и припреми се да их што изражајније одрецитујеш.

Кључне речи: сељак, богаташ, неправда, беда, мука, искоришћавање

Алекса Шанџић

О, КЛАСЈЕ МОЈЕ

О, класје моје, испод голих брда,
Мој црни хљебе, крвљу поштрапани,
Ко ми те штеди, ко ли ми те брани,
Од гладних птица, моја муко тврда?

Скоро ће жетва. Једро зрње зрије;
У сунцу трепти моје родно село;
Но мутни облак притиска ми чело;
И у дну душе гром пада и бије...

Сјутра кад оштри заблистају српи,
И сноп до снопа као злато пане,
Снова ће тећи крв из моје ране...
И снова пати, сељаче, и трпи...

Сву муку твоју, напор црног роба,
Појешће силни при гозби и пиру:
А теби, само кô псу у синциру,
Баџиће мрве... О, срам и грдоба!

И нико неће чути јад и вапај,
Нити ће ганут бол пјану господу...
Сељаче, гољо, ти си прах на поду,
Тегли и вуци, и у јарму скапај...

О, класје моје, испод голих брда,
Мој црни хљебе, крвљу поштрапани,
Ко ми те штеди, ко ли ми те брани
Од гладних птица, моја муко тврда?

Разговарајмо о песми...

Које је осећање покренуло песника да напише ове стихове?
Како он доживљава свет и друштво у којем живи? Чије га муке и јади највише
боле? Зашто он саосећа и пати са сељаком?

Паја Јовановић, *Жетва*,
Вршачки њиријџихон,
десни пано, 1895,
Градски музеј, Вршац

Објашњење мање познатих речи и израза

џошџирајан, поштрапана, поштрапано – попрскан;
једар, једра, једро – пун, бујан, свеж;
зрње, с. род – збирна именица од зрно, зрневље;
срп, м. род – пољопривредна алатка којом се жање;

сној, м. род – повезани скуп стабљика пожњевеног жита;

џануџи, панем – пасти;

снова – изнова, поново;

џир, м. род – свечан, богат ручак, велика гозба;

синцир, м. род – ланац;

џрдоба, ж. род – ружноћа, наказност;

јад, м. род – патња, бол, туга, жалост;

вајај, м. род – израз људског бола, очаја;

џануџи, ганем – јако узбудити, дирнути;

џјан, пјана, пјано – пијан;

џоља, м. род – сиротан, сиромаш;

јарам, м. род – овде: ропство, угњетавање;

скајаџи, скапам – изгубити живот, умрети, страдати

О, класје моје испод голих брда...

Која је основна тема песме *О, класје моје*? Којим стиховима започиње прва строфа? Зашто се песник обраћа класју и хлебу? Зашто је његов црни хлеб поштрапан крвљу?

Колико муке и труда сељак мора да уложи да би обезбедио хлеб?

Скоро ће жетва. Једро зрње зрије...

Које нам осећање песник износи (открива) у другој строфи? У које се доба обавља жетва? Каква је слика песниковог села? Које осећање у теби буди слика села окупаног сунцем? Зашто долази до промене у песниковом расположењу? Који стихови говоре о песниковом осећању? Пронађи их и прочитај наглас. У стиху: „Но мутни облак притиска ми чело“ брига је видљива и на песниковом лицу. А како разумеш стих: „И у дно душе гром пада и бије...“?

Којим стиховима песник приказује приказ жетве? Којим сликовитим речима описује срп и снопове? Зашто се он поново осећа тужно и несрећно? Зашто ће „снова тећи крв из моје ране“? Ко изазива патњу и муку сељака? Због чега сељак пати и трпи?

Сву муку твоју... појешће силни при гозби и пиру...

Ко ће уживати у плодовима сељаковог рада? Зашто их песник назива силним? Којим речима песник приказује положај сељака у односу на богаташе? Какав је положај пса у ланцима? Шта ланци представљају? Зашто су ланци симбол ропства? Шта ће на крају остати сељаку, након гозбе и пира?

И нико неће чути јад и вапај...

Какав је однос богатих „господе“ према сељаковом раду? Дали и они саосећају са муком и патњом сељака? Који стихови говоре о томе? Пронађи их и прочитај наглас. Зашто песник каже:

„Сељаче, гољо, ти си прах на поду,
тегли и вуци, и у јарму скапај...“

Чије ставове овим речима песник исказује? Да ли се речју „гољо“ исказује позитиван или негативан став према ономе кога тако ословљавамо? Шта значи бити прах на поду? Да ли песник овим речима изражава презир или болно саосећање са онима којима се обраћа?

Каква је судбина сељака?

Којим се стиховима завршава песма? Зашто песник прву строфу понавља и на крају песме? Како схваташ песниково питање у последња два стиха песме?

Тражимо епитете

Пронађи све епитете, речи и изразе којима песник именује:

сељака – _____

господу, богаташе – _____

Вежбајмо...

Допуни следеће рећенице:

зрно: једнина

зрна: множина

зрневље: збирна именица

Зрно по _____ погача, камен по _____ палача.

Покупила је неколико _____ кукуруза са пода.

Обилато је нахранила коке _____ кукуруза.

камен: једнина

каменови: множина

камење: збирно

Бацила је _____ у воду.

Неколико _____ било је разбацано по дворишту.

На плажи је била огромна гомила _____.

Састави реченице у којима ћеш употребити седеће облике:

а) клас: једнина _____

класови: множина _____

класје: збирно _____

б) цвет: једнина _____

цветови: множина _____

цвеће: збирно _____

в) лист: једнина _____

листови: множина _____

лишће: збирно _____

Ђура Јакшић

Кључне речи: залазак
Сунца, вече, туга

ВЕЧЕ

Као златне токе, крвљу покапане,
Доле пада Сунце за гору, за гране.

И све немо ћути, не миче се ништа,
Та, најбољи витез паде са бојишта!

У срцу се живот застрашеном таји,
Само ветар хуји... То су уздисаји...

А славуји тихо уз песмицу жале,
Не би ли им хладне стене заплакале.

Немо поток бежи – ко зна куда тежи?
Можда гробу своме – мору лађаноме!

Све у мртвом сану мрка поноћ нађе,
Све је изумрло – сад Месец изађе!...

Смртно бледа лица, горе небу лети...
Погинули витез... ено се посвети!...

(1857)

Златне токе крвљу покапане...

Пажљиво читај песму Ђуре Јакшића и покушај да објасниш на каквој се сличности заснива поређење сунца које залази и златних тока покапаних крвљу.

Који глагол је песник употребио да означи залазак Сунца? Образложи његов избор.

„Све **немо ћути**, не миче се ништа.“ Која су чула укључена у овој строфи?

Шта је изазвало свеопшту тишину?

Песник небо доживљава као бојиште, а Сунце као _____
који је погинуо.

Објашњење мање познатих речи и израза

џока, ж. род – део јуначке опреме (златни накит и заштита која се носи на грудима) направљен од спојених округлих плочица;

џокајџи, покапам – испрскасти капима;

виџез, м. род – средњовековни племић, ратник на коњу;

бојиште, ср. род – место на којем се води бој, битка;

џајџи се, таји се – скривати се;

хујаји, хујим – упорно и пригушено шумити у јаким налетима;

лађан, лађана, лађано – хладан;

мрк, мрка, мрко – таман, мрачан;

џосвејџи се, посветим се – постати светац

Само ветар хуји... то су уздисаји...

У трећој строфи преплићу се звук и осећања. Каква осећања су у питању? Ко је њихов носилац? Како песник доживљава хујање ветра које се чује? Чије особине му приписује?

Потражи и друге слике у којима је песник природи дао људске особине:

хладне стене _____;

поток _____;

месец има _____ лице.

Стилска фигура којом се нечему што је неживо (предметима и појавама) приписују људске особине назива се **персонификација**. Таквим поступком постиже се сликовитост и лепота у песничком изражавању.

Куда бежи поток и како песник доживљава његово уливање у море?

Чија појава нарушава слику општег сна и црнила?

Витез се посвети...

Последња строфа представља неку врсту преокрета; у њој је садржана поента песме.

Ко се појављује у лику Месеца смртно бледа лица?

Погледај још једном објашњење речи *йосвейиийи се*. Кога црква проглашава светитељем? На основу чега?

Стварајмо...

Опиши залазак или излазак Сунца.

Добро је да знаш...

Као што сликар ствара слику бојама и линијом, тако и песник слика речима. Слика уобличена речима је **песничка слика**. Она оживљава облик или садржај који већ постоји у нашем памћењу. Песничка слика је слика виђена песниковим очима, она је његов доживљај предмета, бића или појаве и носи симболично значење. Тако, на пример, ми видимо залазак Сунца, а то исто Сунце које залази, виђено песниковим очима, витез је који гине на бојишту. Песничка слика свакој појави даје и неко своје посебно значење.

Сава Шумановић, *Пејзаж*, 1939, Галерија слика „Сава Шумановић“, Шид

МАРКО КРАЉЕВИЋ И БЕГ КОСТАДИН

Коње јашу до два побратима,
бег Костадин и Краљевић Марко;
бег Костадин беседио Марку:
„Побратиме, Краљевићу Марко,
да ти мени о јесени дођеш,
о јесени, о Дмитрову данку,
а о моме крсном имену,
па да видиш части и поштења,
а и лепа, брате, дочекања
и господске ђаконије редом.“
Ал' беседи Краљевићу Марко:
„Не хвали се, беже, дочекањем!
Кад ја тражих брата Андријаша,
ја се десих у двору твојему
о јесени, о Дмитрову данку,
а о твојем крсном имену,
видео сам твоје дочекање,
и видех ти до три нечовештва.“
Ал' беседи беже Костадине:
„Побратиме, Краљевићу Марко,
та каква ми нечовештва кажеш?“
Вели њему Краљевићу Марко:
„Прво ти је, брате, нечовештво:
дођоше ти до две сиротице
да ј' нахраниш хлеба бијелога
и напојиш вина црвенога;
а ти велиш двома сиротама:
„Ид' одатле, један људски гаде!
Не гад' те ми пред господом вина!“
А мени је жао, беже, било,
жао било двеју сиротица,
па ја узех до две сиротице,
одведох их доле на чаршију,

Објашњење мање познатих речи и израза

- беј*, м. род – господар;
њобратиим, м. род – при-
јатељ узет за брата, који
је с неким као брат;
крсно име, с. род – крсна
слава;
дочекање, с. род – дочек
гостију;
асњал, м. род – сто;
ђаконија, ж. род – најбоље
јело, посланица;
нечовештво, с. род – ру-
жно, нечовечно дело;
чаршија, ж. род – трговач-
ки део града;
скерлеј, м. род – скупочена
тканина црвене боје;
њрикрајак, м. род – скрови-
то место;
хазна, ж. род – благо, бо-
гатство;
замејнуњи хазну, замет-
нем хазну – стећи бо-
гатство, имање;
њорња њриња, ж. род –
важнија места за сто-
лом;
доња њриња, ж. род – спо-
редна места за столом

нахраних их хлеба бијелога
и напојих вина црвенога,
па покројих на њих чисти скерлет,
па их онда послах двору твоме
а ја, беже, гледам из прикрајка
како ћеш их онда дочекати;
а ти узе једно сирочади,
узе њега за лијеву руку,
друго узе за десницу руку,
однесе их у дворе за столе:
„Јед’те, пијте, господски синови!“
Друго ти је беже, нечовештво:
што су били стари господари,

па су своју хазну изгубили,
и на њима стари скерлет беше,
оне мећеш у доњу трпезу;
а који су нови господари
и одскора хазну приметили
и на њима нови скерлет беше,
оне мећеш у горњу трпезу,
пред њих носиш вино и ракију
и господску ђаконију редом.
Треће ти је, беже, нечовештво:
ти имадеш и оца и мајку,
ниједнога у астала нема
да ти пију прву чашу вина.“

Проверимо да ли смо разумели песму...

Зашто Марко Краљевић одбија бегов позив на славу? Шта замера Марко Краљевић бегу Костадину? Наведи та три нечовештва. Кога штити Марко у овој песми?

Која тврдња се односи на Марка Краљевића, а која на бега Костадина? Стави звездицу на одговарајуће место у табели.

	Марко Краљевић	Бег Костадин
слави славу		
позива госте на славу		
одбија позив		
чини нечовештва		
човечан је		
не поштује родитеље		
саосећа са сиромашнима		

Препричавајмо...

Препричај ову песму сажето.

ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ВИШЕ

Да ти мени о јесени дођеш...

На какву прославу бег Костадин позива Марка Краљевића? Шта му обећава?

Како ће га дочекати и угостити?

Зашто се Марко захваљује и одбија позив? У којој прилици је Марко већ видео бегово дочекање? Које је прво нечовештво Марко замерио бегу? Шта је Марко учинио са двома сиротицама које је бег отерао с врата? Како их је бег примио кад их је Марко обукао у господско одело? Које своје особине бег овде открива?

Како се бег опходи према онима који су изгубили богатство, а како према онима који су га тек стекли?

Које је треће бегово нечовештво? Које од ова три нечовештва ти се чини најтежим? Објасни зашто.

Човек и нечовек

Марко је у овој песми и речима и примером показао шта је човек, а шта нечовек.

Које су од следећих особина пожељне, а које нису? Које се особине могу приписати Марку, а које бегу Костадину?

хуманост – особина онога који је спреман да помогне другима

похлепност – особина оног који жели све да приграби себи

пожртвованост – особина онога који је спреман да се жртвује за друге

искреност – особина онога који говори оно што заиста мисли

дволичност – особина онога који не говори оно што мисли; једно говори, а друго ради

скромност – особина онога који не тражи превише

хвалисавост – особина онога који воли себе да хвали, истиче

Бег у овој песми открива да је њему једино стало до:

славе

богатства

ближњих

Подвуци одговор који сматраш тачним. Поткрепи свој одговор наводећи ситуације у песми у којима се то најбоље види.

Стварајмо...

Састави план, и према плану препричај песму *Марко Краљевић и беј Костадин*. Покушај и да је наставиш. Шта мислиш да се догодило кад је бег саслушао Маркове замерке?

Треба да знаш...

Крсно име

Бег Костадин позива Марка на крсно име (славу). Он слави Дмитров данак (Митровдан). Славе представљају изузетно важан верски празник код православних Срба. Као што је свака црква посвећена одређеном светитељу, кога слави као свога заштитника, тако и породица има свога заштитника, кога поштује и редовно, с колена на колена, са оца на сина, сваке године слави. И у најтежим условима, сиромаштву и беспарици, српске породице славе и поштују своје светитеље. Зато се домаћин, свечар, стара преко целе године како ће прославити крсно име, а уочи славе он позива своје пријатеље и рођаке. Тога дана отворена су врата домаћина и путнику намернику. Угледањем на заштитника свога дома, домаћин и његова породица чине добра дела и помажу, колико могу, сиромасима и невољницима.

Шта си сазнао/сазнала из овог текста о крсној слави? За кога су тога дана отворена домаћинова врата? Размисли још једном о поступцима бега Костадина. Како се он понео према сиромасима?

Коју крсну славу слави твоја породица? Опиши како је прослављате.

Богатимо речник

Речи које наводимо сродне су с речју *крси*: *крси*и*и*и*и*, *и*рекрси*и*и*и*и се, *крси*и*и*ен, *крси*и*и*ење, *крси*и*и*и*и*ељ. Састави по једну реченицу са сваком од наведених речи.

ОРАЊЕ КРАЉЕВИЋА МАРКА

Вино пије Краљевићу Марко
са старицом Јевросимом мајком;
а кад су се напојили вина,
мајка Марку стаде бесједити:
„О мој синко, Краљевићу Марко,
остави се, синко, четовања,

јер зло добра донијети неће,
а старој се досадило мајци
све перући крваве хаљине;
већ ти узми рало и волове,
пак ти ори брда и долине,
те сиј, синко, шеницу бјелицу,
те ти рани и мене и себе“.

То је Марко послушао мајку:
он узима рало и волове;
ал' не оре брда и долине,
већ он оре цареве друмове.
Отуд иду Турци јањичари,
они носе три товара блага,
па говоре Краљевићу Марку:
„Море, Марко, не ори друмова!“
„Море, Турци, не газ'те орања!“
„Море, Марко, не ори друмова!“
„Море, Турци, не газ'те орања!“

А када се Марку досадило,
диже Марко рало и волове,
те он поби Турке јањичаре,
пак узима три товара блага,
однесе их својој старој мајци:
„То сам тебе данас изорао!“

Објашњење мање познатих речи и израза

напојити се, напојим се –
напити се;

бесједити, бесједим – гово-
рити;

четовање, с. род – вођење
чете, ратовање;

рало, с. род – некада др-
вена а сад метална пољо-
привредна алатка којом
се оре, преврће земља,
плуг;

јањичар, м. род – војник
турске војске која је
основана од потурчених
и заробљених хришћана,
касније су у њу при-
мани и Турци

Вино пије Краљевићу Марко...

Марко Краљевић је највећи јунак у српској народној књижевности. О њему су испеване многе песме у којима од његове сабље и буздована дрхте сви његови непријатељи.

Обично га у песмама налазимо у борби с Турцима. Шта ради Краљевић Марко у овој песми?

Остави се сине четовања...

Како Марка саветује мајка Јевросима?

Шта је мајци досадило?

Размисли мало боље о мајчином савету. Није њој заправо досадило то што мора да пере _____, већ се она плаши _____.

Је ли Марко послушао мајку? Одговори стиховима из песме.

Шта је Марко изабрао да оре?

Размисли и реци зашто Марко не оре брда и долине, већ цареве друмове?

Отуд иду Турци јањичари...

Како је почео Марков сукоб с Турцима?

Шта је Марко учинио кад су му досадиле њихове претње?

То сам тебе данас изорао...

Шта је Марко изорао?

Којим речима Марко предаје мајци „изорано“ благо?

Да ли је Марко добро поступио што је отео благо Турцима?

Размисли и о томе откуд Турцима толико блага. Од кога су га отимали?

Навешћемо особине које је Марко показао у овој песми, а ти потражи стихове који то доказују.

одлучност

храброст

духовитост

надмоћност

Да ли је Марко у овој песми показао послушност или непослушност према мајци? Образложи своје мишљење.

Марко не може да се окане четовања и борбе:

- а) јер тера инат мајци, баш неће да је послуша;
- б) јер не подноси турску власт и не може да гледа како они, с благом које су отели од народа шетају његовом земљом;
- в) јер је похлепан и жели благо за себе.

Заокружи одговор који сматраш тачним и објасни зашто тако мислиш.

Маркова снага и јунаштво су огромни.

Он у овој песми побеђује Турке:

- а) водећи с њима дугу и тешку битку,
- б) као од шале.

Заокружи слово испред тачне тврдње и поткрепи је стиховима из песме.

Стварајмо...

Можеш ли да замислиш Марка Краљевића? Опиши његов изглед у неколико реченица.

НАЈВЕЋА ЈЕ ЖАЛОСТ ЗА БРАТОМ

Сунце зађе за Невен, за гору;
јунаци се из мора извозе.
Бројила их млада Ђурђевица.
Све јунаке на број набројила,
до три њена добра не наброји:
прво добро – Ђурђа господара,
друго добро – ручнога ђевера,
треће добро – брата рођенога.
За Ђурђем је косу одрезала,
за ђевером лице изгрдила,
а за братом очи извадила.
Косу реже, коса опет расте;
лице грди, а лице израста;
али очи не могу израсти,
нити срце за братом рођеним.

Срџкиња

Објашњење мање познатих речи и израза

Ђора, ж. род – планина;
ручни ђевер, м. род – мужевљев брат, девер;
изгрдити, изгрдим – овде: унаказити, учинити ружним

Одговоримо на питања...

У које доба дана се дешава радња у песми?
Одакле се враћају јунаци?
Ко их дочекује?
Ко се није вратио из рата?
Како жали млада Ђурђевица свога господара?
Шта је у знак жалости учинила за ручним девером?
Кога највише жали? Прочитај стихове који о томе говоре.

ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ВИШЕ

Сунце зађе за Невен, за гору...

Прочитај песму пажљиво више пута. Ко је главна јунакиња ове породичне драме? Обрати пажњу на доба дана када младој Ђурђевици стижу вести о несрећи која ју је задесила. Већ се у првом стиху наслућује трагедија. Дан прелази у ноћ, а тама се увлачи и у срце младе Ђурђевице. Ко се враћа из боја? Кога је све млада Ђурђевица изгубила? Наведи их редоследом којим се набрајају у песми.

Очи не могу израсти, нити срце за братом рођеним

Троструки губитак повлачи и троструко жртвовање делова тела несрећне жене.

Жалећи мужа, жртвује _____. У народу постоји обичај да жена која остане без мужа у знак жалости сече косу.

За девером је _____ лице. Нагрђивање лица упућује на улогу девера у свадби – он је први који од младожењиног рода види невестино лице.

У жалости за братом жртвује _____. Ова жртва готово је равна смрти – нестанку светлости из њеног живота и уласку у свет таме.

Неки делови тела које млада Ђурђевица жртвује делимично се обнављају, а неки не. Наведи шта израста, а шта више не може израсти.

Оплакивање најближих у складу је са дубином бола и јачином љубави према сваком од изгубљених чланова породице. Поредак којим се изгубљена добра наводе и жртве која млада жена у болу чини нису случајни.

Уписујући бројеве на предвиђена места, одреди значај који сваки од изгубљених чланова породице и жртвованих делова тела имају за младу Ђурђевицу. Почни од најважнијег.

___ девер	нагрђивање лица
___ брат	жртвовање очију
___ муж	резање косе

Наведи стих којим се ова народна песма завршава. Која рана никада неће зарастати?

Добро је да знаш

Песма *Највећа је жалост за браћом* је **породична лирска народна песма**.

Песме које припадају овој врсти песама певају о животу у породици.

Најчешћи мотиви који се у њима јављају су материнска и сестринска љубав.

Богатимо речник

Стара српска породица била је бројна, имала је много чланова. У народним песмама ћеш срести различите називе за родбину који се данас ретко могу чути: јетрва, заова, братучед, пашеног...

Девер је мужевљев брат. Знаш ли називе за следеће чланове породице:

Мајчина или очева сестра теби је _____. Њен муж је _____.

Очев брат је _____, а његова жена _____.

Мајчин брат је _____, а његова жена _____. Њихова деца су теби браћа и сестре од _____, _____ или _____.

СМРТ МАЈКЕ ЈУГОВИЋА

или Боже, чуда великога!
Кад се слеже на Косово војска,
у тој војсци девет Југовића
и десети стар Јуже Богдане;
моли Бога Југовића мајка
да јој Бог дâ очи соколове
и бијела крила лабудова,
да одлети на Косово равно,

и да види девет Југовића
и десетог стар-Југа Богдана.
Што молила, Бога домолила:
Бог јој дао очи соколове
и бијела крила лабудова.
Она лети над Косово равно,
мртви нађе девет Југовића
и десетог стар-Југа Богдана,
и више њи девет бојни копља,
на копљима девет соколова,
око копља девет добри коња,
а поред њи девет љути лава,
и залаја девет љути лава,
и закликта девет соколова;
и ту мајка тврда срца била,
да од срца сузе не пустила,
већ узима девет добри коња,
и узима девет љути лава,
и узима девет соколова,
пак се врати двору бијеломе.
Далеко је снае угледале,
мало ближе пред њу ишетале:
заукало девет сиротица,
завриштало девет добри коња,
залајало девет љути лава,
закликтало девет соколова;
и ту мајка тврда срца била,
да од срца сузе не пустила.

Објашњење мање познатих речи и израза

- слећи се*, слегнем се – спу-
стити се;
закликтаиши, закликћем –
огласити се кликтањем,
звонким гласом;
снаа, ж. род – снаја, снаха;
заукаиши, заукам – почети
гласно испољавати бол,
патњу, несрећу;
зеленко, м. род – коњ сиве
длаке;
љуба, ж. род – овде: супруга;
шеница, ж. род – пшеница;
зоб, м. род – врста житарице
која се даје коњима;
зобайши, зобам – овде: јести
зоб;
криоце, с. род – овде: део тела
човека када седи, крило;
ишијо – тихо;
бесједийши, бесједим – гово-
рити;
устринуши, устргнута, устр-
гнуто – откинут;
одољейши, одолим – успешно
се одупрети нечему (опа-
сности, искушењу, болести
и сл.);
својије – својих

Кад је било ноћи у поноћи,
ал' завришта Дамјанов зеленко;
пита мајка Дамјанове љубе:
„Снао моја, љубо Дамјанова,
што нам вршти Дамјанов зеленко?
Ал' је гладан шенице бјелице,
али жедан воде са Звечана?“
Проговара љуба Дамјанова:
„Свекрвице, мајко Дамјанова,
нит' је гладан шенице бјелице,
нити жедан воде са Звечана,
већ је њега Дамјан научио
до поноћи ситну зоб зобати,
од поноћи на друм путовати;
пак он жали свога господара
што га није на себи донио.“
И ту мајка тврда срца била,
да од срца сузе не пустила.
Кад ујутру данак освануо,
али лете два врана гаврана:
крвава им крила до рамена,
на кљунове б'јела пена тргла;
они носе руку од јунака

и на руци бурма позлаћена,
бацају је у криоце мајци.
Узе руку Југовића мајка,
окретала, превртала с њоме,
па дозивље љубу Дамјанову:
„Снао моја, љубо Дамјанова,
би л' познала чија ј' ово рука?“
Проговара љуба Дамјанова:
„Свекрвице, мајко Дамјанова,
ово ј' рука нашега Дамјана,
јера бурму ја познајем, мајко,
бурма са мном на вјенчању била.“
Узе мајка руку Дамјанову,
окретала, превртала с њоме,
пак је руци тијо бесједила:
„Моја руко, зелена јабуко,
гдје си расла, гдје л' си устргнута!
А расла си на криоцу моме,
устргнута на Косову равном!“
Ал' ту мајка одољет не могла,
препуче јој срце од жалости
за својије девет Југовића
и десетим стар-Југом Богданом.

Разговарајмо о песми...

Какав је утисак оставила ова песма на тебе? Шта те је изненадило, а када ти је било најжалосније?

Мили боже, чуда великога!

Којим речима започиње ова песма? На шта се ово чуђење може све односити?
О чему пева народни певач у овој песми?

Бог јој дао очи соколове и бијела крила лабудова...

Шта је молила и измолила од Бога мајка Југовића? Шта она жели да сазна?
Како се осећала пре него што је стигла на Косово поље? Заокружи одговоре
које сматраш тачним.

- а) страх и узнемиреност;
- б) не може с миром да дочека повратак јунака с Косова;
- в) жели да буде сведок догађаја на Косову;
- г) не жели од другог да чује о исходу боја.

Она лети на Косово равно...

Објасни смисао мајчиног „лета“ (одласка) на Косово. Какав призор је мајка Југовића затекла на Косову? Пронађи те стихове, прочитај их гласно и реци како разумеш стихове:

„и ту мајка тврда срца била
да од срца сузе не пустила.“

Који се број у стиховима понавља? Шта се тим понављањем постиже?
Како се мајка враћа „двору бијеломе“? Ко је у двору дочекује? Опиши драматичну сцену пред двором. Чему је мајка и тада одолела?

Завришта Дамјанов зеленко...

Шта је мајку усред ноћи пробудило? С ким мајка разговара и шта из разговора сазнаје?
Зашто жали Дамјанов зеленко? Како је мајка поднела ове речи?

Кад ујутру данак освануо...

Шта доносе два врана гаврана? Кога мајка дозива? По чему љуба препознаје Дамјанову руку? Потресним и тужним речима мајка жали над руком свога сина. Ово је најтежи тренутак за мајку. Чему више не може да одоли? Како се песма завршава?

Песме о Косовском боју

Песма *Смрти мајке Југовића* припада циклусу песама о Косовском боју.
Шта знаш о Косовском боју? Зашто је то важан историјски догађај? Да ли знаш ко се сукобио на Косову и какав је био исход битке? Знаш ли да наведеш неке јунаке који су учествовали у овом боју? У песми се опевају стари Југ-Богдан и његових девет синова.

Вежбајмо...

Попуни празна места глаголима којима се означава почетак радње по угледу на урађене примере: закликати – почети кликтати, залајати – почети лајати, _____ – почети врештати, _____ – почети плакати, _____ – почети кукати

Знаш ли како се која животиња оглашава? Повежи име животиње са начином њеног оглашавања.

кликтати	коњ
грактати	голуб
лајати	соко, орао
гукати	пас
њиштати	гавран

Добро је да знаш...

У глаголима који су наведени у претходној вежби опонашају се гласови које испуштају животиње. И други звуци из природе могу се, такође, „сликати“ помоћу гласова (пљуштати, звонити, хујати, брујати, шкљоцати...). Такав стилски поступак назива се **ономатопеја**.

Богатимо речник

Повежи сваки израз са одговарајућим значењем:

бити тврда срца

бити драг

бити мека срца

бити кукавица

бити срца удовичка

бити преосетљив

прирасти за срце

бити неосетљив

Кључне речи: кнез Лазар, Косовски бој, Бајазит, победа и пораз, смрт јунака, вечни живот

Љубомир Симовић

БОЈ НА КОСОВУ

(Одломак из истоимене драме)

Вук Бранковић је издао српску војску и повукао се са својим војницима. Милош Обилић је испунио свој завет дат кнезу Лазару – убио је турског султана Мурата, али је и сам убијен под султановим шатором. Команду над турском војском преузима султанов син Бајазит. Бајазит сазнаје да је ухваћен српски кнез Лазар, а да је српска војска у расулу.

(Јаничари уводе окованог Лазара. Он је исцејан, рањен, крвав, без каице. Са њим је, иакође крвав и сав у ранама, слуша Милутићин.)

БАЈАЗИТ

Синоћ у злату, у свили и кадифи,
а јутрос блатњав и крвав, у
цеверу гвожђу!
Синоћ на престолу, а јутрос у медвеђој јами!
Једна је истина увече, друга ујутру!
Синоћ се овом накиту ниси надао?

ЛАЗАР

И ово је, Бајазите, од Бога!

БАЈАЗИТ

Да си знао синоћ што знаш јутрос,
не би се јутрос нашо на овом путу!
Ти знаш куд он води? И докле иде?

ЛАЗАР

Знам. Знао сам и синоћ.

БАЈАЗИТ

А шта си знао?

Објашњење мање познатих речи и израза

јаничар, м. род – војник турске војске састављене од заробљеника и потурчењака;

цевер, м. род – челик из Дамаска;

џресидо, м. род – владарска свечана столица, симбол његове власти и моћи;

вишњи животи, м. род – вечни живот, живот после смрти;

нижњи животи, м. род – живот на земљи;

не вреди ни жиљлива трашка – безвредан;

џлајшићи џлавом – изгубити живот;

дрењина, ж. род – црвена дугуљаста бобица, плод дрена;

џруило, с. род – овде: мртво тело човека, леш;

Лаб, м. род – река на Косову;

Ситница, ж. род – река на Косову;

чагор, м. род – шатор;

џруина, ж. род – трупло;

кечија, ж. род – врста речне рибе;

озарићи, озарим – овде: постати ведар, радостан, срећан

ЛАЗАР
Да овим страдањем купујем вишњи живот!

БАЈАЗИТ
Какав вишњи живот?
Глава ће ти с пања пасти доле у прашину!
Ту, у прашину, где су ти сада ноге!
Па је ли ту, у прашини, под ногама,
тај вишњи живот?
Твој живот, ни вишњи ни нижњи, не вреди
ни жижљива грашка!

ЛАЗАР
Живот човеку вреди онолико
колико је спреман да га плати!

БАЈАЗИТ
А ти си спреман да га платиш главом?
Ја то никако не могу да разумем!
Ако је цена твог живота твоја смрт,
кажи ми, ако можеш, шта ти имаш
од тако скупо плаћеног живота?
Мртав не можеш ни да солиш,
ни да бибериш,
ни да се Богу молиш!

ЛАЗАР
Кад би ти знао колико је скупа
и једна обична дрењина, у животу
онога ко живот плаћа својом смрћу!
У том животу и варница која се гаси,
и пахуља која се топи,
вреде више него круна у твојом!

БАЈАЗИТ
Остави ти те варнице и пахуљице!
И чињеницама погледај у очи!

А чињенице, очигледне и опипљиве,
чињенице без главе, чињенице без ногу и
руку,
леже у крви по целом Косову!

ЛАЗАР
А зар ти не пада на памет да се упиташ шта
смо то данас платили тако скупо?

БАЈАЗИТ
Шта је да је, није вам се исплатило!

ЛАЗАР
Кад упоредим нашу победу и твој пораз...

БАЈАЗИТ
Пораз? Мој?

ЛАЗАР
Твој пораз је, Бајазите, у томе
што не видиш у чему је наша победа!

БАЈАЗИТ
Победа?
Ово победа?
Каква победа?
Јесмо ли се ми
тукли на истом пољу, у истом боју?
Биће да си изгубио превише крви,
па ти се мути!

Погледај околу, око себе, по Косову!
Па зар је ово, Лазаре, твоја победа?

Личи ли ово, Лазаре на победу?

Како ли тек изгледа твој пораз,
ако ти победа изгледа овако!
Јесу ли ова трупа по Лабу и Ситници
тела победника?
Ове одсечене руке, и сломљене ноге,
јесу ли руке и ноге победника?
Оборите чадор!

Ова глава,
што с копља гледа на земљи сопствену
трупину,
да није и ово глава победника?

ЛАЗАР

Јесте, Бајазите!

И погледај је добро, да је упамтиш!

Не виђа се оваква глава сваког јутра!

Нема овако лепе смрти сваки дан!

Ти жив, Бајазите, можеш да солиш
и бибериш!

Да живот бројиш зрнима бисера,

и да га мериш мерицама злата!

Ал' тешко ћеш наћи живот скупљи од овог
који је плаћен Обилићевом главом!

БАЈАЗИТ

Ако тај живот, о коме говориш, заиста
вреди

толико колико кажеш да вреди,

зашто га толико није платио и Бранковић?

Значи да Бранковић мисли да не вреди?

ЛАЗАР

Вуков не вреди, ал' вреди Обилићев!

Мртав је Обилић живљи од живог Вука!

Лепша је његова смрт, но Вуков живот!

Приђи, Бајазите, и погледај како је лепа
глава којом се купује царство небеско!

БАЈАЗИТ

За ту главу, којом ти купујеш небо,
нико ти не би дао ни главицу лука!

ЛАЗАР

Ова се глава не полаже у гроб, него у
темељ!

Ова глава небу и земљи показује
коју смо мету и цену поставили!

Нема овакве победе сваки дан!

Ђорђе Крстић,
Обрејеније главе кнеза Лазара,
1905, Народни музеј у Београду

БАЈАЗИТ

Ова глава много прича! Одсеците је!

*(Јаничари Лазара одводе до њања, и њед
њанем ја обарају на колена. Слуја Милујин
клекне њед Бајазииа.)*

СЛУГА МИЛУТИН

Допусти ми, честити царе...

БАЈАЗИТ
Ко си ти?

СЛУГА МИЛУТИН
Слуга Милутин!

БАЈАЗИТ
Ако хоћеш да молиш за његов живот,
само ћеш узалуд отворати уста!
Могу да те чујем колико и кечигу!

СЛУГА МИЛУТИН
Допусти ми, честити царе Бајазите,
да на ове грешне и рањене руке
дочекам свету Лазареву главу!

БАЈАЗИТ
Па дочекај!
Не видим да ће јој од тога бити лакше!
(Прилази Лазару, који клечи њед њањем.)
Кажн сад, Лазаре, ко је победник:
ти, с главом на пању,
или ја, с круном на глави?

ЛАЗАР
Ово, што је за тебе пањ,
за мене је праг!
А што се тиче победе, Бајазите...
Ми смо се тукли у различитим биткама!
Ти си победио у твојој, ја сам у мојој!

(Прекрсти се.)

Хвала ти, Господе, што сам дочекао
да ме на овом прагу
огреје и озари вече сунчаног дана!

(Положи главу на њањ. Слуга Милутиин извади из недара свилену мараму и рашири је испред Лазареве главе. Целати замахне сабљом, одсече Лазареву главу, и она њада у мараму раширену на Милутииновим рукама.)

БАЈАЗИТ
Ево још једне победничке главе!
Синоћ на престолу, а данас на пању!

СЛУГА МИЛУТИН
Данас на пању, а вечерас у облаку!

Победа или пораз?

Ко су главни ликови у овај драмском комаду? Када се одиграва радња приказана у одломку? Ко је приказан као победник, а ко као губитник? На које све начине Бајазит исказује своју надмоћ? Пронађи речи којима Лазар показује да није губитник? Због чега Бајазит не може да разуме Лазареве речи? Које особине он при томе испољава? Које Лазареве особине долазе до изражаја у разговору с Бајазитом? Како разумеш Лазареве речи:

„Кад би ти знао колико је скупа
и једна обична дрењина, у животу
онога ко живот плаћа својом смрћу!
У том животу и варница која се гаси,
и пахуља која се топи,
вреде више него круна у твојом!“

Зашто Бајазит не може да види у чему је Лазарева победа?

Царство небеско

Који се још косовски јунаци спомињу у комаду? Ко се сматра издајником на Косову пољу? Зашто Лазар каже да је лепша смрт Милоша Обилића но живот Вука Бранковића?

Које је царство милије Лазару? Шта Лазар поручује Бајазиту речима:

„Нема овакве победе сваки дан!“

У ком тренутку Лазар изговара ове речи? Када се појављује слуга Милутин? За шта Милутин моли Бајазита? Пронађи и наведи те стихове.

Како ти разумеш то да и Лазар и Бајазит себе доживљавају као победнике? Објасни Лазареве речи:

„Ми смо се тукли у различитим биткама.“

Којим речима се одломак завршава? Како је Лазар задобио вечни живот и царство?

Размишљајмо...

Шта је све у овом комаду супротстављено?

победа – _____

живот – _____

губитник – _____

царство земаљско – _____

господар – _____

Научили смо...

1. Из које су песме наведени стихови?

„Домовина, то су: жеље, тајне,
магла што преко поља плови;
то су наше бајке бескрајне,
домовина – то су сви наши снови.“

2. Песма *Домовина* Душана Васиљева је лирска песма. Које осећање је најизраженије у њој? _____

Због тога се ова песма сматра и посебном врстом лирске песме.
Она је: љубавна, родољубива, описна (дескриптивна) песма. Подвуци тачан одговор.

3. На коју се песму односе следеће кључне речи: сељак, богаташ, неправда, беда, мука, искоришћавање? _____

4. Допуни следеће стихове:

„Као _____ токе, крвљу покапане,
Доле _____ за гору, за гране.

И све немо ћути, не миче се ништа,
Та, најбољи _____ паде са бојишта!“

Која је песничка слика дочарана овим стиховима? _____

Лирска песма у којој се описује природа назива се _____.

Из које су песме наведени стихови, и ко је ову песму написао?

5. Повежи стихове са песмом којој припадају:

„Коње јашу до два побратима,
бег Костадин и Краљевић Марко.“

Смрти мајке Јујовића

„Вино пије Краљевићу Марко
са старицом Јевросимом мајком.“

*Марко Краљевић
и беј Косијадин*

„Моли бога Југовића мајка
да јој Бог да очи соколове
и бијела крила лабудова,
да одлети на Косово равно,
и да види девет Југовића
и десетог стар-Југа Богдана.“

Орање Краљевића Марка

6. Који је заједнички мотив у песмама *Највећа је жалости за браћом* и *Смрти мајке Јујовића*? _____

7. У којој песми Марко Краљевић исказује племенитост и саосећање са сиромашнима?

а) *Марко Краљевић и беј Косијадин*

б) *Орање Краљевића Марка*

8. У којој драми су главни ликови српски кнез Лазар и турски цар Бајазит?

ЗА КИМ КУЦА ТВОЈЕ СРЦЕ?

Кључне речи: аутобиографија, прва љубав

Бранислав Нушић

ПРВА ЉУБАВ

У својој *Аутобиографији* Бранислав Нушић, познати српски комедиограф, описао је на веома духовит начин своје рано детињство, школовање, школске предмете и професоре. Пред тобом је одломак из овог дела, у ком се писац сећа своје прве љубави.

О љубави сам ја имао прве основне појмове већ за раног детињства, те није никакво чудо што сам се већ у првом разреду гимназије заљубио.

Заљубио сам се у Персу, нашу комшику, јер она ми је била најближа. Перса је била пегава, носила је жуте чарапе и увек су јој биле искривљене штикле на ципелама. Док се нисам заљубио, нисам ни обраћао пажњу на њу, али од часа кад сам се заљубио, изгледала ми је божанствено лепа и довољно ми је било да је видим, ма и издалека, да видим само њене криве штикле, па да се одмах узбудим и похитам јој у сусрет, не бих ли што пре срео осмех на њеноме пегавом лицу.

Она је била ћерка професора који нам је предавао рачуницу и који о мени, не знам зашто, није имао тако добро мишљење. Било јој је девет година и учила је трећи разред основне школе. Љубав сам јој исказао на један необично романтичан начин. Једном приликом, када смо играли жмурке, ми се заједно сакријемо у једно буре, у ком је моја мајка зими киселила купус. Ту, у том бурету, ја сам јој исказао љубав, и због те миле ми успомене, и данас ме још троне кад год прођем поред каквог бурета.

Једанпут се нађемо после школе и пођемо заједно кући... Ја јој дам једну кифлу, коју сам јој сваког петка куповао, јер сам четвртком после подне зарађивао на крајцарицама бар толико да сам могао по једном недељно да јој изразим симпатију и пажњу. Том приликом сам је озбиљно запитао:

Објашњење мање познатих речи и израза

џронуџи, троне – дирнути, разнежити;

крајцарице – врста игре с металним новчићима;

џребиџи, пребијем – полумити;

леџиџар, м. род – врста камене писаљке којом се писало на тврдим таблицама;

белешка, ж. род (овде): оцена;

шифонер, м. род – ормар, гардеробер;

хаљина, ж. род (овде): одело;

џалидрџе, с. род – шиблица;

уречен, уречена, уречено – договорен;

мукла џиџина – потпуна тишина

– Шта мислиш, Персо, хоће ли ми те дати твој отац ако те запросим?

Она поцрвени, обори очи и у забуни преби легиштар на три парчета.

– Не верујем! – одговори ми полугласно.

– А зашто? – запитах ја узбуђено и пођоше ми сузе на очи.

– Зато што си код њега рђав ђак!

Заклео сам се да ћу и ноћу и дању учити рачуницу, само да поправим белешку. И учио сам, али зар сам ја могао савладати оно на чему су толико њих сломили своју снагу – зар сам могао измирити љубав и рачуницу? Имајући да бирам измеђ’ љубави и рачунице, изабрао сам, као лакшу, љубав и идућег часа уместо двојке, коју сам дотад имао, добио сам јединицу.

Идућег четвртка нисам ништа добио на крајцарицама, зато се у петак ујутру увучем у шифоњер и поодсецам са очевих зимских хаљина двадесет дугмета те их продам у школи за десет пара, колико ми је требало за кифлу. На подне сачекам Персу пред њеном школом и, пратећи је, признам јој да сад још горе стојим, јер сам добио јединицу из предмета њеног оца. Она болно рече:

– Онда никад нећу бити твоја!

– Ти мораш бити моја, па ако не на овоме, а оно на ономе свету! – узвикнух ја ове речи које сам неколико дана раније чуо на позоришној представи.

– Како то може да буде? – упита она радознано.

– Отроваћемо се, ако пристајеш.

– А како ћемо се отровати?

– Тако – наставих ја одлучније – попићемо отров!

– Добро – одговори она решена – пристајем! А кад?

– Сутра после подне.

– Е, сутра после подне имамо школе – присети се она.

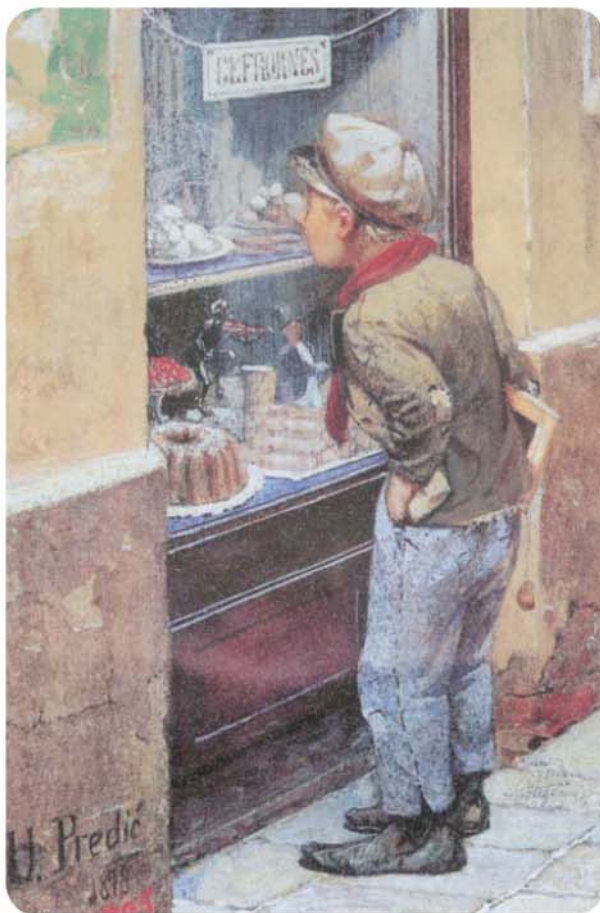
– То јесте – паде ми на памет. – Не могу ни ја сутра, јер би ми забележили одсуство, а имам их већ двадесет и четири, па би ме могли истерати из школе. Него ако хоћеш у четвртак после подне, онда немамо школе ни ја ни ти.

Она пристаде и споразумесмо се да ја припремим све за тровање.

Идућег четвртка после подне ја украдем од куће кутију палидрваца и пођем на уречени састанак са Персом, где ћемо заједно отићи на онај свет.

Састали смо се у нашој башти и сели на траву, а из душе нам се отимао дубоки уздах бола и чежње. Ја извадих из џепа кутију са палидрвцима.

- Шта ћемо сад? – пита Перса.
 - Да једемо палидрвца.
 - Како да једемо?
 - Ето овако! – одговорим ја, па откинем врх и бацим га, а оно дрвце изједем.
 - А што то бацаш?
 - Па то је гадно.
- И она се реши и пружи одлучно руку, ја откидох врх са палидрвца и дадох јој дрвце, она узе и поче одважно да га једе. Појела је три, па јој ударише сузе на очи.
- Ја не могу више! Никад у животу нисам јела дрва, не могу више.
 - Онда ти мора да си већ отрована.
 - Може бити! – одговори она. – А и осећам да ме нешто гребе у гуши.
 - Е, то је. Ти си већ отрована.

Урош Предић,
Дечак испред изложбе, 1879,
 Народни музеј у Београду

Ја наставих истрајно и поједох десет дрваца, па и ја изгубих апетит и осетих да ме гребе у грлу.

– Свршено! И ја сам отрован! – рекох свечано, ако што у таквоме тренутку треба рећи.

Настаде затим један тренутак мукле тишине, при коме сам ја размишљао колико је четири пута седам и никако нисам могао да се сетим, а она, не знам шта је мислила, ал' знам да је чачкала зубе, јер јој се било заглавило измеђ' зуба једно дрвце. Најзад она прекине ту свечану тишину питањем:

– Па шта ћемо сад?

То ме питање доведе у ужасну забуну, јер, одиста пошто смо тровање као главни посао свршили, ја нисам знао шта би сад друго имали да радимо! Најзад, паде ми срећна мисао на памет.

– Знаш шта, пошто смо већ отровани, 'ајде прекрсти се! Она се прекрсти, а то учиних и ја.

– А сад – наставих ја – да идемо свако својој кући да умремо. Срамота је, знам, да умремо овде, у башти. Ми смо деца из бољих кућа, па је срамота да умремо у башти!

– Јесте! – рече она и пођосмо.

Цела се ствар, међутим, свршила овако:

Она је отишла кући и замолила мајку да јој спреми постељу да умре. Том приликом јој је признала да се отровала, односно да је јела дрва са мном. Мајка њена, без икаква обзира на њен положај и на њене осећаје, рече:

– Е, кад си могла да једеш дрва у башти, јешћеш их и овде у соби!...
– Задигла јој је затим сукњицу и почела јој је с те стране истеривати оне осећаје који су Перси дубоко у срцу били усађени.

Због тих батина Перса ме је омрзла и тако се свршила моја прва љубав.

Разговарајмо о тексту...

Када се писац први пут заљубио?

Како је изгледала његова прва симпатија? Пронађи њен опис у тексту и прочитај га наглас.

Зашто је она њему изгледала божанствено лепа?

Како јој је дечак исказао љубав?

На који начин је „куповао“ њену пажњу и наклоност?

Шта је засметало њиховој срећи?

Шта је заљубљени пар тада одлучио?

Опиши како су се тровали.

Шта је девојчица признала мами кад је дошла кући?
Како је мама избила ћерки љубав из главе?
Како се свршила пишчева прва љубав?

Глумимо...

У више наврата у тексту можемо да пратимо дијалоге које су водили јунаци ове приче. Ови дијалози су веома духовити. Покушај да их изведеш с другом или другарицом из одељења. Потрудите се да их што боље одглумите.

Размишљајмо...

Писац и сам каже да је своју прву љубав овде приказао на један *необично романтичан начин*. Шта је тиме желео да каже? Издвој из текста све те „необично романтичне“ ситуације.

Добро је да знаш...

У причи *Прва љубав* писац користи посебан облик излагања догађаја, који се назива **приповедање** (причање, наратив). Овај књижевни поступак се јавља у епским делима – приповеткама, романима, епским песмама. Догађаје о којима се у делу приповеда износи **приповедач** (наратор). Он може да нам прича о догађајима у којима је лично учествовао, или прича тако као да је у њима учествовао – приповедање у **првом** лицу. Осим у првом, прозна дела могу бити писана и у **трећем** лицу. Тада нам приповедач прича као да се све то догодило неком другом. И ти можеш причати у првом или у трећем лицу.

Текст *Прва љубав* је одломак из Нушићеве *Аутобиографије*. Као и све аутобиографије, писана је у првом лицу. Писац – приповедач говори о догађајима из свог детињства у којима је лично учествовао, и док читамо дело имамо утисак да нам се лично обраћа, да нам се исповеда. Размисли и реци да ли бисмо тај утисак имали да је дело написано у трећем лицу.

Препричајмо...

Препричај овај текст у трећем лицу.

ИЗБИРАЧИЦА

(Одломак)

Размажену лепотицу Малчику просе три удварача. Она се премишља и бира, и оставља их да чекају. На крају се Бранко и Штанцика, који су били боље прилике, жене њеним другарицама, а Малчики преостаје да се уда за Тошицу, оног који јој се најмање допадао.

ЛИЦА

МАЛЧИКА, размажена лепотица
СОКОЛОВИЋ, Малчкин отац
ЈЕЦА, Малчкина мајка
САВЕТА, Малчкина рођака
ЈОВАН, слуга

ДРУГИ ЧИН

Трећа појава

ЈОВАН И ПРЕЂАШЊИ

ЈОВАН: Ево једно писмо!

МАЛЧИКА: Дај овамо. (*Јован њреда и оде – Малчика чииа агресе.*)

„Госпођици Малчики“... Гле, гле, још ће бити какво љубавно писмо!... (*Ошвори и њрочиша.*) Ко би се томе надао?! (*Смеје се.*)

СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: Шта је?...

Шта је?

МАЛЧИКА: Чујте и пазите! (*Чииа.*)

„Госпођице Малчика,
Ви сте за ме прилика,
То сам одмах видео,
Само сам се стидео,
Да вам кажем усмено.
Зато ево писмено,
Поштено је мишљено:
Будите ми женица.
То вас моли Тошица.“ (*Смеје се.*) ... Ха, ха, ха!...

Објашњење мање познатих речи и израза

сатињирайи, сатинирам – чинити да нешто изгледа попут сатена, fine сјајне тканине, угладити, углачати;

намоловайи, намолујем – насликати;

избирач наиђе на оширач – онај који много бира, који је неодлучан, на крају не добије ништа;

њросилац, м. род – момак који проси девојку;

сахайи, м. род – сат;

њредусрењайи, предусрећем – дочекивати с љубазношћу;

журналисиша, м. род – новинар;

луцкаси, луцкаста, луцкасто – неозбиљан, шашав

СОКОЛОВИЋ: Та то је просидба!

ЈЕЦА: Од господина Тошице?

МАЛЧИКА: И то у стиховима, на лепом сатинираном папиру, са намолованим прободеним срцем; ал гле, има још и постскриптум! (Чийа.)

„Још се ово додаје,
пословица српска је,
она гласи: Избирач
наиђе на отирач!“

... А, гледај ти само господина Тошице!... Какав безобразлук тако што написати?! Овамо момче за избор!... Ха, ха, ха! Тошица – мој просилац... са његовим носом! Ха, ха, ха!...

ЈОВАН (сџуји): Ево још једно писмо!

МАЛЧИКА: Још једно? Да се није господин Тошица предомислио?... (Прими њисмо – Јован оде.) „Госпођи Соколовићки“ – то је за вас, мати!

ЈЕЦА: Отвори писмо, дете моје, па прочитај!

МАЛЧИКА: (Учини и чийа.) „Поштована госпођо! Ја сам тако слободан био заљубити се у вашу кћер.“ ... Шта? „Зато сам тако слободан умолити вас за њену руку.“ ... Дакле, и он?... „И бићу тако слободан кроз један сахат за одговор доћи. Штанцика Лазих“... Прекрасно, та то је већ и други младожења!

СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: Два просиоца!

САВЕТА: Заиста, Малчика, то се зове срећа!

МАЛЧИКА: Срећа?... Зашто срећа?... Право да ти кажем мене није ни најмање изненадило! Штавише не бих се чудила да дође и трећи!

САВЕТА: Трећи?

МАЛЧИКА: Трећи просилац!

ЈОВАН (сџуји): Ево још једно писмо.

МАЛЧИКА: Шта велиш, Савета? Ја бих се чисто опкладила!... Но, ал одмах ћемо видети... (Узме њисмо – Јован одлази.) „Господину Соколовићу.“

СОКОЛОВИЋ: Мени?

МАЛЧИКА: Да, отац, и ако немате ништа противно, ја ћу га отворити... (Учини.) Потписан је Бранко.

САВЕТА (за себе): Бранко?!

МАЛЧИКА: А гласи: „Поштовани господине! Љубазност и доброта којом ме је ваша мила породица увек предусретала, охрабрила је у мени мисао да бих могао цео свој живот у њеном пријатном

Плакат за балет *Избирачица* у извођењу Српског народног позоришта у Новом Саду

кругу провести. Стога се усуђујем понудити вам се за зета, молећи за руку ваше миле кћерке Малчике. Долазим по одговор за један сахат!“

СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: Трећи просилац!

МАЛЧИКА: Но, Савета, јесам ли погодила?

САВЕТА: Јеси, сасвим си погодила! Како си знала?

МАЛЧИКА: Ти си се збунила!

САВЕТА: Збунила? Зар сам збуњена?! Ти се вараш, драга Малчика, ја нисам ни најмање збуњена, ни најмање!

МАЛЧИКА: Што му драго! Доста да имам три просиоца. Могу бирати по вољи!

САВЕТА: Зар ћеш ти тек да бираш?

МАЛЧИКА: А зашто да не? Између тројице може се бирати.

САВЕТА: Али ја сам мислила да твоје срце само за једним може куцати, а онда је избор свршен!

МАЛЧИКА: А ако моје срце не куца ни за једним!

САВЕТА: Онда не треба ни да бираш!

МАЛЧИКА: Ти се шалиш! Ја ћу да бирам – да се промислим, ионако ми неће утећи ниједан!

СОКОЛОВИЋ: Драго дете моје, кад би мене питала, ја бих саветовао да пођеш за Штанцику – он је богат!

МАЛЧИКА: Не спада у интелигенцију!

САВЕТА: А ти узми Бранка. Он је журналиста.

МАЛЧИКА: Он ми је сиромах, п' онда је и озбиљан.

ЈЕЦА: А ти узми Тошицу, он је увек расположен.

МАЛЧИКА: Сувише је луцкаст!

СОКОЛОВИЋ: Ал' ови људи чекају одговора!

МАЛЧИКА: Нека чекају... Шта је мени брига! Ако чекају, чекају за мном! Разумете ли? За мном! (Оде.)

„Госпођице Малчика, Ви сте за ме прилика...“

Обрати пажњу на писмо у стиховима које господин Тошица шаље Малчики. Какву понуду јој он шаље?

Како писмо изгледа? На каквом је папиру написано? Шта је на њему нацртано?

Како Малчика реагује на његово писмо?

Које се речи налазе у постскриптуму Тошиног писма? Шта се дешава са оним ко је неодлучан и много бира? У српском језику постоји

пословица *Избирач наиђе на оџирач*. Ономе ко много избира, остане оно најлошије, оно што нико није хтео да узме. Шта Тошица поручује Малчики овим речима?

Шта сазнајеш о Малчики на основу њене реакције на писмо које је примила?

Шта она мисли о господину Тошици?

Још два просиоца...

Ко шаље друго писмо и коме је оно упућено?

Какву понуду садржи Штанцикино писмо?

Шта Савета мисли о томе што Малчика има два просиоца?

Да ли и Малчика то сматра изненадном срећом?

Чему се није нимало зачудила?

Ко је трећи Малчкин просилац?

Шта мислиш, зашто је Савета збуњена овом трећом просидбом?

Како она покушава да се одбрани од Малчкиних напада?

Шта Малчика мисли о понудама које је добила? Зашто је неодлучна кога да изабере?

А, ако моје срце не куца ни за једним?

Савета каже: „Зар ћеш ти тек да бираш!“ Обрати пажњу на ове њене речи. Чиме је Савета изненађена? Шта она мисли о томе како треба изабрати младожењу? Потражи речи које то потврђују.

Да ли је и Малчика истог мишљења? Како ће она бирати?

„Ја ћу да бирам – да се промислим, ионако ми неће утећи ниједан!“

Како разумеш ове Малчкине речи? Шта значи то да јој неће утећи ниједан?

Шта јој саветују родитељи?

Какве све замерке Малчика проналази својим просиоцима?

Обрати пажњу на последње реченице које изговара Малчика у трећој појави другог чина. Какво мишљење она има о себи?

Размишљајмо...

Шта ти мислиш, кога ће Малчика „изабрати“? Образложи своје мишљење.

Какве поруке шаље комедија *Избирачица*?

Малчика и Савета се веома разликују по својим особинама, начину размишљања и погледу на живот. На линијама поред њихових имена, од понуђених изабери и препиши одговарајуће придеве: размажена, скромна, себична, уображена, нападана, повучена, расипна, поштена

Малчика _____

Савета _____

Стварајмо...

У кратком саставу окарактериши Малчкин лик.

Глумимо...

Поделите улоге и припремите се да на следећем часу одиграте одломак из ове комедије.

Добро је да знаш...

Драмско дело је специфично по томе што је писано за позорницу. **Драма** је реч грчког порекла и означава радњу. Она обухвата три књижевне врсте: **комедију, трагедију и драму у ужем смислу.**

Радња драме се развија на позорници кроз **дијалоге** и **монологе драмских јунака** дочаравајући стварни живот као да се одвија ту, пред нашим очима. Осим што пратимо развој радње, путем дијалога и монолога упознајемо и ликове – њихове карактере. Део драмског текста су и **дидаскалије** (ремарке), које се обично налазе у заградама, а њима писац упућује на поступке глумаца (мимику, гестове), изглед сцене, изглед ликова...

Богатимо речник...

Суфиксом **-ист(а)** творе се речи којима се означавају особе које се баве неком професијом, спортом, следбеници неких идеја, праваца у науци и уметности, следбеници каквог политичког и религиозног учења...

Журналист је особа која се бави журналистиком (новинарством).

Особа која се бави таксирањем – превозом путника аутомобилом је _____.

Играч ватерпола је _____.

Следбеник правца у уметности који се назива реализам је _____.

Писац који пише новеле је _____.

Атеиста је онај који не верује у _____.

Расиста је онај који _____.

АСКА И ВУК

(Одломци)

Ово се десило у овчијем свету на Стрмим Ливадама. Кад је Аја, крупна овца тешког руна и округлих очију, ојагњила своје прво јагње, оно је изгледало као и сва остала новорођенчад: шака влажне вуне која почиње да кмечи. Било је женско. И било је сироче, јер је Аја управо тих дана изгубила мужа кога је много волела. То дете мајка је назвала Аска, налазећи да је то врло пристало име за будућу овцу-лепотицу.

Првих дана јагње је ишло за мајком, као и сва остала јагњад, али чим је стало да трчи на својим још крутим и необично издуженим ножицама, и да пасе самостално, одмах је почело да показује своју ћуд. Није се држало мајчина скута, није слушало њена дозивања, ни куцање звона на овну претходнику, него је волело да лута путевима које је само налазило, да тражи одвојену пашу на удаљеним местима.

Мајка је опомињала своје иначе добро и лепо и паметно дете, обасипала га саветима и прекорима и предочавала му све опасности таквог владања у крају као што је њихов, где има увек понеки лукав и крволочан вук, коме чобани ништа не могу и који коље овце и њихову јагњад, нарочито кад се одвоје и залутају...

Једног дана, када је завршила са добрим успехом разред, Аска је стала пред мајку и изјавила да жели да учи балетску школу. Мајка се најпре одлучно одупирала. Наводила је многе разлоге, све један убедљивији од другог. Доказивала је да нико у њиховој породици није био друго до мирна овца домаћица. Уметност је, говорила је мајка, несигуран позив који нит храни нит брани онога ко му се ода. Пут уметности уопште је неизвестан, варљив и тежак, а игра је понајтежа и најварљивија од свих уметности, чак озлоглашена и опасна ствар. Тим путем није пошла ниједна овчица из добре куће. И све тако. – Шта ће, најпоследње, казати цео овај наш овчији свет кад чује да је моја ћерка пошла управо тим путем?

Тако је одговарала Аску њена брижна и добронамерна мајка, али познајући нарав своје кћери, унапред је знала да се њеној жељи неће

Објашњење мање познатих речи и израза

руно, с. род – вуна која израсте на овци;

ојагњити, ојагњим – донети јагње на свет;

кмечити, кмечим – испуштати танак, пригушен глас (о јагњету, јарету и др. животињама);

сироче, с. род – онај који нема родитеља или родитеље;

ипристало име, с. род – име које некеме пристаје, одговара;

стипати, станем – овде: почети;

ћуд, м. род – нарав;

скути, м. род – део одеће која покрива крило;

ован ипредиходник, м. род – ован који предводи стадо;

обасипати саветима – овде: давати савете;

ипредочавати, предочавам – овде: упозоравати;

стипрејити, стрепим – *иприбојавати се*, страховати;

одупирати се, одупирем се – не прихватати, одбијати;

одајти се, одам се – овде: посветити се;

одговарати, одговарам – овде: одвраћати кога од какве намере;

нарав, ж. род – ћуд, природа;

оипирати се, оипирем се – противити се, не прихватати;

моћи дуго опирати. И попустила је. Уписала је малу у овчију балетску школу, надјући се да ће тако можда донекле укротити њен урођени немир, иако су и овце и овнови из стада у већини осуђивали ту мајчину одлуку.

Објашњење мање познатих речи и израза

шор, м. род – ограда у коју се затвара стока;

ужајрен, ужагрена, ужагрено – који има ватрени сјај (о очима);

свугдашњи, свугдашња, свугдашње – који се свуда налази;

премрејши, премрем – укочити се, застати од јаког узбуђења;

шипанџа, ж. род – шипка;

без ослона, м. род – овде: без предмета за који се придржава, слободно;

грозничав, грозничава, грозничаво – који одаје претерану узнемиреност, узбуђеност;

шипљеже, с. род – јагње од годину дана;

јословичан, пословична, пословично – уобичајен, карактеристичан, овде: уобичајено, карактеристично опрезан;

прејорешши, прегорим – овде: прежалити;

разабрајши, разаберем – овде: разумети;

шопваја, м. род – подужи тежак штап који се користи за бијење, батина;

гарав, гарава, гараво – умазан гаром;

оклевајши, оклевам – одуговлачити, тешко се одлучивати на нешто

У шуми је било још млечне магле која се, као остатак неке чудне ноћне игре, повлачила пред Сунцем. Бело и светло и тихо. Слаба видљивост и потпуна тишина стварале су зачаран предео у ком простор и даљина нису имали мере и у ком је време губило своје значење...

Дивни предео, који је опијао и заносио Аску дигао се одједном као танка и варљива завеса, а пред њом је стајао вук ужагрених очију, подвијена репа и као на смех малко искежених зуба, страшнији од свих мајчиних опомена. Крв се у Аски следила и ножице су под њом одрвенеле. Присећала се да треба да дозове своје, и отварала је уста, али гласа није било. Али смрт је пред њом била, невидљива а једина и свугдашња, грозна и невероватна у својој грозоти.

Тешко, као у мучном сну, девојчица је учинила први покрет, један од оних покрета који се вежбају уз „штанглу“ и који још и не личе на игру. Одмах затим је извела други, па трећи. Били су то скромни, убоги покрети на смрт осуђеног тела, али довољни да за који тренутак зауставе изненађеног вука. И када је једном почела, Аска их је низала један за другим, са ужасним осећањем да не сме стати, јер ако између једног и другог покрета буде само секунд размака, смрт може ући кроз ту пукотину. Изводила је „корак“, оним редом којим их је учила у школи и као да чује оштри глас своје учитељице: „Један – и – два! Један – и – два – и три!“

Тако је ишло све редом. Све што је у току прве године могла да научи. Покрети су кратки, брзи, и не могу да испуне време што стоји непомично као празнина из које стално прети смрт. Прешла је и на фигуре које се у школи изводе без ослона, на средини сале. Али ту су њено знање и њене снаге били ограничени. Правилно и потпуно умела је да изведе две-три фигуре. И она их је изводила грозничаво. Једна, па друга, па трећа. И ту је био отприлике крај њеног знања и вештине. Морала је да понавља покрете, а бојала се да понављањем не изгубе од своје снаге и привлачности. И узалуд је настојала да се сети још нечега што би могла да изведе и чиме би затрпала понор који је чека на крају игре. Време пролази, вук још гледа и чека, али већ почиње да се приближава, а пред њом су немилосрдно затворена сва даља знања класичне игре, и глас учитељице постаје све тиши,

губи се негде потпуно. Добро је послужило њено знање, али сад је и њему дошао крај. Знање је изневерило, школа не уме ништа више да јој каже, а ваља живети и, да би се живело – играти.

И Аска је кренула у игру изнад школа и познатих правила, мимо свега што учи и зна.

Лукави, хладни и пословично опрезни вук, коме ни људи ни животиње нису могли ништа, био је најпре изненађен. То изненађење претварало се све више у чуђење и чудну, неодрживу радозналост. Испрва се присећао ко је и шта је, где се налази и шта треба да ради, и само је говорио сам себи: „Да се прво нагледам овог чуда невиђеног. Тако ћу од овог чудног шиљежета имати не само крв и месо него и његову необичну, смешну, луду и лудо забавну игру, какву курјачке очи још нису виделе. А његова крв и месо никад ми не гину, јер га могу оборити и заклати кад год хоћу, и учинићу то, али тек на свршетку игре, кад видим цело чудо до краја.“

Сто живота осећала је сада у себи мала Аска, а све њене снаге употребила је да продужи један једини, свој живот, који је била већ прегорела.

Ми и не знамо колике снаге и какве све могућности крије у себи свако живо створење. И не слутимо шта све умемо. Будемо и прођемо, а не сазнамо шта смо све могли бити и учинити. То се открива само у великим и изузетним тренуцима као што су ови у којима Аска игра игру за свој већ изгубљени живот. Њено тело се више није замарало, а њена игра је сама из себе стварала нове снаге за нову игру. И Аска је играла. Изводила је све нове и нове фигуре, какве не познаје школа ниједног учитеља балета.

А ни време ни дужину пута нису мерили ни вук ни Аска. Она је живела а он уживао.

Када су чули болни мекет овце Аје и разабрали узнемиреност која је ишла од стада до стада, чобани су изабрали између себе двојицу младих и смелијих и послали их у шуму да потраже изгубљено непослушно шиљеже. Један од њих је имао само дрвену тољагу, али добру, а други је носио о рамену пушку...

Паја Јовановић, *Играчица*,
око 1930, Галерија Матице
српске, Нови Сад

Али то није било _____. Ваља _____, а да би се живело играти.

4. Постави питања за истакнуте речи по узору на урађени пример.
Лукави, хладни и пословично опрезни **вук** био је најпре изненађен.
Ко је био изненађен?

То изненађење претварало се све више у **чуђење**.

Говорио сам **себи**: „Да се прво нагледам овог чуда невиђеног.“

Обориће је и заклати тек **на свршетку игре**.

Њено тело се више није замарало.

Изводила је све **нове и нове** фигуре.

На крајку чистине десила се неочекивана ствар.

5. Одговори на питања:

Ко је пошао у шуму да тражи Аску?

Чиме су били наоружани?

Где су пронашли изгубљену овчицу?

Зашто су били скамењени од чуда?

Како се прича завршила?

ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ВИШЕ

Овчији свет...

Где се дешава радња ове приповетке? Како писац приказује припаднике овчијег света? Ко је главни лик у овој приповеци? Како и када нас писац упознаје са њом? Зашто је мајка назвала своје јагње Аска?

Одмах је почело да показује своју ћуд...

Како се јагње понашало првих дана свога живота? Када је оно почело да показује своју ћуд? Шта је јагње волело да ради? Како је мајка поступала са својим иначе лепим, паметним и добрим дететом?

Аска жели да учи балетску школу...

Како је Аја реаговала на Аскину жељу да учи балетску школу? Пронађи те реченице и прочитај их наглас. Која два става према уметности приповедач супротставља у овој причи? Пронађи сада те реченице у тексту и прочитај их наглас. Шта ти мислиш о уметности? Које ти је мишљење ближе? Објасни зашто. Зашто је Аја ипак попустила? Како су овце и овнови реаговали на Ајину одлуку?

Лицем у лице са страшним вуком...

Где се догодио сусрет Аске и вука? Како је нестала чаролија дивног предела? Зашто је вук био страшнији од свих мајчиних опомена? Како је изгледао? Пронађи опис вука и прочитај га наглас. Шта је Аска у том тренутку помислила? Шта је једино било стварно и грозно пред њом?

Први покрет...

Какав је био први Аскин покрет? Зашто је тај први невешти покрет био спасоносан за Аску? Које се ужасно осећање јавило у несретној малој жртви? Како је Аска испуњавала време и одлагала неизбежан тренутак? Када је прешла на сложеније фигуре које се у школи изводе на средини сале? Како је она изводила те фигуре?

Када је Аска кренула у игру „изнад школа и познатих правила, мимо свега што се учи и зна“?

Да се прво нагледам овог чуда невиђеног...

Аска је осетила да се једино може одбранили игром. Да ли се преварила у тој процени? Какав је утисак њена игра оставила на вука. Пронађи и прочитај реченице у којима се то види.

Вук је најпре био изненађен. Шта га је то изненадило?

Изненађење се претворило у _____, а чуђење у _____.

Зашто се вук испрва присећао ко је и шта је? Какве су то ситуације у којима не знамо ко смо и шта смо? Чег се још вук присећао?

Сто живота осећала је сада у себи мала Аска...

За шта је Аска употребила све своје снаге? Како писац у овом делу приповетке говори о човековим снагама и могућностима? Зна ли човек крајње границе својих могућности и снаге? У каквим ситуацијама се то открива?

У потрази за изгубљеним непослушним шиљежетом...

Када су чобани кренули у потрагу за несталим шиљежетом? Каквим су оружјем они били опремљени? Зашто су чобани стајали као скамењени од чуда? Када је опалила пушка? Која се неочекивана ствар тада догодила?

За који би се ти наслов определио/определила: Игра са смрћу или Игра за живот? Образложи свој одговор.

Писмена вежба

Припреми се да на основу наведеног одломка препричаш приповетку *Аска и вук*. Препричај је у првом лицу као да о овом догађају говори Аска.

Добро је да знаш...

Опис је дочаравање неког чулног утиска, преношење тог утиска из реалног света у свет књижевног дела. У опису се поред верно приказаних детаља објекта који се описује, могу наћи и ставови, осећања, пишчева размишљања.

Задатак

У Андрићевој приповеци *Аска и вук* налазе се веома лепис описи природе. Пронађи и прочитај опис тог сунчаног јесењег дана када се Аска нашла у удаљеној буковој шуми.

Пронађи и опис вука у тренутку када је први пут угледао Аску.

Поред описа и приповедања, у приповеци *Аска и вук* налази се и **унутрашњи монолог**. То су замишљене, неизговорене речи јунака књижевног дела – његове неизречене мисли.

Прочитај пажљиво следећу реченицу из приповетке:

„Испрва се присећао ко је и шта је, где се налази и шта треба да ради, и само је говорио сам себи...”

О коме је овде реч? Којом реченицом започињу вукове мисли, оно што је он говорио сам себи? Управо тај део текста представља _____.

У ком лицу је испричан вуков унутрашњи монолог?

Кључне речи: српска девојка, девојачка лепота, врлине, стид, скромност

Народна њесма

СРПСКА ДЈЕВОЈКА

У Милице дуге трепавице,
Прекриле јој румен' јагодице,
Јагодице и бијело лице;
Ја је гледах три године дана,
Не могах јој очи сагледати,
Црне очи, ни бијело лице,
Већ сакупих коло дјевојака,
И у колу Милицу дјевојку,
Не бих ли јој очи сагледао.
Када коло на трави играше,
Бјеше ведро, па се наоблачи,
По облаку зас'јеваше муње,
Све дјевојке к небу погледаше,
Ал' не гледа Милица дјевојка,
Већ преда се у зелену траву.
Дјевојке јој тихо говорише:
„Ој, Милице, наша другарице!
Ил' си луда, ил' одвише мудра,
те све гледаш у зелену траву,
А не гледаш с нама у облаке,
Ђе се муње вију по облаку?“
„Нит' сам луда, нит' одвише мудра,
Нит' сам вила да збијам облаке,
Већ дјевојка да гледам преда се.“

У Милице дуге трепавице...

У ком делу песме је описана Миличина лепота? Који се делови лица посебно помињу у опису? Због чега младић толико жели да сагледа њене очи? Зашто је сакупио коло девојака? Које од наведених народних пословица о очима најбоље објашњавају младићеву жељу да сагледа Миличине очи?

- а) Што око не види, срце не зажели.
 - б) Далеко од очију, далеко од срца.
 - в) Очи су прозор срца.
- Образложи свој избор.

Hugo Charlemont, *Млада жена*, из „Die österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild“, 1901.

Објашњење мање познатих речи и израза

јагодица, ж. род – истурени део на лицу испод очију;

збијати облаке – сабијати, згушњавати облаке

Све дјевојке к небу погледаше, Ал' не гледа Милица дјевојка...

Зашто Милица скрива поглед пред младићем? Заокружи један од понуђених одговора и дај образложење за то.

- а) Мисли да није довољно лепа. б) Стиди се. в) Не жели да га види.

Да ли Милицино понашање открива и њене моралне особине? Које врлине красе Милицу, српску девојку?

По чему је Милица другачија од осталих девојака у колу? Пронађи стихове у којима се то види и прочитај их наглас.

Које речи Милица говори својим другарицама? Шта им она поручује?

Шта мислиш, које од понуђених особина народни певач сматра најпожељнијим за девојку? Подвуци их.

лепота чедност понос радозналост стид

Забавимо се...

На часовима музичке културе већ сте учили ову песму. Ево прилике да је заједно поново отпевате.

Добро је да знаш...

Желећи да истакне лепоту и загонетност Миличиног лица и погледа и младићеву жељу да сагледа њене очи, народни певач користи стилску фигуру која се назива **хипербола**. То је фигура којом се преувеличавају особине личности или интензитет радње и тако појачава израз. Често се чује у свакодневном говору, нпр.: Чекам те већ сто година, Полудећу од тебе... Хипербола је често стилско средство у народној поезији. Преувеличава се све оно што певачи желе да нагласе – појаве, изглед и особине јунака, интензитет радње, осећања, психичка стања...

Потражи хиперболе у песми *Српска дјевојка*. Шта су све прекриле Миличине дуге трепавице? Колико дуго момак покушава да „улови њен поглед“? Закључи да ли у стиховима који о томе говоре има хиперболе.

Научили смо...

1. Повежи наслов дела са именом његовог аутора:

<i>Прва љубав</i>	Коста Трифковић
<i>Избирачица</i>	Иво Андрић
<i>Аска и вук</i>	Бранислав Нушић

2. Заокружи тачан одговор:

Прва љубав је одломак из:

- а) романа за децу,
- б) аутобиографије.

Аутобиографија је дело писано:

- а) у стиховима,
- б) у прози;
- а) на основу стварних догађаја из живота писца,
- б) на основу измишљених догађаја;
- а) у првом лицу,
- б) у трећем лицу.

3. Наведи назив дела и име писца уз дате цитате:

- а) „Заљубио сам се у Персу, нашу комшику, јер она ми је била најближа. Перса је била пегава, носила је жуте чарапе и увек су јој биле искривљене штикле на ципелама. Док се нисам заљубио, нисам ни обраћао пажњу на њу, али од часа кад сам се заљубио, изгледала ми је божанствено лепа и довољно ми је било да је видим, ма и издалека, да видим само њене криве штикле, па да се одмах узбудим и похитам јој у сусрет, не бих ли што пре срео осмех на њеноме пегавом лицу.“

Дело: _____

Писац: _____

- б) ЛИЦА

Малчика, размажена лепотица

Соколовић, Малчкин отац

Јеца, Малчкина мајка

Савета, Малчкина рођака

Јован, слуга

Ова лица су из _____,

аутор је _____.

4. Заокружи тачан одговор:

Избирачица је књижевно дело које припада:

- а) епском књижевном роду,
- б) драмском књижевном роду,
- в) лирском књижевном роду.

Избирачица је:

- а) драма у ужем смислу,
- б) трагедија,
- в) комедија.

5. У ком делу је описан необичан догађај у овчијем свету на Стрмим Ливадама?

Шта је основна тема ове Андрићеве приповетке? Који су главни ликови у њој? Како је мала овчица Аска успела да преживи сусрет са крволочним вуком? Која је поука ове приповетке? Одговоре на питања напиши у својој свесци.

6. Из које су песме ове кључне речи: *српска девојка*, *девојачка лејоша*, *врлине*, *стиг*, *скромноси*?

Како се зове девојка у песми? Којом стилском фигуром је дочарана Миличина лепота?

7. Неке тврдње у следећим реченицама су погрешне. Напиши исправне тврдње.

Прича *Српска девојка* припада уметничкој књижевности. То је народна лирска песма у којој су наглашене девојачке мане и осећање љубави момка према девојци.

СВЕТЛОСТИ МИ ДУША ХОЋЕ

Додатна лектира о Светом Сави

Недељко Појадић

Кључне речи: живот Светог Саве, Света гора, Стефан Немања, Хиландар

СВЕТИ САВА

Објашњење мање познатих речи и израза

дуговечан, дуговечна, дуговечно – који веома дуго живи;

монашки, монашка, монашко – који је као у монаха, калуђера, побожан, скроман, човекољубив и сл.;

измолиши, измолим – доћи до жељене ствари молбама;

иђуман, м. род – старешина манастира;

свештојорски, светогорска, светогорско – који припада Светој гори;

обновити, обновим – вратити у пређашње, раније стање;

безуман, безумна, безумно – који је неразуман, непромишљен;

хир, м. род – поступак из ината

1.
Да буде леп,
здрав и снажан,
пожелеше му отац, мати.
Крупан,
дуговечан,
као храст
– Растко ће се звати!
И растао је мали принц,
окружен пажњом,
без брига...
Растао поред учитеља,
крај мудрих, дебелих књига...

2.
Имао је тек петнаест.
Мудар беше, мада дете.
И већ тад је управљао
делом српске земље свете.
Али реши:
Неће круну!
Неће дворе!
Неће власт!
У монашком оделу ће
он да брани српску част...
Тражише га по планини
али већ је било касно
јер кад су га нашли он је
већ служио Богу часно.

Не прође дуго,
брзином ветра
Светом гором пролете глас:
„Син Немање,
српског владара,
калуђер биће, овде код нас...“

3.
Измолио је игумана
да манастире обиђе све.
И решио је:
ићи ће бос,
мада је игуман рекао: „Не!“
Јео је само хлеб.
Само је воду пио.
Кашику уља...
Кашику вина...
Скроман је Сава био.

4.
Ал' једног дана
Немања стари
дође у Свету гору, гле:
„Желим да с тобом обиђем,
сине,
светогорске манастире све!“
Обилазили су,
свакога дана,

а онда Алексиј трећи, цар,
одобри им да обнове
порушени манастир
ХИЛАНДАР.
Биће то манастир првога реда!
Царска задужбина!
Што да се крије?
Понос Немање!
Понос Саве!
Понос велике земље Србије!

5.

Али, после очеве смрти
из Србије стиже глас:
посвађаше се рођена браћа!
Само ће Сава бити им спас.
И отишао је.
И успео је
да заустави безумни хир.
Позвао их је,
дозвао их је

и Српству донео мир.
Обилазио је градове, села,
учио људе да се Богу моле
и први у земљи Србији
отворио српске школе.

6.

А када је Сава умро,
сви Срби тад зажалише.
А Турци му од безумља
мртво тело запалише.
Запалише светитеља!
Спалише му, грешни, тело!
Али Турци не могоше
запалити Српство цело.

Ни будућу песму што се
сад чује на школској слави:
„УСКЛИКНИМО С ЉУБАВЉУ
СВЕТИТЕЉУ САВИ!“

Свети Сава, фреска

Разговарајмо о песми...

Ова је песма посвећена Светом Сави. Којим редом се износе подаци о Савином животу? Како је он растао на двору? Чиме је био окружен? Шта су од малог принца очекивали родитељи?

С колико је година већ управљао деловима српске земље?
Шта све не жели Сава? Због чега се одриче: круне, двора и власти? Шта представља круна?
Које му је одело драже од краљевске свиле и кадифе?
Шта представља монашко одело?

Млади принц бежи у Свету Гору. У ком часу проналазе Саву? Зашто је већ било касно? Који се глас пронео брзином ветра?

Како је Сава живео као монах? Којим је поступцима одавао скромност? Зашто се скромност сматра врлином? Кога још осим светитеља и монаха треба да краси скромност?

Који је догађај посебно значајан за српску духовност? С ким је Сава обновио порушени манастир Хиландар? Да ли знаш где се Хиландар налази и због чега је значајан? Зашто је Хиландар понос Немање, понос Саве, понос велике земље Србије?

Када је Сава морао да напусти манастирски миран и спокојан живот? Да ли је свађа Савине браће историјски тачан податак? Којим је речима песник назвао овај немили догађај? Када су се браћа посвађала? Шта је узрок њихове свађе? Сава је био једина особа која је могла да измири посвађану браћу Стефана и Вукана. Шта је помирење браће донело Србији?

Због чега је Савино дело значајно? Шта је он све чинио за Србе? Зашто је важно да се људи Богу моле? Зашто је важно да постоје школе?

Како су Срби доживели Савину смрт? Које су нечовечно дело учинили Турци над мртвим телом светитеља? Да ли су таквим злоделом успели да угуше дух светосавља у Срба?

Којом се песмом и данас проноси слава светитељу Сави и његовом незаборавном делу?

Пронађи *Химну Светијом Сави* у целини и научи је напамет уколико је до сада ниси научио.

Свети Сава

СВЕТИ САВА

Ко удара тако позно у дубини ноћног мира
На капији затвореној светогорског манастира?
„Већ је прошло тавно вече, и нема се поноћ хвата,
Седи оци, калуђери, отвор’те ми тешка врата.
Светлости ми душа хоће, а одмора слабе ноге,
Клонуло је моје тело, уморне су ноге моје –
Ал’ је крепка воља моја, што ме ноћас вама води,
Да посветим живот роду, отаџбини и слободи.
Презрео сам царске дворе, царску круну и порфиру,
И сад ево светлост тражим у скромноме манастиру.
Отвор’те ми, часни оци, манастирска тешка врата,
И примите царског сина ко најмлађег свога брата...“
Зашкрипаше тешка врата, а над њима сова прну
И с крештањем разви крила и склони се у ноћ црну.
А на прагу храма светог, где се Божје име слави,
Са буктињом упаљеном, настојник се отац јави.
Он буктињу горе диже, изнад главе своје свете,
И угледа, чудећи се, безазлено босо дете.
Високо му бледо чело, помршене густе власи,
Али чело узвишено божанствена мудрост краси.
За руку га старац узе, пољуби му чело бледо,
А кроз сузе прошапута: „Примамо те, мило чедо.“

*

Векови су прохујали од чудесне оне ноћи –
Векови су прохујали и многи ће јоште проћи –
Ал’ то дете јоште живи, јер његова живи слава,
Јер то дете беше Растко, син Немањин, Свети Сава.

15. децембра 1889.

Објашњење мање познатих речи и израза

йозан, позна, позно – касни;
йаван, тавна, тавно – таман;
крейак, крепка, крепко –
овде: снажан, чврст, непо-
колебљив;
йорфира, ж. род – свечана
владарска одећа црвене
боје;
йрнуши, прнем – махнути
крилима (о птици), по-
летети;
буктиња, ж. род – запаљен
комрад дрвета замочен у
смолу, бакља;
настойник, м. род – старе-
шина манастира;
безазлен, безазлена, безазле-
но – чедан, који је без зле
намере;
прохујајии, прохујим – про-
ћи, протећи (о времену)

Олгица Стефановић, *Свети Сава*,
триптих, 2005.

Светлости ми душа хоће...

Који је део живота Светог Саве опеван у овој песми? Колики је значај Светог Саве у историји српског народа?

У које се доба појавио Растко на вратима манастира? У каквом је стању дечак стигао у манастир? С каквим је жељама дечак закуцао на манастирска тешка врата? Зашто његова душа жели светлост? Шта светлост представља у животу дечака, али и сваког од нас? Које осећање је упутило дечака баш на манастирска врата? Зашто је светлост потражио у окриљу манастира?

Али чело узвишено божанствена мудрост краси...

Шта је дечак затражио од светогорских монаха? Ко се појавио иза тешких врата? Какав је утисак на настојника оставио призор босоног безазленог детета? Шта краси дечаково чело? Којим речима га стари монах уводи и прима у манастир?

Шта у песми означава сова? Зашто Растко жуди за скромним монашким животом?

Векови су прохујали...

Колико векова је прохујало од догађаја који је описан у овој песми? Шта је песник постигао повезивањем две удаљене временске тачке у животу и делу Светог Саве? Зашто је дело Светог Саве непролазно?

САВИН МОНОЛОГ

Ноћас ће кроз сан родитеља мојих слутња тешка
замахати црним огромним крилима,
и браће моје кроз срца витешка
страх ће минути.

А ја ћу бити далеко од родних села,
на домаку светогорских тихих манастира,
клечаћу крај манастирског прага бела
пун молитве и мира.

И кад бекства синовљег стигну тужни гласи
до властеле наше и кнежева,
резаће већ свети оци моје власи;
и душа под небом јутарњим као шева
биће високо.

А кад мати пружи убогом комад круха
и помене у молитви име изгубљеног чеда,
срце ће куцати моје испод свештеничког руха
и спазиће где ме Христос право у очи гледа.

Куцнуо је час светог завета.
Никада више видети нећу мили очински кров,
ни слушати благог мајчиног света
ни с браћом младом кренути у лов.

Никада више са ових кнежевских трпеза
нећу чути звук купа и кондира,
и одоре своје царске од златног веза
заувек скинућу.

А кад манастирске прекорачим праге мирне,
у осамљеничка кад ступим дворишта

Објашњење мање познатих речи и израза

слуйња, ж. род – осећање да ће се нешто лоше догодити;

минућии, минем – проћи;

на домаку – близу;

власијела, ж. род – племићки сталеж у феудалној Србији;

убої, убога, убого – сиромашан;

чедо, с. род – мило, драго дете;

свейши завейи, м. род – прихватање монашког живота;

куйа, ж. род – велика метална или стаклена чаша, пехар;

кондир, м. род – суд за вино, ракију и сл.;

одора, ж. род – одећа;

смирна, ж. род – миришљава смола тропског дрвећа која се употребљава у верским обредима

и удахнем мирис свете смирне,
душа моја од живота више ништа
неће тражити.

Молићу се тада за спас српског рода,
за родитеља својих благ и побожан крај,
и да браћа моја кроз живот иду светла хода
као анђели кроз рај.

Олгица Стефановић,
Распеће, 1999.

Савино напуштање угодног живота на двору и одлазак у манастир инспирисало је многе значајне писце. Већ смо читали о томе како је дечак Растко стигао пред манастирска врата и како су га монаси дочекали и прихватили. Пажљиво прочитај песму *Распиков монолој* која описује ноћ пред прихватање светог завета. О чему он размишља, с ким се у мислима опрашта, чега се сећа... О чему с тугом размишља? Какву ће новину у животу Светог Саве донети мирис свете смирне? Кога ће монах Сава помињати у својим молитвама?

Добро је да знаш

У наслову песме налази се један важан књижевнотеоријски појам – **МОНОЛОГ**. Под монологом се подразумева целовити, дужи говор јунака књижевног дела. У њему он износи своја размишљања, ставове, осећања, судове... За монолог се још каже да је то разговор са самим собом.

СВЕТИ САВА И ЂАВО

О Светом Сави и његовој мудрости, доброты и правичности постоји много народних прича. Он се у њима појављује и као заштитник људи и животиња, велики изумитељ који учи народ многим корисним вештинама, делитељ правде, лекар, калуђер, учитељ, светитељ...

Пошао Свети Сава преко једне планине, па сретне ђавола. Кад га ђаво угледа, уплаши се и хтеде да побегне, али није могао, па се сретну на путу. Свети Сава рече ђаволу:

– Помози бог!

А овај одговори:

– Није ти за тим стало.

– Како си? – рече Свети Сава, а ђаво му одговори:

– Шта је тебе брига како сам?

– Куда ћеш? – упита га Свети Сава, а овај одговори:

– Ни за тим ти није стало.

– Шта би радио? – рече Свети Сава, а овај му одговори:

– Радио бих баштованлук, кад бих имао мршаве земље и таквог ортака.

Онда Свети Сава каже ђаволу:

– Чујеш, побратиме, баш ако хоћеш да радиш баштованлук, ево сам ти ја ортак, но да се договоримо како ћемо и шта најпре радити и сејати и ко ће семе набављати.

А ђаво му одговори:

– Вала, ако ме и мрзи с тобом радити, и опет ти се покорити нећу, али само хоћу да начиним уговор, па да отпочнемо радити.

Тад се договоре да посаде најпре мрки лук. Ово и учине. Кад лук почне да расте, дошао би ђаво па гледао како су лепа и добра пера у лука, а не гледаше шта је у земљи. Кад лук у највећој снази буде, онда Свети Сава позове ђавола те дођоше.

– Е – рече сада Свети Сава ђаволу – пола је моје, а пола твоје, па бирај сам које волиш.

Видевши ђаво силна пера у лука, превари се и узме оно што је на земљи, а Свети Сава узме оно што је у земљи. Кад лук стане зрети, долазаше ђаво почесто да га обиђе, али му не беше мило кад виде да пера труну и суше се. Лук сазри, пера сва увену, а Свети Сава повади лук и

Објашњење мање познатих речи и израза

баштованлук, м. род – баштованство;

ортак, м. род – партнер у заједничком послу;

чвонџа, ж. род – главица купуса;

начинији уговор, начиним уговор – овде: договори ти се;

џеро, с. род – овде: зељаста део лука који расте изнад земље;

џајге, ж. род – народни музички инструмент направљен од говеђе коже у коју су утакнуте три свирале;

хука, ж. род – овде: галама, бука;

џренемоћи се, пренемогнем се – остати без снаге, изнемоћи, малаксати;

араџа, ж. род – весеље, забава, игра;

указати се, укажем се – појавити се;

цимина, ж. род – лишће кромпира, лука или неког другог поврћа;

боба, ж. род – ситан округли плод биљке, бобица;

Објашњење мање познатих речи и израза

їрай, м. род – јама ископана у земљи у којој се чува поврће преко зиме;

укласаїи, укласам – формирати клас (о жити);

сїрн, м. род – остаци стабљика житарица после жетве, стрњика;

орїааклук, м. род – заједнички рад;

їусїишж, м. род – овде: густа течност, густиш;

каца, ж. род – округли дрвени суд опасан обручима и отворен с горње стране;

цибра, ж. род – густ исцеђен остатак грозђа или неког другог воћа, комина

Олгица Стефановић, из циклуса „Фрагменти“, 1998.

однесе га. Ово ђавола врло ражалости, па се реши те још један уговор са Светим Савом учини, да посеју и посаде купус, па ђаво рече:

– Ја ћу оно што је у земљи, а ти оно што је на земљи. И тако буде. Купус, мој брате, посаде и овај је растао и развијао лист, док се и главе указаше. Видевши ово, ђаво мишљаше:

– Кад је оволика чвонта на земљи, то колика мора бити у земљи! – па се врло радоваше. Кад у јесен буде, Свети Сава дође те купус посече, а ђаволу остави корење. Мало затим ево ти и ђавола. Ту су гајде, ту су свирале, хука, бука, песма и арата велика. Па чим један корен извади и виде да нема ништа, пренемогне се од муке, па онда умоли Светога Саву те још један уговор начине, да посеју кромпире. Па онда што је у земљи, то нека буде Светога Саве, а што је на земљи, то да њему остане.

Овако и учинише. Посеју кромпире. Кромпири изникну, укаже се најпре цимина, па онда цвет, а за њим бобе. Видевши ово ђаво, стане се смејати и Светом Сави пркосити. Но, кад буде у јесен, онда цимина опаде и иструне, а Свети Сава повади кромпире па у трап.

Надимаше се ђаво да пукне од зла гледајући овако себе преварена, кајаше се што је са попом имао посла, па опет умоли Светога Саву те посеју пшеницу и уговоре што је на земљи, нека буде Светог Саве, а што је у земљи, то да буде ђаволу. Кад пшеница порасте и укласа, а ђаво дође над ограду па гледаше колико је израсла и говораше:

– Из малог зрна нарасте оволика стабљика!

Кад буде у јесен, онда Свети Сава позове жетеоце те пшеницу пожању, а ђаволу стрн.

Сад ђаво стане плакати па од љутње рече:

– Вала, попе, баш хоћу још с тобом да посадим виноград, па шта буде, и ако ме још и овде превариш, онда од нашега ортаклука нема ништа.

И тако посаде виноград. Кад виноград треће године роди и покаже се врло лепо грозђе, онда стану да опет бирају шта који воли.

Сад Свети Сава упита ђавола:

– Шта волиш, ортаче, или чорбу или густиж?

А ђаво одговори:

– Вала, ја ћу густиж, а теби цаба чорба.

Кад виноград сазри, онда Свети Сава обере грозђе, метне у кацу, па после источи вино, а ђаволу остане цибра. Сад се, мој брате, домишли ђаво те у цибру наспе воде, начини казан и препече ракију, а Свети Сава тек њему, па му рече:

– Шта је то, ортаче?

А овај му одговори:

– Печем ракију, побратиме.

А онда Свети Сава рекне:

– Дајде, ортаче, да видим ваља ли. А овај му наточи у чашу. Сад Свети Сава сркне једном, другом, па трећи пут благослови и прекрсти се, а ђаво побегне и рече:

– Вала, баш то је стару лек, а младоме бес! – па тако ишчезне и више га нема тамо где чује да је поп.

Ђаво (враг, сотона, нечастиви) се јавља у више српских народних приповедака и врло је сложен лик. Он је демонско биће подземног света. Народ га замишља као црног и длакавог демона (каткад са козјим ногама, роговима, ушима и дугачким репом). Ђаво човека искушава и наводи на грех. Ђаво у народним приповеткама све зна и у свашта се разуме – у разне занате, лечење, воли свирку и игру. Веома је брз, окретан и препреден, али понекад је и глуп и лако га је преварити.

Радио бих баштованлук...

Где почиње радња ове народне приповетке?

Зашто ђаво не жели да се сусретне са Светим Савом на путу?

Како започиње разговор између ђавола и светитеља?

Каква осећања испољава ђаво, а каква Свети Сава у том разговору?

Којим именима му се Свети Сава обраћа? Зашто га тако назива?

Знаш ли да у народу постоји веровање да права имена злих бића не треба изговарати да се зло не би призвало? Тако ђавола зову нечастивим или га називају онај црни, непоменик (онај чије име не треба помињати) и сл.

Да ли га Свети Сава из тих разлога не назива правим именом?

Како Свети Сава успева да наговори ђавола на ортаклук?

Из ког разлога ђаво пристаје да заједно раде?

Ортаклук...

Шта су све Свети Сава и ђаво гајили заједно?

Захваљујући којој својој особини се ђаво сваки пут превари и узме оно што је безвредно?

Зашто не раскида уговор са свецем иако у ортаклуку лоше пролази?

Ђаво сваки пут пажљиво прати како се биљке развијају и унапред се радује свом успеху. Наведи која све осећања при том испољава.

Стару лек, а младоме бес...

Како се ђаво на крају домислио и искористио џибру која је остала након што је Свети Сава исцедио грожђе?

Ова народна прича повезује Светог Саву с вином, а ђавола с ракијом. Шта мислиш због чега?

Како разумеш речи које је ђаво изговорио пре него што је ишчезао?

Олгица Стефановић, из циклуса „Фрагменти“, 1998.

Олгица Стефановић, из циклуса „Фрагменти“, 1998.

Читајмо и размишљајмо...

Прочитај још једном одломак у којем се говори о ђаволу. Какав је он у овој приповеци? Које особине има?

О ђаволу постоји много народних изрека, пословица, поређења:

Ко с ђаволом тикве сади, о главу му се лупају.

Ђаво не оре и не копа него само о злу мисли.

Боји се као ђаво крста.

Дошао ђаво по своје.

Ту је ђаво прсте умешао.

Зна ђавола на леду потковати.

Ђаво не спава.

Ђаво да га носи!

Како је ђаво приказан у овим народним умотворинама? Шта оне говоре о њему, а шта о човеку?

Глумимо...

Поделите улоге и драматизујете ову народну приповетку.

СВЕТИ САВА И НЕРАДНА ЖЕНА

Била једном жена много лена, па је помало радила, а много спава-
ла. Муж јој је говорио:

– Преди, жено; кошуље су ми се поцепале, панталоне су ми се по-
дерале, деца су нам оголела.

– Предем ја, човече, предем. Како да не предем? Али ово проклето
клубе све стоји на једној мери, неће никако да порасте.

Тако једном дође Свети Сава у то село, а жена се досети па га по-
зове да чита молитву њеном клубету не би ли постало веће. Чим је
ступио у кућу ове нерадне жене, Свети Сава је видео шта је. Зато од-
мах поче гласно говорити:

– Порани, Јело, и одоцни, Јело,
и порашће ти клубе, Јело,
порани, Јело, и одоцни, Јело,
и порашће ти клубе, Јело.

Објашњење мање познатих речи и израза

лен, лена, лено – лењ, нера-
дан;

клубе, с. род – намота-
но предиво или вуна у
округласти смотуљак,
крупко;

стајајћи на једној мери –
не напредовати у неком
послу;

одоцнији, одоцним – оста-
ти дуже

Паја Јовановић, *Везиља*,
око 1886, Легат Паје
Јовановића, Београд

Чита тако Свети Сава, а жена је сагнула главу, па се само крсти. Кад је видела да Свети Сава чита само то па то, каже:

– Зар само то, попе?!

– Само то, само то – одговори Свети Сава – само ће ти од тога порастати клубе, а ни од чега другог.

Сетила се жена и застидела се, па кад је Свети Сава отишао, она поче прести. Увече је поседела мало дуже, ујутру је устала мало раније, и клубе поче брзо да расте.

Преди, жено...

О којој људској мани говори ова народна приповетка? Који се ликови у њој појављују? Какав је однос између мужа и жене? Шта јој он говори? Шта жена на то одговара? Пронађи те реченице и прочитај их наглас?

Порани, Јела, одоцни, Јело...

Када се појавио Свети Сава? Зашто га је Јела позвала у кућу? Шта је Свети Сава видео чим је прекорачио Јелин кућни праг? Како је гласила његова молитва? Прочитај је наглас.

„Зар само то, попе?“

Зашто се Јела зачудила оваквој молитви? Шта је она очекивала? Кад се Јела постидела и схватила да клубе неће само од себе да нарасте?

Каква је поука ове приче? Зашто се у народу каже: *ѿежа лењосѿ неѿо болесѿ*? Какво је добро Свети Сава учинио лењој жени својом молитвом? Зашто се још каже: *ко рано рани, две среће ѿраби*? У којим реченицама у приповеци препознајеш ову изреку?

Глумимо...

Поделите улоге и драматизујете ову народну приповетку.

Научили смо...

1. За сваку од ових тврдњи одреди да ли је тачна или нетачна.
Растко Немањић је био син великог жупана.	тачно	нетачно
Савин отац се звао Стефан Немањић.	тачно	нетачно
Свети Сава је живео у средњовековној Србији.	тачно	нетачно
Свети Сава је био и владар и монах.	тачно	нетачно
Сава је то име добио када се замонашио.	тачно	нетачно
Сава се замонашио у манастиру Студеница.	тачно	нетачно
Сава је са својом браћом Стефаном и Вуканом подигао Хиландар.	тачно	нетачно

Објашњење мање познатих речи и израза

йозан, позна, позно – касни;
йаван, тавна, тавно – таман;
крейак, крепка, крепко –
овде: снажан, чврст, непоколебљив

2. На основу стихова из песме *Свети Сава* Недељка Попадића наведи најзначајније догађаје из живота Светог Саве.

3. И песник _____ посветио је песму Светом Сави. Песма се управо тако и зове – *Свети Сава*.

Стихове из песме допуни речима које недостају. Као помоћ нека ти послуже објашњења уз непознате речи.

Ко удара тако _____ у дубини ноћног мира
На капији затвореној светогорског _____?
„Већ је прошло _____ вече, и нема се поноћ хвата,
Седи оци, _____, отвор’те ми тешка врата.
Светлости ми _____ хоће, а одмора слабе _____,
Клонуло је моје тело, уморне су ноге моје –
Ал’ је _____ воља моја, што ме ноћас вама води,
Да посветим живот роду, _____ и слободи.

-
4. Заједнички мотив у песмама *Свeй̑и Сава* Недељка Попадића, *Свeй̑и Сава* Војислава Илића и *Савин монолої* Десанке Максимовић је:
- а) Савино детињство,
 - б) одлазак у манастир,
 - в) смрт Светог Саве,
5. У наслову једне песме помиње се и један књижевнотеоријски појам. Наведи га и објасни шта се под тим појмом подразумева.
6. О Светом Сави постоје и народне _____, _____, _____ и др.
7. *Свeй̑и Сава и ђаво* је:
- а) народна новела
 - б) народна песма
 - в) народна приповетка
- Заокружи тачан одговор.

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА

А

Ал' нам ово уйали – Ала нам је ово успешно!

ала, ж. род – чудовиште које личи на змаја, аждаја

арайша, ж. род – весеље, забава, игра

асијал, м. род – сто

ашлук, м. род – новац за трошак, џепарац

Б

башиованлук, м. род – баштованство

башча, ж. род – башта

бдеиши, бдим – остати будан целе ноћи

беџ, м. род – господар

бежайиши (*од нечеї/некої*) *као од кује* – бежати од нечега што је јако опасно као куга, заразна болест од које је у средњем веку помрло веома много људи

без ослона, м. род – у приповеци *Аска и вук* без предмета за који се придржава, слободно

безазлен, *безазлена*, *безазлено* – чедан, који је без зле намере

безобличан, *безоблична*, *безоблично* – који нема одређени облик

белешка, ж. род – у приповеци *Прва љубав*: оцена

бесједиши, *бесједим* – говорити

бесилаиан, *бесплатна*, *бесплатно* – који се не мора платити, који се добија без плаћања, новца

бињиши, м. род – скупocen огртач од црвене тканине

биши, *бијем* – тући

блесак, м. род – светлуцање

боб, м. род – једногодишња махунарка слична пасуљу чије се зрнење користи за исхрану

боба, ж. род – ситан округли плод биљке, бобица

бојишије, с. род – место на којем се води бој, битка

босиан, м. род – лубенице и диње

бубнуши, *бубнем* – пасти

бујар-кабаница, ж. род – чобанска кабаница од грубе чохе

буздован, м. род – средњовековно оружје, гвоздена кугла са шиљцима натакнута на краћу дршку, топуз

буквак, м. род – шума у којој расте листопадно дрво буква

буквик, м. род – букова шума

букшиња, ж. род – запаљен комад дрвета замочен у смолу, бакља

булка, ж. род – зељаста биљка црвеног цвета

бура, ж. род – јак и хладан приморски ветар праћен кишом или снегом

В

вајај, м. род – израз људског бола, очаја

вариши, *варим* – кувати

варљив, *варљива*, *варљиво* – који вара, заварава, доводи у заблуду

везак, м. род – ситан вез, шара, украс извезен на платну

венчање, с. род – склапање брака

весиши, *везем* – израђивати иглом и концем украсне шаре на платну

већма – више

видокруї, ж. род – простор који се може обухватити погледом

вијећаиши, *вијећам* – договарати се, расправљати

вијујаиши, *вијугам* – кретати се мењајући правац, кривудати (о путу, реци)

вијез, м. род – средњовековни племић, ратник на коњу

вији, *вијем* – у песми *Завичају*: плести

вишињи живои, м. род – вечни живот, живот после смрти

власиела, ж. род – племићки сталеж у феудалној Србији

Влах сџари – Стари Влах, област у Рашкој, планински предео између Ибра и Лима

воденица, ж. род – постројење за млевење житарица, млин на води

врешено, с. р – обли дрвени штап на који се при предењу намотава конач *вршљайи*, вршљам – ићи тамо-амо без циља

Г

гајде, ж. род – народни музички инструмент направљен од говеђе коже у коју су утакнуте три свирале

гануши, ганем – јако узбудити, дирнути

гарав, гарава, гараво – умазан гаром

гледати с висине – имати о себи високо мишљење; бити надмен, уображен

говедо, с. род – крупна домаћа животиња из породице преживара (крава, биво и сл.)

гоља, м. род – сиротан, сиромах

гора, ж. род – планина

горња ширџеза, ж. род – важнија места за столом

грдоба, ж. род – ружноћа, наказност

грилијаж, м. род – слаткиш од прженог шећера и ораха

грозничав, грозничава, грозничаво – који одаје претерану узнемиреност, узбуђеност

грош, м. род (мн. грошеви) – ковани новац који је имао различиту вредност у различитим земљама; сребрни новац који се у средњем веку почео ковати у Француској, Мађарској, Италији, Турској; назив за ситан новац, новчић уопште

груда, ж. род – грудва, грумен земље, за родну земљу се често каже родна грудва

губица, ж. род – уста и ноздрве животиње, њушка

гуја, ж. род – змија

гумина, ж. род – дебело уже којим се везују бродови

гусијж, м. род – у приповеци *Свети Сава* и *ђаво*: густа течност, густиш

Д

данашињи, данашња, данашње – који се односи на овај дан

дах, м. род – у песми *Зимско јујиро*: свеж пролећни ваздух

диван, м. род – царско или везирско веће у некадашњој Турској, скупштина *докучийи*, докучим – дохватити, у бајци *Сиакларева љубав*: дознати *доња ширџеза*, ж. род – споредна места за столом

доходийи, доходим – долазити

дочекање, с. род – дочек гостију

дрењина, ж. род – црвена дугуљаста бо-бица, плод дрена

дукайи, м. род – златни новац различите вредности

Ђ

ђаконија, ж. род – најбоље јело, посла-стица

ђенуши се, ђенем се (денути се) – у песми *Свети Сава* нестати, изгубити се

Е

еийиимија, ж. род – црквена казна за вернике и свештенике, а састоји се у посту или извршењу неког тешког задатка

Еро, м. род – Херцеговац

ефендија, м. род – господин

Ж

жеши, жањем – српом или пољопривредном машином (комбајном) косити жито, на пример, пшеницу

жеши, жањем – српом или пољопривредном машином косити жито, на пример, пшеницу

живосно – живахно, весело

жидак, житка, житко – редак, течан

жуборийи, жуборим – протицати уз шум (о води)

жујан, м. род – племић

журналистиа, м. род – новинар

З

завравиши, забравим – закључати

завијен у црно – у великој жалости

задужбина, ж. род – манастир, црква или друга грађевина подигнута за душу, у спомен некоме

заједати се, заједату се – изговарати коме увредљиве, заједљиве речи

заклейџа, ж. род – свечана изјава да ће онај који је даје говорити истину
закликџаџи, закликџем – огласити се кликтањем, звонким гласом
заклонџи, заклоним – учинити да се неко или нешто не види добро
закукаџи, закукам – почети гласно испољавати бол, патњу, несрећу
залоџај, м. род – количина хране која се одједном стави у уста и поједе
замеџнуџи хазну, замеџнем хазну – стећи богатство, имање
занесен, занесена, занесено – овде: који осећа страст, занос
зайеџи, запнем – у комаду *Пеџељуџа*: правити проблеме тешкоће
зараза, ж. род – болест која се лако шири, преноси на друге, епидемија
зацвокоџаџи, зацвокоџем – услед хладноће и страха почети брзо ударати зубима правећи нарочит звук
збиџаџи облаке – сабијати, згушњавати облаке
збор зборџи – разговарати
зџодиџак, м. род – у одломку *Еџидемиџа*: награда
здела, ж. род – чинија
зеленко, м. род – коњ сиве длаке
зоб, м. род – врста житарице која се даје коњима
зобаџи, зобам – у песми *Смрџи мајке Јуџовиџа*: јести зоб
зрно, с. род – ситан плод биљке, семенка, бобица
зрње, с. род – збирна именица од зрно, зрневље
зуриџи, зурим – изненађено гледати у нешто

И

иверје, с. род – ситан отпад који настаје док се обрађује дрво
избавџи, избавим – спасити
избирач наџе на оџирач – онај који много бира, који је неодлучан, на крају не добије ништа
извор, м. род – место где вода из земље извире, избија, излази на површину
изгрџи, изгрџим – у песми *Наџвеџа је жалосџи за браџом*: унаказити

издвоџен, издвоџена, издвоџено – у песми *Друџи друџу*: сам, усамљен
исџреџураџи, испретурам – направити неред, испремештати
исџрошена девоџка – девојка која је обећана момку, која ће се за њега удати

Ј

јаблан, м. род – високо дрво са узаном крошњом, симбол висине и виткости
јаџодица, ж. род – истурени део на лицу испод очију
јад, м. род – патња, бол, туга, жалост
јама, ж. род – рупа
јаничар, м. род – војник турске војске састављене од заробљеника и потурчењака, јањичар
јарам, м. род – у песми *О, класје моје*: ропство, угњетавање
јаџак, м. род – човек који је скривао хајдуке
једар, једра, једро – пун, бујан, свеж
једнолик, једнолика, једнолико – једнак, исти
јербо – јер

К

кочничар, м. род – онај који зауставља, кочи
када, ж. род – госпођа
кадиџа, м. род – судија
кадиџа, ж. род – врста тканине, плиш, сомот
калемџи, калемим – уметати гранчицу с пупољком питоме биљке под кору сродне дивље врсте
кандило, с. род – мала стаклена посуда напуњена уљем која се обично држи пред иконом и у њој гори слаб пламен
кароца, ж. род – врста кочије, каруце
каџедра, ж. род – сто за наставнике
каца, ж. род – округли дрвени суд опасан обручима и отворен с горње стране
кечиџа, ж. род – врста речне рибе
класје, с. род – збирна именица од клас (1. гроздаста цваст на врху стабљике

жита (пшенице, јечма, ражи...), плод који се развија из такве цвасти.
2. клип кукуруза са зрном; окруњени клип кукуруза)

клејши, кунем – упућивати неке речи којима желиш да му се деси нешто лоше, зло

кликнуџи, кликнем – весело викнути
клубе, с. род – предиво или вуна намотани у округласти смотуљак, клупко
кљуцајши, кљуцам – кљуном узимати храну (о птици)

кмекавац, м. род – који стално кмечи, плаче, плачљивац

кмеј, м. род – сељак без земље који живи и ради на имању свога господара и даје му део прихода од земље
кмечайши, кмечим – испуштати танак, пригушен глас (о јагњету, јарету и др. животињама)

којено – које

комбајн, м. род – пољопривредна машина која истовремено жање, врше и сређује сламу

кондир, м. род – суд за вино, ракију и сл.

којрена, ж. род – провидна и танка тканина коју жене обично носе на глави или преко лица, вео

косиши, косим – у одломку *Ејндемија*: уништавати

кочијаш, м. род – онај који управља кочијом

крадомице – крадом, кришом, да нико не зна

крајцарице – врста игре с металним новчићима

крволочан, крволочна, крволочно – опасан

крдо, с. род – већи број животиња (крава, коња, стоке) које заједно пасу, крећу се и сл.

крејак, крепка, крепко – у песми *Свети Сава*: снажан, чврст, непоколебљив

криоце, с. род – у песми *Смрти мајке Јујовића*: део тела човека који седи, крило

кришом – у тајности, да нико не види, крадом

кромџир-бал, м. род – забава за сиромашне

крошња, ж. род – круна дрвета

крсно име, с. род – крсна слава

крхак, крхка, крхко – лако ломљив, осетљив, нежан

крчмарица, ж. род – жена која послужује госте у крчми, кафани

куђеља, ж. род – конопљина или ланена влакна припремљена за предење

куја, ж. род – у песми *Стири Вујадин*: ружан, погрдан назив за човека

кула, ж. род – висока зграда са мањим отворима или пушкарницама (као део неке тврђаве или као посебна грађевина, на пример, за осматрање)

кулаш, м. род – коњ риђе, пепељасте или жућкастосиве длаке

куја, ж. род – велика метална или стаклена чаша, пехар

Л

Лаб, м. род – река на Косову

лађан, лађана, лађано – хладан

лејшишар, м. род – врста камене писаљке којом се писало на тврдим таблицама

ледина, ж. род – необрађено, запуштено земљиште

лен, лена, лено – лењ, нерадан

лисје, с. род – лишће, збирна именица од лист;

лишурђија, ж. род – главно богослужење у православној цркви, литургија

луцкаси, луцкаста, луцкасто – неозбиљан, шашав

Љ

љуба, ж. род – у песми *Смрти мајке*

Јујовића: супруга

љуљка, ж. род – колевка

М

мамиши, мамим – дозивати, вабити

марва, ж. род – стока

маћеха, ж. род – очева жена која брине о његовој деци из претходног брака

мах, м. род – тренутак, моменат

машиши се, машиним се – посегнути за нечим, дохватити руком нешто

месечар, м. род – особа која хода у сну
мехур, м. род – округло испупчење
испуњено ваздухом
минуџи, минем – проћи
мишји, мишја, мишје – који припада
мишу или се тиче миша
мраз, м. род – хладно време са темпера-
туром испод нула Целзијусових
мрк, мрка, мрко – таман, мрачан
мукла џишнина – потпуна тишина
мумлаџи, мумлам – неразумљиво, не-
разговетно говорити

Н

на домаку – близу
наџрдџи, наџрдим – учинити ружним,
унаказити
надџледаџи, надгледам – пратити и
процењивати како неко ради
наджњеваџи се, наджњевам се – такми-
чити се у жетви
надимаџи се, надимам се – ширити се
пунећи се ваздухом, надувавати се
надланица, ж. род – део шаке изнад дла-
на
наказан, наказна, наказно – који је вео-
ма ружан
наложџи, наложим – у одломку *Злаџи-
но јаџње* наредити
намиџнуџи, намигнем – учинити брз
покрет очним капком скупивши га и
тако дати некоме неки знак, миг
намоловаџи, намолујем – насликати
наџоџиџи се, напојим се – напити се
наџоџиџи, напојим – дати воде
наџрезање, с. род – рад с посебним на-
пором, уз употребу све снаге
нарав, ж. род – ђуд, природа
насџоџник, м. род – старешина манасти-
ра
начинџи се, начиним се – направити
се
начинџи уџговор, начиним уговор – у
приповеци *Свеџи Сава и ђаво*: до-
говорити се
наџак, м. род (мн. наџаци) – врста бу-
здована, који с једне стране има се-
киру, а са друге маљ или куку
невидџив, невидџива, невидџиво – онај
који се не види

не вреди ни жижљива џрашка – безвре-
дан
не џину ми – неће ни измаћи, задесиће
ме
нероџкиња, ж. род – жена која не може
да рађа децу
нечовешџиво, с. род – ружно, нечовечно
дело
нижњи живоџи, м. род – живот на
земљи

Њ

њедра, ж. род – део одеће који покрива
груди

О

обазреџи се, обазрем се – окренути се и
погледати назад, осврнути се
обасџаџи саветџима – у приповеци
Аска и вук: давати савете
обраџиџи се, обратим се – питати не-
кога нешто
обузџи, бити обузет – бити захваћен
снажним осећањем, јако осећати не-
што (страх, радост и сл.)
ован џреџходник, м. род – ован који
предводи стадо
одаџи се, одам се – у приповеци *Аска и
вук*: посветити се
одблесак, м. род – одбијена светлост,
одсјај
одџовараџи, одговарам – у приповеци
Аска и вук: одвраћати кога од какве
намере
одоџеџи, одолим – успешно се одупре-
ти нечему (опасности, искушењу,
болести и сл.)
одоџниџи, одоџним – остати дуже
одора, ж. род – одећа
одуџираџи се, одупирем се – не прихва-
тати, одбијати
озарен, озарена, озарено – ведар, сре-
ћан
озариџи, озарим – у комаду *Бој на Косо-
ву*: постати ведар, радостан, срећан
ојаџњиџи, ојагњи се – донети јагње на
свет
оклеваџи, оклевам – одуговлачити, те-
шко се одлучивати на нешто

о*к*ружни начелник, м. род – онај који је на челу округа, подручја
 о*и*анак, м. род – врста сељачке обуће
 о*и*ирайи се, опирем се – противити се, не прихватати
 о*и*ружии, опружим – исправити
 о*ри*и се до неба – надалеко се чути
 о*р*шак, м. род – партнер у заједничком послу
 о*р*шаклук, м. род – заједнички рад
 о*с*вануи, осванем – разданити се
 о*с*ведочии се, осведочим се – уверити се, видети доказе
 о*и*иснуи се, отиснем се – отићи, запутити се
 о*ц*ачар, м. род – онај који чисти димњаке, оџаке

П

п*а*косно – завидно, злурадо, опако
 п*а*лидрвце, с. род – шиблица
 п*а*нуи, панем – пасти
 п*а*иагаћ, м. род – врста комарца
 п*а*рифи, м. род – четка на дугом штапу за скидање прашине и чишћење тешко доступних места
 п*а*саи, пасам – проћи
 п*а*хуљица, ж. род – зрнце снега
 п*а*ша, м. род – турски управник и господар веће области или града
 п*е*лин, м. род – зељаста биљка врло горког укуса
 п*е*ро, с. род – у приповеци *Свети Сава и ђаво*: зељаста део лука који расте изнад земље
 п*е*хар, м. род – већа украшена посуда за пиће или посуда од скупогеног материјала коју добија победник на спортском такмичењу
 п*и*наи, ж. род – лонац, котлић
 п*и*р, м. род – свечан, богат ручак, велика гозба
 п*ј*ан, пјана, пјано – пијан
 п*л*аии и лавом – изгубити живот
 п*л*очник, м. род – пут покривен плочама или асфалтом
 п*о*браиим, м. род – пријатељ узет за брата, који је с неким као брат
 п*о*вјесмо, с. род – свежањ вуне, кудеље или лана који се веже за преслицу
 п*о*урен, погурена, погурено – онај који је тела савијеног према напред
 п*о*зан, позна, позно – касни
 п*о* инерцији – по навици
 п*о*искаи, поиштем – побискати, чешкати по коси
 п*о*кайаи, покапам – испрскати капи-ма
 п*о*нуда, ж. род – у басни *Мишје венчање*: брачна понуда
 п*о*рфура, ж. род – свечана владарска одећа црвене боје
 п*о*свеи се, посветим се – постати светац
 п*о*сијећи, посијечем – у приповеци *Еро оноја свијета*: убити
 п*о*словичан, пословична, пословично – који је као у пословици мудар, промишљен
 п*о*си, м. род – према црквеним прописима уздржавање од одређене хране и сваке врсте греха
 п*о*хиаи, похитам – пожурити
 п*о*чинуи, починем – спавати
 п*о*штрапан, поштрапана, поштрапано – попрскан
 п*р*ави и раваи – одистински, стваран
 п*р*еби, пребијем – поломити
 п*р*еорейи, прегорим – у приповеци *Аска и вук*: прежалити
 п*р*едочаваи, предочавам – у приповеци *Аска и вук*: упозоравати
 п*р*едусреи, предусрећем – дочекивати с љубазношћу
 п*р*ећа, ж. род – вунени, памучни или ланени конци добијени предењем
 п*р*езираи, презирем – јако мрзети
 п*р*екрии, прекријем – у басни *Мишје венчање*: заклонити
 п*р*емейнуи, преметнем – пребацити
 п*р*емреи, премрем – укочити се, застати од јаког узбуђења
 п*р*енемоћи се, пренемогнем се – остати без снаге, изнемоћи, малаксати
 п*р*еображаваи се, преображавам се – добијати другачији изглед
 п*р*еиаси се, препадем се – уплашити се
 п*р*еинуи, препнем – свезати коња тако да може да пасе

пресакајџи, пресакам – исушити
пресџи, предем – правити нит, конач
 упредајући прстима или вретеном
 влакна вуне, кудеље и сл.
пресџо, м. род – владарска свечана сто-
 лица, симбол његове власти и моћи
пресејџи, претећа, претеће – који прети,
 застрашује, плаши
пресејлајџа, ж. род – уговарање купо-
 вине плаћањем унапред (обично за
 новине, необјављене књиге и сл.)
прикрајак, м. род – скровито место
прилика, ж. род – згодна ситуација,
 повољан тренутак
присјало име, с. род – име које некеме
 пристаје, одговара
прнујџи, прнем – махнути крилима (о
 птици), полетети
провејавајџи, провејавам – слабо и мало
 падати (о снегу)
проприсјџи, прогризем – направити рупу
 зубима
проунђајџи, прогунђам – неразговорно,
 неразумљиво нешто рећи
прозиран, прозирна, прозирно – про-
 видан
прозирносјџи, ж. род – провидност
проклејџи, проклета, проклето – зао,
 душмански, непријатељски
прокљувџи, прокљувим – открити, до-
 знати
промукли јлас, м. род – храпав, шкри-
 пав, нечист глас
просилац, м. род – момак који проси
 девојку
просјран, пространа, пространо – који
 је велик, у којем има довољно про-
 стора
прохујајџи, прохујим – проћи, протећи
 (о времену)
пусџош, ж. род – пуст крај, крај у којем
 нема никог
пујџник намерник, м. род – путник који
 случајно наиђе

Р

раван, м. род – равна земљина површи-
 на, равница
разабрајџи, разаберем – у приповеци
Аска и вук: разумети

разбијајџи јлаву – размишљати о нечему
раздор, м. род – неслога
разлејајџи се, разлежем се – ширити се,
 распростирати се
рало, с. род – некада дрвена а сад метал-
 на пољопривредна алатка којом се
 оре, преврће земља, плуг
расковајџи блајо – у песми *Свејџи Саво*:
 претопити благо у оружје
раскујусајџи се, раскупуса се – распада-
 ти се на листове као главица купуса,
 разлистати се
расјалијџи, распалим – у *Изокренујџој*
причи: кренути путем
рајџи (рахт), м. род – накит на коњу
резак, реска, реско – продоран, оштар
ремејџи, реметим – кварити ред,
 узнемиравати
ресејџо, с. род – рупичаста направа за
 прочишћавање жита
риза, ж. род – хаљина коју носи све-
 штеник
ројајџи, рогата, рогато – који има рогове
 (о животињама)
рудача, ж. род – руда
руно, с. род – вуна која израста на овци
ручни ђевер, м. род – мужевљев брат,
 девер

С

савџи шџке – у приповеци *Еро с*
оноја свијејџа покуњити се и отићи
 необављена посла
санијејџска власјџи, ж. род – орган вла-
 сти који брине о хигијени и здрављу
 становништва
сањив, сањива, сањиво – којем се спава,
 поспан
сатџинирајџи, сатинирам – чинити да
 нешто изгледа попут сатена, фине
 сјајне тканине, угладити, углачати
сахајџи, м. род – сат
сведочансјџво, с. род – у бајци *Биберче*:
 доказ
свенујџи, свенем – изгубити свежину и
 влажност, осушити се
свејџи завейџи, м. род – прихватање мо-
 нашког живота
свејџијеник, м. род – лице које врши
 црквени обред

својије – својих
свугдашњи, свугдашња, свугдашње – који се свуда налази
сенка, ж. род – тамни одраз, лик предмета који настаје услед заклањања извора светлости
синцир, м. род – ланац
сироче, с. род – онај који нема родитеља или родитеље
Сийница, ж. род – река на Косову
сјактаји, сјактам – светлети, сјајити
скандираји, скандирам – говорити по такту, у ритму
скајаји, скапам – изгубити живот, умрети, страдати
скерлеји, м. род – скупочена тканина љубичасте боје
скуји, м. род – предњи део одеће који при седењу покрива колена
слабо је у те њоуздање – не могу да ти верујем, нисам сигуран у тебе
слећи се, слегнем се – спустити се
служба, ж. род – црквени обред
слујиња, ж. род – осећање да ће се нешто лоше догодити
смирна, ж. род – миришљава смола тропског дрвећа која се употребљава у верским обредима
снаа, ж. род – снаја, снаха
снебиваји се, снебивам се – не чинити нешто од стида, устезати се, устручавати се
снизак, сниска, сниско – низак
снова – изнова, поново
сној, м. род – повезани скуп стабљика пожњевеног жита
сиазији, спазим – видети, приметити
сиона, ж. род – веза
сри, м. род – пољопривредна алатка којом се жање
срца удовичка – уплашен, кукавички
срџа, ж. род – љутња, бес
сиавији се, ставим се – у приповеци *Ђевојка цара надмудрила*: схватити, досетити се
сијаји на једној мери – у приповеци *Свети Сава и нерадна жена* не напредовати у неком послу
сиаји, станем – у приповеци *Аска и вук*: почети
сиајив, м. род – део разбоја

сирејети, стрепим – прибојавати се, страховати
сирн, м. род – остаци стабљика житарица после жетве, стрњика
сирујаји, стружем – скидати, уклањати неравнине с неке површине
сиуден, студена, студено – веома хладан
сиуја, ж. род – у приповеци *Ђевојка цара надмудрила* кучина, кудеља
сукаји брке – заврћући, дотеривати, ушилићи бркове
сумарен, м. род – подморница
суморан, суморна, суморно – тужан, несвесео
сунуји, сунем – насрнути на кога, навалити
сур, сура, суро – који је боје олова или пепела, сив
сујијаши, м. род – пиринач скуван у млеку и ослађен

Т

таван, тавна, тавно – таман
тавница, ж. род – тамница, место где се држе заробљеници
таји се, таји се – скривати се
таворевина, ж. род – дело, оно што је радом створено
таврдопавост, ж. род – особина онога који упорно, и када није у праву, остаје при свом мишљењу
таелал, м. род – онај који оглашава вести, добошар
таерзија, м. род – кројач
таеиива, ж. род – еластична веза (од животињске жиле, еластичне жице и сл.) између крајева лука о коју се запињу стреле
таијо – тихо
таиле, с. род – земљиште, тло
тамаст, тмаста, тмасто – таман, мрачан, непрозиран
таоалетиа, ж. род – свечана одећа
таока, ж. род – део јуначке опреме, златни накит и заштита која се носи на грудима, направљен од спојених округлих плочица
таојаа, м. род – подужи тежак штап који се користи за бијење, батина

тiор, м. род – ограда у коју се затвара стока

тiрай, м. род – јама ископана у земљи у којој се чува поврће преко зиме

тiронунџи, троне – дирнути, разнежити
тiронунџо – с узбуђењем, потресно, дирљиво

тiрпеза, ж. род – у песми *Завичају*: сто постављен јелом

тiрујина, ж. род – трупло

тiруило, с. род – у комаду *Бој на Косову*: мртво тело човека, леш

тiулиџи, тулим – гасити

Ђ

ђиџај, м. род – света књига, законик

ђуг, м. род – нарав

Ј

убој, убога, убого – сиромашан

удајџи се, удам се – ступити у брак (девојка)

ужајрен, ужагрена, ужагрено – који има вагрени сјај (о очима)

ужарен, ужарена, ужарено – који је веома врућ, усијан

ужина, ж. род – мања количина хране која се узима између главних obroка
узмицајџи, узмицем – ићи од страха уназад

указајџи се, укажем се – појавити се
укласајџи, укласам – формирати клас (о житу)

уречен, уречена, уречено – договорен
устринујџи, устргнута, устргнуто – откинут

уџакмица на мале толове – фудбал који се игра на мањем простору (у сали, на улици, мањем терену и сл.)

ухвајџи се (с неким) у коџицац – у одломку *Епидемија*: почети борбу

уџе, с. род – место где се река или поток улива у већу реку или море

Х

хазна, ж. род – благо, богатство

хајдук, м. род – борац против турског насиља

хаљина, ж. род – у приповеци *Прва љубав*: одело

хијар, хитра, хитро – брз и спретан

храјав, храпава, храпаво – који има неравнине, није гладак

хујајџи, хујим – упорно и пригушено шумити у јаким налетима, хучати

хука, ж. род – у приповеци *Свети Сава и ђаво*: галама, бука

Ц

цвркујџи, м. род – глас птица

ценовник, м. род – списак са ценама

цимина, ж. род – лишће кромпира, лука или неког другог поврћа

Ч

чагор, м. род – шатор

чакишире, ж. род – панталоне

часна реч, ж. род – обећање да ће се оно што је речено испунити

чарџија, ж. род – трговачки део града

чвонџа, ж. род – у приповеци *Свети Сава и ђаво*: главица купуса

чедо, с. род – мило, драго дете

чекркли челенка – украсна пера на капи која се окрећу

череј, м. род – четвртина, четврти део нечега (у бајци *Биберче овце*)

чешовање, с. род – вођење чете, ратовање

чичак, м. род – зељаста биљка са бодљикавим плодовима који се каче за одећу или крзно животиња

Џ

џевер, м. род – челик из Дамаска

џибра, ж. род – густ исцеђен остатак грозђа или неког другог воћа, комина

Ш

шајуџање, с. род – тихо говорење

шеница, ж. род – пшеница

шиљеже, с. род – јагње од годину дана

шифоњер, м. род – ормар, гардеробер

шџанџа, ж. род – шипка

шум, м. род – неодређени звук

шутџи, шута, шуто – без рогова

САДРЖАЈ

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Ко има друга, има све

Добрица Ерић, ЗАВИЧАЈУ	8
Драган Лукић, ДРУГ ДРУГУ	11
Душан Радовић, ЈЕДНА ПТИЦА КУЦА, КУЦА, КУЦА	14
Душан Радовић, ДЕЦА ВОЛЕ	17
Душан Радовић, ШТА ЈЕ УЧИТЕЉИЦА САЊАЛА	19
Душан Радовић, ЦЕНОВНИК	21
Научили смо	23

Ко хоће веће, изгуби из вреће

Доситеј Обрадовић, ПАС И ЊЕГОВА СЕНКА	25
Езоп, МИШЈЕ ВЕНЧАЊЕ	28
Бранко Ћопић, ИЗОКРЕНУТА ПРИЧА	31
Шаљива народна прича ЕРО И КАДИЈА	33
Научили смо	35

Јуначко срце

Народна епска песма СТАРИ ВУЈАДИН	37
Александар Поповић, ПЕПЕЉУГА	41
КРАТКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ	45
Светлана Велмар-Јанковић, ЗЛАТНО ЈАГЊЕ	50
Научили смо	55

ПЕТИ РАЗРЕД

Одблесци сунца

Десанка Максимовић, НЕБО У ЗАВИЧАЈУ	60
Војислав Илић, ЗИМСКО ЈУТРО	62
Народна лирска песма НАДЖЊЕВА СЕ МОМАК И ДЕВОЈКА	65
Научили смо	67

Кола мудрости, двоја лудости

Народна епска песма, ЖЕНИДБА ДУШАНОВА	69
Ђорђе Лобачев, ЖЕНИДБА ДУШАНОВА, стрип	74
Народна епска песма СВЕТИ САВО	78

Народна приповетка ЂЕВОЈКА ЦАРА НАДМУДРИЛА	82
Народна приповетка ЕРО С ОНОГА СВИЈЕТА	87
Народна бајка БИБЕРЧЕ	91
Научили смо	95

Љубав је крхкија од стакла

Гроздана Олујић, СТАКЛАРЕВА ЉУБАВ	97
Бранислав Нушић, ХАЈДУЦИ.	103
Научили смо	110

ШЕСТИ РАЗРЕД

Као златне токе

Душан Васиљев, ДОМОВИНА	114
Алекса Шантић, О, КЛАСЈЕ МОЈЕ	117
Ђура Јакшић, ВЕЧЕ	120
Народна епска песма МАРКО КРАЉЕВИЋ И БЕГ КОСТАДИН	122
Народна епска песма ОРАЊЕ КРАЉЕВИЋА МАРКА.	126
Народна лирска песма НАЈВЕЋА ЈЕ ЖАЛОСТ ЗА БРАТОМ	129
Народна епска песма СМРТ МАЈКЕ ЈУГОВИЋА	131
Љубомир Симовић, БОЈ НА КОСОВУ.	135
Научили смо	141

За ким куца твоје срце?

Бранислав Нушић, ПРВА ЉУБАВ.	143
Коста Трифковић, ИЗБИРАЧИЦА.	148
Иво Андрић, АСКА И ВУК	153
Народна лирска песма СРПСКА ДЈЕВОЈКА.	160
Научили смо	162

Додатак

Светлости ми душа хоће Додатна лектира о Светом Сави

Недељко Попадић, СВЕТИ САВА	164
Војислав Илић, СВЕТИ САВА	167
Десанка Максимовић, САВИН МОНОЛОГ	169
Народна приповетка СВЕТИ САВА И ЂАВО	171
Народна приповетка СВЕТИ САВА И НЕРАДНА ЖЕНА.	175
Научили смо	177
<i>Речник мање познатих речи и израза.</i>	179

Гордана Штасни
Наташа Добрић

РЕЧИ ЗАВИЧАЈА

Читанка за средњи узраст ученика
од 4. до 6. разреда основне школе
Посебан програм образовања
и васпитања у иностранству

Прво издање, 2011. година

Завод за уџбенике, Београд
Обилићев венац 5
www.zavod.co.rs

Лектор
Љиљана Мишировић

Ликовни уредник
Биљана Савић

Корице
Паја Јовановић,
Вршачки тиритихон,
средишњи пано, 1895,
Градски музеј, Вршац

Илустратори
Јован Укройина (8,11,114)
Душан Дуда Вукојев (14–17, 19, 21, 25–28, 31, 45, 47, 65, 171)
Марија Стојисављевић (42, 51, 65)
Игор Кекељевић (63, 79, 82, 99)

Графички уредник
Мирослав Радић

Коректор
Маријана Васић Сидејановић

Компјутерска припрема
ЈП Завод за уџбенике, Београд
Одељење у Новом Саду

Обим
24 штампарских табака

Формат
20,5 × 26,5 cm

К.Б. 49401
www.zavod.co.rs